

REVISTA NAȚIONALĂ DE DREPT

(Publicație periodică științifico-practică)

nr. 3 (173) 2015

Certificatul de înregistrare
nr. 1003600061124 din 27 septembrie 2000

Publicație acreditată de Consiliul Suprem
pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică
al Academiei de Științe a Moldovei prin
Hotărârea nr. 61 din 30.04.2009

Categoria C

FONDATORI:

Universitatea de Stat din Moldova
Universitatea de Studii Politice
și Economice Europene
„Constantin Stere” din Moldova
Uniunea Juriștilor din Moldova

REDACTOR-ȘEF Gheorghe AVORNIC

REDACTOR-ȘEF ADJUNCT

Sergiu BĂIEȘU

(doctor în drept, conferențiar universitar, decanul Facultății de
Drept, Universitatea de Stat din Moldova)

Redactare **Antonina DEMBIȚCHI**
Asistență computerizată **Maria BONDARI**

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Gheorghe Ciocanu (doctor habilitat în științe fizico-matematice,
profesor universitar, rectorul Universității de Stat din Moldova),
Elena Aramă (doctor habilitat în drept, profesor universitar),
Victoria Arhiliuc (doctor habilitat în drept, profesor universitar),
Flavius-Antoniou Baias (doctor, conferențiar universitar,
decanul Facultății de Drept, Universitatea din București),
Sergiu Brînza (doctor habilitat în drept, profesor universitar),
Cătălin Bordeianu (doctor în drept, profesor universitar, România),
Ion Craiovan (doctor în drept, profesor universitar, România),
Gheorghe Chibac (doctor în drept, profesor universitar),
Spyros Flogaitis (doctor în istorie și drept, profesor universitar
(Grecia), Director al Organizației Europene de Drept Public),
Ion Guceac (doctor habilitat în drept, profesor universitar),
Raisa Grecu (doctor habilitat în drept, profesor universitar,
USPEE „Constantin Stere”),
Ioan Humă (doctor în drept, profesor universitar, România),
Gheorghe Mihai (doctor în drept, profesor universitar, România),
Nicolae Sadovei (doctor în drept, conferențiar universitar),
Andrei Smochină (doctor habilitat în drept),
Florin Streteanu (doctor în drept, profesor universitar, decanul
Facultății de Drept, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca),
Vytautas Nekrosius (doctor habilitat în drept,
profesor universitar, Lituania),
Tzyetan Sivkov (doctor în drept, profesor universitar, Bulgaria),
Trebkov A.A. (doctor în drept, profesor, Președintele Uniunii
Juriștilor din Federația Rusă),
Tudorel Toader (doctor în drept, profesor universitar, decanul
Facultății de Drept, Universitatea Alexandru Ioan Cuza, Iași),
Alexandru Țiclea (doctor în drept,
rectorul Universității Ecologice București, România).

ADRESA REDACȚIEI:

MD 2009, Chișinău, str. Al. Mateevici, 60, bir. 222
Telefoane: 57-77-52, 57-76-90
e-mail: revistadrept@yahoo.com
Indexul PM 31536

SUMAR

Gheorghe AVORNIC, Dumitru POSTOVAN
Instituția Avocatului Poporului (Ombudsmanul)
și „dreptul discreționar” 2

Xenofon ULIANOVSKI, Mihai DOGARU
Elementul subiectiv și caracterul personal al
răspunderii penale în cazul persoanelor juridice 9

Igor CIOBANU, Ana NEGRUȚA
Bazele conceptuale privind justiția penală și ac-
tul criminal 16

Tatiana MACOVEI
Disciplina muncii – condiție obiectivă a proce-
sului de muncă 19

Ludmila PROCA
Ce sunt prestațiile sociale 26

Eduard BOIȘTEANU
Considerații generale privind dreptul salariați-
lor la administrarea unității prin prisma legisla-
ției muncii și a managementului organizației ... 38

Irina SELEVESTRU
Obiectul juridic al infracțiunilor prevăzute la
art.191 „Delapidarea averii străine” din Codul
penal 41

Nicolae CORCEA
Hotărârile Curții Europene pentru Drepturile
Omului cu privire la violența în familie: Cazu-
rile contra Republicii Moldova 49

Adrian LUNGU
Concepte generale privind flexibilitatea rapor-
turilor juridice de muncă 57

Н.Д. ГЕТЬМАНЦЕВА
Функції як зовнішній прояв властивостей
договору в трудовому праві 61

INSTITUȚIA AVOCATULUI POPORULUI (OMBUDSMANUL) ȘI „DREPTUL DISCREȚIONAR”

Gheorghe AVORNIC,
doctor habilitat în drept, profesor universitar
Dumitru POSTOVAN,
ex-Procuror General al Republicii Moldova, competitor

După mai bine de 20 de ani de independență a Republicii Moldova, organele de drept și judiciare au fost supuse unor serioase transformări, modificări nu doar de formă, ci, în primul rând, de esență, de conținut. Reformele inițiate continuă a fi implementate și în prezent, se aduc în concordanță cu principiile de organizare și funcționare a acestor organe într-o societate democratică. Totodată, RM preia din țările cu o democrație avansată și unele instrumente de protecție a omului anterior necunoscute sau chiar neacceptate.

Unul dintre aceste instrumente este instituția Ombudsmanului sau Avocatul Poporului.

Este o instituție nouă nu numai pentru RM, ci relativ și pentru majoritatea statelor europene. Solicitățile acestei instituții, interesul față de activitatea sa sunt în continuă creștere.

Această instituție a fost creată în RM în 1997. A urmat adoptarea a două legi respectiv. Instituția Avocatul Poporului în Republica Moldova este necesară, însă Avocatul Poporului să nu dubleze activitatea altor organe.

Cuvinte-cheie: Avocatul Poporului (Ombudsmanul); ONG; societatea civilă; garant principal; sistemul judecătoresc; protecție; drepturi și libertăți; lege; organe de drept; mijloace juridice de apărare; Curtea Constituțională; CEDO; CtEDO; Constituția RM.

* * *

Au cours de plus de 20 ans d'indépendance de la République de Moldova, l'application de la loi et judiciaire ont subi des changements sérieux et des modifications, non seulement la forme, surtout l'essence, le contenu. Les réformes engagées continuent à être mises en oeuvre et aujourd'hui se mettent en accord avec les principes d'organisation et du fonctionnement dans une société démocratique.

En même temps, la RM prend des pays à démocratie avancée et certains instruments de protection des droits auparavant inconnus, même inacceptables.

L'un de ces outils est l'institution de l'Ombudsman ou Défenseur du peuple. C'est une nouvelle institution non seulement en RM mais pour la plupart des États européens. Les demandes à cette institution, l'intérêt pour son travail sont en augmentation.

Cette institution a été créée dans la RM en 1997. À la suite ont été adoptées deux lois. L'institution l'Avocat du Peuple est nécessaire mais l'Avocat du Peuple dans la RM ne doit pas reproduire le travail d'autres organes.

Mots-chefs: l'Avocat du Peuple (l'Ombudsman); ONG; société civile; garant; système judiciaire; protection; droits et libertés; loi; force de l'ordre; moyens légaux de défense; Cour constitutionnelle; CEDH; Constitution de la RM.

Conform pct.3 art.1 din Constituție [1], Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile sale, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic – reprezintă valori supreme și sunt garantate.

Acest deziderat constituțional este piatra de temelie a instituției fundamentale a unui stat de drept: apărarea drepturilor și libertăților omului, protecția persoanei, precum și a unui stat democratic: pluralismul politic.

Statul de drept, democratic garantează libera dezvoltare a personalității umane, demnitatea omului, dreptatea. De rând cu alte prevederi constituționale, aceste valori general-umane sunt asigurate de către tot sistemul social-politic, economic, dar și de sistemul de drept, juridic al statului.

Realizarea acestor valori se efectuează de către instituțiile democratice ale statului: Parlamentul, Guvernul, organele executive și administrative centrale

și locale, instanțele judecătorești, organele de ocrotire a normelor de drept, organizațiile nonguvernamentale, asociațiile obștești, mass-media, societatea civilă, fiecare dintre ele conform obiectivelor, sarcinilor, competenței, rolului pe care îl joacă în viața socială, în problemele de dezvoltare a tânărului stat, a societății în întregime, dar și a fiecărui membru al societății în parte.

Un segment aparte, important în această operă, le revine instituțiilor de stat, chemate să soluționeze cazuri concrete, cu referire la apărarea drepturilor omului, a cetățeanului, a persoanei, atunci când aceste drepturi sunt încălcate. Aceasta este o obligațiune a tuturor ministerelor și departamentelor, a administrației publice locale, a oricărui funcționar public în limitele competenței.

Totodată, sunt create și instituții speciale, a căror menire este tocmai de a face dreptate, de a apăra drepturile și interesele legale ale cetățenilor. Tradițional, acestea sunt poliția și procuratura, alte organe

de ocrotire a normelor de drept, iar garantul principal – este **sistemul judecătoresc**.

Art.10 al Codului civil al Republicii Moldova indică expres: „Apărarea drepturilor civile încălcate se face pe cale judiciară”, iar pct.3 al aceluiași art. prevede dreptul de a ataca în instanță hotărârea emisă pe cale administrativă, de către cel ce nu este de acord cu acea hotărâre [2].

După mai bine de 20 de ani de independență a Republicii Moldova, organele de drept și judiciare au fost supuse la serioase transformări, modificări nu doar de formă, ci, în primul rând, de esență, de conținut. Reformele inițiate continuă și în prezent pentru a fi aduse în concordanță cu principiile de organizare și funcționare a acestor organe într-o societate democratică, în care principiile supremației legii, echității, nu sunt doar declarative, iar drepturile omului sunt real protejate.

Prin prisma *Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană*, exigențele față de activitatea organelor de drept și judiciare sunt în creștere. Vorba este că nu de fiecare dată cetățeanul Republicii Moldova își găsește dreptate la el acasă și este nevoit să se adreseze Curții Europene pentru Drepturile Omului, miile de plângeri sunt dovezi elocvente în acest sens, multe dintre ele sunt admise, petiționarilor li se dă câștig de cauză, iar statul plătește drept despăgubire sume considerabile.

De aceea, odată cu reforma în domeniul justiției, perfecționarea altor structuri de stat, Republica Moldova preia din țările cu o democrație avansată și unele instrumente de protecție a omului anterior necunoscute sau chiar neacceptate.

Unul dintre aceste instrumente este instituția *Ombudsmanului* sau *Avocatul Poporului*.

Republica Moldova a apelat la această formă de apărare a drepturilor omului prin adoptarea de către Parlament la 17.10.1997 a *Legii cu privire la Avocații Parlamentari* [3].

Este o instituție nouă, nu numai pentru Republica Moldova sau statele ce aparțineau sistemului socialist, ci relativ și pentru majoritatea statelor europene. Solicitățile acestei instituții, interesul față de activitatea sa sunt în continuă creștere.

În activitatea sa, ombudsmanul verifică cum sunt respectate drepturile omului de către autoritățile publice, administrative. În caz de depistare a abaterilor de la normele juridice, el dispune de mijloace de a corija situația.

În acest context, apar și întrebările: Care este locul, rolul, competența acestei instituții? Ce atribuții are ombudsmanul, și dacă utilizează în activitatea sa „dreptul discreționar”?

Pentru a răspunde la aceste întrebări, mai întâi să relatăm, în linii generale, ce este Ombudsmanul. Există mai multe lucrări științifice, dar și convenții internaționale, care fac lumină în această materie.

„Ombudsman” – cuvânt suedez, în traducere – *cel ce pledează pentru altul* [4].

„Ombudsman” (din limba scandinavă veche (antică) – *împuțnicire, însărcinare* – persoană civilă sau funcționar de stat, care are funcție de control în respectarea echității și intereselor unor grupe de cetățeni în activitatea organelor executive și persoanelor cu funcții de răspundere.

Oficial funcția de Ombudsman Parlamentar este instituită în Suedia în 1809, în conformitate cu constituția acestei țări.

Mult timp ideea creării instituției Ombudsmanului nu a fost acceptată de sistemele de drept ale altor țări.

Prima a instituit această funcție Finlanda în 1919, apoi Norvegia în 1952, Danemarca în 1953, mai apoi și alte state europene. Noua Zeelandă – stat neeuropean, în 1962. Actualmente este instituită în mai mult de 100 de state [5].

La aceeași întrebare răspunde C. Brânzan în lucrarea sa *Avocatul Poporului – o instituție la dispoziția cetățeanului* [6].

Iată unele constatări, aprecieri, opinii făcute de el în opera sa:

Cuvântul „ombudsman” este de origine suedeză și are semnificația de reprezentant, agent, delegat, împuțnicit, procuror parlamentar, garant parlamentar al drepturilor cetățeanului, adică o persoană autorizată să acționeze în numele și serviciul cuiva [6, p.57].

A apărut prima dată în Suedia. În anul 1713, regele Suediei Carol XV a emis un act normativ prin care s-a creat instituția *Konungens Högsta Ombudsmännen* (cel mai înalt reprezentant al regelui), care era obligat să exercite un control general privind modul de îndeplinire a obligațiilor de serviciu de către toți funcționarii, care aplicau ordonanțele legale.

Acest înalt funcționar al regelui era împuțnicit să emită ordine în numele regelui și să dispună trimiterea în judecată a funcționarilor care își îndeplineau atribuțiile de serviciu în mod incorect.

În 1719 instituția își schimbă denumirea în *Cancelarul de Justiție*, care avea sarcina de a controla activitatea judecătorilor și a celorlalți funcționari, și obligația de a prezenta în fața Parlamentului un raport detaliat asupra activității sale.

Din 1766, deja Parlamentul, nu regele, numește Cancelarul de Justiție, care controlează activitatea justiției și a administrației.

Cancelarul de Justiție avea dreptul să primească plângeri de la persoanele fizice, el devenind independent față de organele pe care le controla din numele poporului.

În anul 1809, în Suedia, a fost adoptată Constituția statului, care a prevăzut expres existența și funcționarea instituției Ombudsmanului pentru justiție și avea rolul de a supraveghea aplicarea în mod corect a dis-

pozițiilor legale de către autoritățile civile și militare, în scopul protecției drepturilor individuale.

În perioadele ulterioare, activitatea acestei instituții și-a demonstrat utilitatea, extinzându-și competențele și asupra organelor municipale, și a altor autorități publice.

Actualmente, în Suedia activează 4 Ombudsmani Parlamentari (numiți de Parlament), pentru o perioadă de 4 ani, care au ca principală atribuție supravegherea aplicării a corecte legilor și regulamentelor în cadrul activității publice.

Orice persoană care consideră că i-au fost încălcate drepturile, prin aplicarea abuzivă a unui act normativ de către funcționarul abilitat să aplice acel act, se poate adresa cu o plângere scrisă în instituția Ombudsmanului Parlamentar. Ombudsmanul se poate sesiza și din oficiu, dacă constată o încălcare a dreptului individual.

În afară de ombudsmanii desemnați de Parlament, în Suedia mai funcționează ombudsmanii desemnați de Guvern: Ombudsmanul pentru protecția consumatorilor, cel contra discriminării etnice, cel al copiilor, cel al publicului pe lângă presă și cel al persoanelor cu handicap, dar și cel pentru egalitatea șanselor.

Fiecare dintre acești ombudsmani examinează plângerile individuale privitor la încălcarea drepturilor din domeniile respective. Ei au dreptul la inspecții la birourile organelor administrației de stat, tribunale, închisori, autorități militare pentru a verifica modul de respectare a drepturilor omului. Acționează și decid conform competențelor, iar rezultatul activității contribuie la corectarea situației atât din punct de vedere legislativ, a situației de fapt în general, cât și în cazurile concrete [6, p.70-80].

În diferite țări instituția poartă denumiri diferite, de exemplu în Portugalia această instituție poartă denumirea de *Provedor de la Justiça* (Slujitorul Dreptății), în Spania – *Defensor del Pueblo* (Apărătorul Poporului), în Macedonia – *Avocatul Public*, în Austria, România – *Avocatul Poporului*, în Franța – *Mediatorul Republicii*, esența însă fiind aceeași: apărarea drepturilor omului [6, p.59].

Ombudsmanii sunt numiți de Parlament sau de Guvern, de alte autorități publice, dar și de organizații nonguvernamentale; este numit un singur Ombudsman sau mai mulți (2-4), activează pe tot teritoriul statului sau sunt regionali, locali, au o competență generală sau departamentală, pentru o anumită categorie de persoane; diferite sunt și competențele, împuternicirile, nivelul de independență.

Dar aceste deosebiri, particularități nu influențează esența instituției: **apărarea drepturilor omului de acțiunile abuzive ale organelor administrative.**

Faptul că statutul instituției Ombudsmanului este unul constituțional – adică numirea și competența lui sunt prevăzute în Constituția statelor, vorbește despre

nivelul de independență a ombudsmanilor, pe de o parte, cât și de importanța activității lor pentru cetățeni, stat, societate, pe de altă parte.

Într-o măsură mai mare sau mai mică diferă de la stat la stat și **competența Ombudsmanului**. Distingem, în acest sens, competența materială, procesuală, teritorială; există o oarecare varietate în reglementările constituționale și legislative.

În statele din nordul Europei, cum ar fi Suedia sau Finlanda, controlul exercitat de Ombudsman se întinde atât asupra autorităților administrative, cât și asupra celor judecătorești, pe când în celelalte state el nu acoperă decât zona administrației publice, însă în foarte puține cazuri controlul cuprinde și autoritățile publice reprezentative sau pe cele care dețin pozițiile cele mai importante în stat.

Din punct de vedere teritorial, controlul Ombudsmanului din Suedia cuprinde întreg teritoriul, iar din punct de vedere material – activitatea autorităților administrative centrale și locale, a tribunalelor, precum și a oricărei activități care implică exercitarea autorității de stat [7, p.24].

Ombudsmanul trebuie să supravegheze activitatea tuturor funcționarilor care au obligația de a fi obiectivi și imparțiali în modul de aplicare a legilor, precum și de a respecta toate drepturile și libertățile fundamentale prevăzute în Constituția Suediei.

În ceea ce privește activitatea tribunalelor, competența Ombudsmanului este limitată numai la aspectele referitoare la respectarea drepturilor procedurale ale justițiabililor, fără a putea controla temeinicia și legalitatea hotărârilor pronunțate [6, p.103].

Ombudsmanii sunt abilitați să intenteze o acțiune în justiție împotriva oricărui funcționar care ar dovedi neglijență în îndeplinirea obligațiilor de serviciu, să solicite aplicarea de sancțiuni disciplinare, mergând chiar până la desfacerea contractului de muncă al unui funcționar, sau să exercite căile de atac legale împotriva deciziilor unei autorități care refuză să sancționeze un salariat vinovat de încălcarea atribuțiilor de serviciu; ei pot adresa direct avertismente funcționarilor.

În materia procedurilor privind desfășurarea proceselor judiciare, ombudsmanii pot face declarații în scopul aplicării uniforme a reglementărilor juridice.

Deciziile și sancțiunile ombudsmanilor pot fi făcute publice, iar în situația în care constată existența unor deficiențe legislative, ei pot prezenta Parlamentului sau Guvernului propuneri *de lege ferenda* pentru corijarea acestor deficiențe.

Competențe similare au și ombudsmanii din Finlanda [6, p.104].

Sarcina principală a Ombudsmanului din Norvegia constă în **a garanta că nu se comite nici o nedreptate, nici o injustiție, nici o încălcare a legii** de către organele administrației de stat în raporturile acestora cu cetățeanul individual.

În Spania, Apărătorul Poporului are obligația de a apăra drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor prevăzute de Constituție. În acest scop, are competența să verifice activitatea întregii administrații spaniole.

Ombudsmanul Național Olandez are sarcina principală de a ancheta comportamentul funcționarilor din organele administrative [6, p.108].

În Franța, Mediatorul nu primește direct sesizarea despre încălcarea legilor de către serviciile publice, ci de la un deputat sau senator, căruia i s-a adresat petiționarul.

Însă în majoritatea statelor cetățenii se adresează cu sesizări direct Ombudsmanului, care are și dreptul să se autosesizeze.

Consecințele juridice ale controlului efectuat de ombudsmanii europeni nu se limitează doar la cazul în speță sesizat, ci la un nivel mai general, la felul cum funcționează administrația publică. Ei fac anual rapoarte în acest sens Parlamentului, formulează propuneri *de lege ferenda*; în unele state (Spania, Portugalia, Polonia) au dreptul să sesizeze Curtea Constituțională; în Danemarca, Ombudsmanul poate recomanda Comisiei juridice a Parlamentului de a face obiectul unei anchete penale dacă un ministru a săvârșit o infracțiune în exercitarea atribuțiilor de serviciu. Mediatorul francez poate stabili un termen precis de executare a unei sentințe judecătorești în cazul neexecutării ei benevol. El poate iniția o procedură disciplinară sau introduce o acțiune penală împotriva unui agent al statului.

Specificul activității Ombudsmanului austriac constă în caracterul mult mai precis al controlului și în faptul că urmările juridice au incidență juridică asupra situației care i-a fost sesizată.

Ombudsmanii polonezi (Apărătorul Drepturilor Civice) au o competență materială generală. La sesizările cetățenilor sau din oficiu ei verifică faptele, care denotă că este posibil să se fi săvârșit o violare a drepturilor și libertăților cetățeanului.

El are împuterniciri și mai vaste, și mai concrete: să intervină pe diferite căi pentru a înlătura încălcarea drepturilor cetățeanului, pentru a-i sancționa pe cei vinovați prin intentarea acțiunilor civile și să participe la proces, având atribuțiile procurorului, ca și în procedurile administrative să atace deciziile administrative, să atace cu recurs unele hotărâri intrate în vigoare, să sesizeze Tribunalul Constituțional [6, p.119].

În linii generale, Ombudsmanul se poate defini ca o instituție a statului de drept, consacrată de Constituție, independentă și beneficiind de imunitate, care are ca scop primordial apărarea drepturilor cetățenilor în raporturile cu administrația, printr-o procedură necontencioasă, precum și îmbunătățirea legislației prin propunerile de lege ferendă, făcute în special cu ocazia prezentării raportului anual de activitate [6, p.123].

Redăm perceperea acestei instituții de către Aimée Paquet, care a activat în calitate de Mediator al Republicii Franceze (Ombudsman); și a stabilit următoarele deziderate:

Ombudsmanul:

- protejează, ajută, apără, repară;
- adaptează, reformează, transformă;
- cooperează cu administrația și participă la transformarea ei;
- cooperează strâns cu Parlamentul, fără de care instituția Mediatorului ar fi insignifiantă [8, p.5].

Referitor la apariția instituției Ombudsmanului în Spania, Margarita Retuerto Buades, Defensor de Puebla în funcție din 1993, arată că această instituție a apărut pentru a completa cadrul instituțiilor de garantare a drepturilor cetățenilor și de control al exercitării puterii printr-un instrument legat de Parlament – o „longa manus” a camerelor, care, luând notă de plângerile cetățenilor, să permită de o manieră directă, gratuită, fără rechizitoriul prealabil sau alte forme excesive și uzând de o procedură flexibilă, corectarea abuzurilor Administrației sau ale celor ce o servesc, a actelor sale neconstituționale sau ilegale evitând încercarea cetățeanului de a face apel la justiție [9, p.8].

Biroul Ombudsmanului European a fost creat în 1993, ca parte a conceptului de cetățenie a Uniunii Europene. Parlamentul European a ales primul Ombudsman în 1995. Rolul Ombudsmanului este de a efectua anchete care vizează administrarea defectuoasă în activitatea instituțiilor, organelor, oficiilor și agențiilor Uniunii, cu excepția Curții de Justiție în exercitarea funcțiilor jurisdicționale ale acesteia, din propria inițiativă sau pe baza plângerilor.

Ombudsmanul își exercită funcțiile în deplină independență.

Fiecare cetățean al Uniunii are dreptul de a adresa o plângere Ombudsmanului. De asemenea, pot adresa plângeri rezidenții, întreprinderile și asociațiile.

Scopul principal urmărit de Ombudsman este de a garanta, în primul rând, că cetățenii UE își exercită drepturile pe deplin și, în al doilea rând, de a spori calitatea administrației UE [10, p.4].

Carta drepturilor fundamentale și Tratatul de la Lisabona, care conferă Cartei caracter juridic obligatoriu, au întărit rolul cetățenilor față de administrația UE. Acestea prevăd o participare crescută a cetățenilor în procesul decizional european și introduc dreptul la buna administrare, drept care se află în centrul activităților Ombudsmanului European.

Pentru a atinge acest scop, Ombudsmanul în activitatea sa are trasate mai multe obiective și priorități. Aceste obiective și priorități au fost dictate de rezultatele sondajelor între cetățenii UE.

Astfel, 72% dintre respondenți consideră că nu sunt informați despre Carta drepturilor fundamentale a UE. Ombudsmanului îi revine un rol major pentru o

informare mai bună a cetățenilor cu privire la Cartă.

Al doilea, ca importanță, potrivit opiniei respondenților, este dreptul la buna administrare, urmat de dreptul de a adresa plângeri Ombudsmanului.

Satisfacția față de administrația UE este, în general, scăzută când vine vorba despre eficacitate, serviabilitate și transparență. 42% dintre respondenți se declară nesatisfăcuți de nivelul de transparență din cadrul administrației UE. Acest rezultat îi întărește hotărârea Ombudsmanului European de a ajuta instituțiile UE să devină mai deschise, mai eficiente și mai aproape de cetățeni, de unde și nivelul sporit de respectare a drepturilor cetățenilor UE.

Majoritatea respondenților (52%) consideră că funcția cea mai importantă a Ombudsmanului este de a asigura că cetățenii UE își cunosc drepturile și știu cum să le exercite. În acest sens, este necesară colaborarea Ombudsmanului European cu Avocații Poporului din statele membre. În atare context, este justificată expresia „Omul, care nu-și cunoaște drepturile sale, nu le are”, cu atât mai mult nu știe cum să le exercite (pentru că nici nu bănuiește că le are).

Educația publicului, comunicarea cu cetățenii vine să acopere acest neajuns.

Există și un Mediator European care se află în fruntea Asociației Ombudsmanilor Europeni [11, p.4-11].

Teoreticienii în domeniu, analizând rolul și importanța Ombudsmanului privind apărarea drepturilor și libertăților omului, îl califică drept instituție fundamentală a statului de drept. În multe state europene, statutul juridic al Ombudsmanului este prevăzut în Constituție. Deși, cu excepția țărilor scandinave, această instituție în restul statelor europene are o vârstă relativ tânără, fiind creată în anii '50 al secolului trecut, serviciile oferite de ombudsmani sunt în creștere, iar instituția are un grad înalt de credibilitate în rândurile populației, deși încă multă lume nu a auzit de această structură statală, iar cei ce sunt informați nu-i cunosc specificul de activitate.

În fiecare stat, de rând cu instanțele judecătorești, există mai multe organe statale și nestatale care au atribuții de protecție a drepturilor omului.

Teoreticienii susțin că aceste instituții nu activează suficient în acest domeniu, de aceea a fost necesară apariția Ombudsmanului ca o alternativă, alături de instituții existente într-o societate democratică, care de la stat la stat au competențe variate.

Datorită acestor varietăți și instituția Ombudsmanului variază, după cum s-a menționat, de la stat la stat având un statut juridic diferit.

Deosebirea ține de obiectivele instituției și de specificul acțiunilor pe care le întreprind.

Instituția Ombudsmanului este catalogată și ca formă de control (parlamentar) a autorităților publice în scopul îmbunătățirii activității lor (combaterea corupției și birocrăției, a abuzurilor); și ca organ de supra-

veghere a respectării legilor; Ombudsmanul poate fi calificat și ca procuror, și ca mediator; și ca un garant (în Norvegia: garant să nu se comită nici o încălcare a legii, o nedreptate, o injustiție); în Spania este calificată ca „o lungă mână” a Parlamentului; are misiunea de ajustare a normelor juridice într-un sistem de drept; contribuie la înfăptuirea justiției prin forme indirecte ș.a.

În textele unor constituții și legi organice cu privire la Ombudsman găsim că sarcina de bază a acestuia este garanția respectării drepturilor omului, garantul drepturilor omului, protecției persoanei, buna funcționare a autorităților publice, supraveghetor al respectării legilor ș.a.

Ombudsmanul, numit, de regulă, de Parlament, are menirea de a supraveghea administrația în relația sa cu cetățeanul, de a încerca să deblocheze conflictele cetățean-administrație publică, conflicte generate îndeosebi de birocrăție.

Mediatorul administrativ (după modelul britanic sau francez) este numit de executiv și are ca scop ameliorarea relațiilor cotidiene dintre administrație și utilizatori [12, p.1-2].

T.Drăganu, în lucrarea sa *Drept Constituțional și Instituții politice*, motivează crearea instituției Ombudsmanului în Europa, inclusiv în România: „controlul parlamentar asupra activității executive are un caracter politic; parlamentarii nu trebuie să aibă o calificare specială, care să-i abiliteze să verifice legalitatea actelor normative, iar aprecierile lor sunt determinate de motivația politică; Parlamentul nu poate sancționa ilegalitatea sau neoportunitatea unui act administrativ decât prin mijloace politice. Ținând seama de aceste limitări și piedici, dar și de nevoia de a implica în cea mai mare măsură și în condiții optime prestigiul organului reprezentativ pe plan național la asigurarea legalității în administrația de stat, în unele țări cu regim parlamentar a fost introdusă instituția Ombudsmanului” [13, p.344-345].

Teoreticienii încearcă să determine natura juridică a instituției Ombudsmanului, cât și locul ei în structurile statale. Există mai multe și variate opinii în acest sens, generalizându-le, se poate concluziona: instituția Ombudsmanului nu poate fi încadrată doar în una din ramurile tradiționale ale dreptului public, s-ar putea număra printre instituțiile studiate în cadrul protecției drepturilor omului cu caracter interdisciplinar; calificată ca un mijloc de control parlamentar, nu se încadrează nici în sistemul organelor judecătorești, nici în cel al autorităților administrative și nici nu face parte integrantă din autoritatea legislativă.

În cadrul garanțiilor ce au ca scop protecția persoanei, un loc central îl ocupă reglementările constituționale ale drepturilor și libertăților fundamentale, întrucât ele asigură încadrarea juridică a fenomenelor politice, acestea constituind în ansamblul lor politica

legislativă a statului, inclusiv garanțiile constituționale ale acestor drepturi și libertăți [6, p.26].

Constituția asigură Parlamentului o oarecare preeminență în raport cu celelalte autorități statale. Însă Parlamentul nu este singura autoritate publică chemată să vegheze protecția persoanei.

Activitatea de organizare a aplicării și de aplicare în concret a normelor juridice este realizată de către autoritățile publice executive și administrative. Funcția executivă nu se reduce doar la aplicarea legilor în cazuri concrete. Ele sunt investite și cu o competență de reglementare proprie: ele pot emite norme juridice cu caracter de generalitate în limitele prestabilite prin lege. În anumite cazuri, legea acordă autorităților administrative o adevărată putere discreționară, în temeiul căreia acestea nu se mărginesc să aplice legea, ci au autoritatea de a alege, în anumite limite, între două sau mai multe soluții. Așa cum puterea discreționară a legiuitorului are anumite limite, cum ar fi drepturile și libertățile persoanelor, tot astfel și în cazul competenței discreționare a autorităților administrative. Unul din criteriile care trebuie să stea la baza alegerii între soluțiile posibile este eficiența protecției persoanei. Actele normative emise pe baza unor competențe stabilite de lege sunt obligatorii pentru indivizi și autoritățile statale întocmai ca și legea [14, p.214, 335].

„A face justiție înseamnă a face dreptate, iar a face dreptate înseamnă, fără îndoială, a proteja drepturi, libertăți și interese legitime” [15, p.184].

Justiția, prin excelență, înfăptuiește o activitate centrală pe protecția persoanei, iar Curtea Constituțională a României a statuat că justiția este garantul drepturilor și libertăților cetățenilor (p.42).

Jurisprudența pe cale de interpretare „parvine adesea să corijeze, să recupereze sau să completeze textele deficiente în sensul unei mai bune concordanțe cu interesul general”. (Jean Dabân. *Theorie générale du droit*, Nouvelle édition. Paris: Dallaz, 1969, p.397).

Acest ansamblu de garanții permite, într-o bună măsură, reechilibrarea raportului juridic, prin definiție de inegalitate, în care se află persoana față de autoritățile statului să-i aplice normele juridice. Controlul de legalitate nu poate acoperi întreaga problematică privind statutul social, economic și politic al persoanei. De aceea, din constatarea acestor neajunsuri ale garanțiilor de ordin strict juridic, s-a ajuns la instituirea unor organe însărcinate cu protecția persoanei într-un cadru mult mai larg, cum ar fi Ombudsmanul sau Avocatul Poporului.

„Ombudsmanul constituie o formă de control independent și depolitizat al autorităților publice sau cel puțin al operațiunilor lor administrative. El se prezintă ca o opțiune pentru corectarea greșelilor administrației publice, întrucât pentru cetățeni el este un agent – expert și imparțial a cărui activitate nu atrage nici o cheltuială pentru reclamații, fără tergiversări, fără

tensiunea de a discuta cu o parte adversă” [7, p.23].

„Rolul fundamental al Avocatului Poporului este de a apăra drepturile și libertățile cetățenești, îndeosebi în raport cu autoritățile publice și în special cu cele executive” [16, p.371].

Examinând cazuri concrete, activitatea Avocatului Poporului vizează în fapt legalitatea administrației publice, măsura în care autoritățile publice din domeniul administrației se încadrează în marjele legale existente și nu depășesc cadrul discreționarității de care pot dispune pentru a transgresa în domeniul arbitrarului și al abuzului de putere, oferind protecție cetățenilor alături de alte instanțe existente într-o societate democratică [17, p.268].

Activitatea Avocatului Poporului „privește nu atât apărarea drepturilor și libertăților unei persoane anume, cât depistarea și combaterea fenomenelor care conduc la încălcarea acestora, ea fiind axată pe principiul respectării legalității și pe necesitatea îmbunătățirii continue a activității organelor de stat în vederea respectării intereselor legitime ale cetățenilor” [18, p.131].

Ombudsmanul constituie un organ extraordinar de control al administrației publice, situat în afara procedurilor obișnuite de atacare a acestora. Datorită creșterii rolului administrației publice, pericolul abuzurilor săvârșite de acesta este și el în creștere.

Prin urmare, o rejudicare a activității administrative devine extrem de interesantă, mai ales în contextul insuficienței mecanismelor de control eficient, cu riscul de a ne confrunța cu o creștere a intervenționismului statal. Pentru a ajunge la o armonie între libertate și autoritate, este necesar controlul activității statale și în special al activității administrative. În prezent, interesul pentru această instituție este sporit datorită legăturii sale strânse cu protecția drepturilor omului [7, p.24].

Locul și rolul instituției Ombudsmanului pot fi identificate prin următoarele:

- independența instituției;
- modalitatea de sesizare: la cerere sau din oficiu;
- metodele de instrucțiune – fixate, în principiu, prin lege;
- mijloacele de acțiune diferă de la stat la stat – ca o caracteristică generală – raportul anual despre activitate prezentat Parlamentului;
- nu pot anula sau modifica vreun act, pot doar să formuleze recomandări, în unele cazuri – interpreta legi;
- poate fi clasificată ca o instituție similară procurorului sau mediatorului.

Și în zilele noastre, în Suedia ombudsmanii supraveghează și instanțele judecătorești. În varianta franceză, ei sunt numiți procurori – procurori parlamentari. Într-adevăr, competențele acestor ombudsmani seamănă mult cu atribuțiile procurorului sovietic (Pro-

curatura în Rusia a fost creată prin Decretul lui Petru I în 1722, posibil a împrumutat-o de la suedezi).

Din cele relatate, autorul monografiei citate C.Brânzan constată unele funcții specifice doar instituției Avocatului Poporului: funcția de receptare a informațiilor, funcția de control, funcția de mediere, funcția de constrângere indirectă, funcția de informare și funcția de alterare.

Ombudsmanul este o instituție cu caracteristici speciale. Spre deosebire de celelalte autorități publice clasice: legislativă, executivă și judecătorească, ombudsmanii nu au putere de decizie. Puterea lor reală se bazează pe autoritatea lor morală, pe prestigiul lor.

Ombudsmanii sunt personalități notorii, au simțul echilibrului și echității în vederea detectării actelor incorecte ale administrației.

Această autoritate statală, considerată o instituție fundamentală a statului de drept, fără atribuții directe de acțiune politică, are sarcina de a garanta legalitatea administrației publice în scopul ca cetățenii să aibă o altă cale pentru apărarea intereselor lor.

Avocatul Poporului este întotdeauna analizat ca o autoritate specială și specializată; este expresia unei tendințe moderne a statului de drept.

Deși are o consacrare constituțională, instituție fundamentală a statului de drept cu scopuri și obiective majore caracteristice pentru astfel de instituții, nu are la dispoziție și instrumentele adecvate pentru a realiza scopurile, a atinge obiectivele.

În doctrină au fost exprimate opinii critice cu privire la competența Avocatului Poporului: „în ce ne privește, deși se pot spune încă multe despre limitele stabilite prin lege în organizarea și funcționarea acestei autorități publice, de neînțeles față de principiile generoase fundamentate de Constituție, două elemente contribuie substanțial, în opinia noastră, la diminuarea rolului Avocatului Poporului, și anume, pe de o parte, restrângerea competenței sale doar la autoritățile administrative publice, știut fiindcă activitatea de natură administrativă desfășoară în subsidiar și alte autorități publice, iar pe de altă parte, posibilitățile extrem de reduse de a acționa”.

Dacă Avocatului Poporului i se refuză prin lege de a face acte de sesizare în legătură cu activitatea unor astfel de autorități, măcar în ideea de a le înfrâna tendința spre abuz de putere, rolul său este mult diminuat [17, p.273].

În statele europene, funcțiile Ombudsmanului suedeze erau și sunt îndeplinite de alte instituții statale, inclusiv de procuratură. Deși instituția Ombudsmanului împrumutată de la suedezi este prezentă în majoritatea statelor europene de mai bine de jumătate de secol, ea încă nu și-a găsit pe deplin locul între alte structuri ale statului. Și aceasta, în opinia noastră, datorită dublărilor de competențe, pe de o parte, și lipsa puterii reale de decizie – pe de altă parte.

Petiționarii, cunoscând acest lucru, se adresează în organele cu putere de exercitare reală, directă. Și numai când aceste organe manifestă neglijență, abuz, nu-și onorează obligațiunile pe care le au, cetățenii apelează la Ombudsman, ca la o alternativă. Din acest punct de vedere, Ombudsmanul completează cadrul instituțiilor de garantare a drepturilor omului și de control al exercitării puterii.

Totuși, este necesar a face la nivel legislativ o distincție mai clară între scopurile, competențele, atribuțiile, mecanismele de realizare ale Ombudsmanului și a altor instituții similare, pentru a evita dublările.

(Va urma)

Referințe:

1. *Constituția Republicii Moldova*. Chișinău, 2004.
2. *Codul civil al Republicii Moldova*.
3. Legea cu privire la Avocații Parlamentari. În: *MO al RM*, nr.82-83/671 din 11.12.1997.
4. Manda C.C., Predescu O., Slăniceanu I.P. *Ombudsmanul, instituție fundamentală a statului*. București: Lumina Lex, 1997, p.40-43.
5. Омбудсмен. (Материал из Википедии – свободной энциклопедии (<https://ru.wikipedia.org/wiki/омбудсмен>))
6. Brânzan C. *Avocatul Poporului – o instituție la dispoziția cetățeanului*. București: Editura juridică, 1997.
7. Maiorano J.L. *Ombudsmanul și protecția drepturilor omului*. În: *Drepturile Omului*, 1992, nr.1, p.24.
8. Paquet A. *Raport du Médiateur au Président de la République et au Parlement*. Paris: Direction des Journaux Officiels, 1978, p.5.
9. Buades-Retuerto M. *Apărătorul Poporului*. În: *Drepturile Omului*, 1993, nr.4, p.8.
10. *Ombudsmanul European*. Strategie de mandat. Septembrie 2010. www.ombudsman.europa.eu, p.4.
11. *Sinteza Ombudsmanului. Ombudsmanul European și drepturile cetățenilor*. Eurobarometru special 07.07.2011, p.4-11.
12. Muraru I. *Avocatul Poporului – instituție de tip ombudsman*. București: All Beck, 2004, p.1-2.
13. Drăganu T. *Drept Constituțional și Instituții politice: Tratat elementar*. Vol. I. București: Lumina Lex, 1998, p.344-345.
14. Drăganu T. *Declarațiile de drepturi ale omului și repercusiunile lor în dreptul internațional public*. București: Lumina Lex, 1999, p.214, 335.
15. Muraru I., Constantinescu M. *Studii constituționale*. Vol.I. București: Actami, 1995, p.184.
16. Muraru I. *Drept constituțional și instituții politice*. București: Actami, 1997, p.371.
17. Tofan D. *Puterea discreționară și excesul de putere a autorităților publice*. București: All Beck, 1999, p.268.
18. Constantinescu M., Deleanu I., Iorgovan A., Muraru I., Vasilescu F., Vida I. *Constituția României, comentată și adnotată*. București: Ed. Regia Autonomă, Monitorul Oficial, 1992, p.131.

ELEMENTUL SUBIECTIV ȘI CARACTERUL PERSONAL AL RĂSPUNDERII PENALE ÎN CAZUL PERSOANELOR JURIDICE

Xenofon ULIANOVSKI,
doctor habilitat în drept, profesor universitar
Mihai DOGARU,
doctorand (judecător, Judecătoria Tîrgu Jiu, județul Gorj, România)

În dreptul penal apar multe dintre întrebările dificile cu privire la aceea cum o entitate juridică ca corporația poate fi considerată responsabilă. Dreptul penal vine cu standarde de comportament impus, nu prin compensare, dar printr-un sistem de pedeapsă din partea statului, negociat prin standardele de vină ca intenția, cunoștințe și nepăsare subiective.

Astfel, sistemul penal cu privire la sancționarea corporațiilor și societăților atrage mai multe controverse decât sistemul obligațiilor civile.

Spre deosebire de legi împotriva crimelor de tâlhării, furt, de exemplu, care se aplică universal tuturor persoanelor responsabile, există scheme create special pentru a reglementa domeniul de activități de afaceri. Aceste scheme de reglementare parțial au unele caracteristici ale legii penale, cum ar fi utilizarea procedurilor penale și pedeapsa penală, dar au și alte trăsături specifice, care le caracterizează ca manifestări penale distincte. Aceste diferențe sunt adeseori reglementate de regulile privitor la responsabilitatea corporațiilor (persoanelor juridice). Este necesar de menționat că jurisdicțiile care nu recunosc responsabilitatea penală a corporațiilor întâlnesc mari dificultăți în reglementarea businessului prin metode administrative. Aceste scheme de reglementare, în ciuda clasificărilor diferite, conțin multe dintre caracteristicile de reglementare de drept penal.

Cuvinte-cheie: dreptul penal; entitate juridică; cunoștințe; întreprindere de afaceri.

* * *

There are a lot of difficult questions that arose in criminal law such as how can be held a responsible corporation. Criminal law concerns standards of enforced behavior, not through compensation, but through a system of state punishment which is negotiated via standards of fault such as intention, knowledge and subjective recklessness. This system should be applied to corporations that attract more controversy than does the ascription of civil liabilities.

There is an additional type of criminal law. Unlike laws against murder, assault and theft, for example, which are applied universally to all persons of sound mind, there are schemes created specifically to regulate areas of business activity. Trading standards laws, health and safety laws, and environmental laws all fit in this category.

These regulatory schemes share some characteristics of the criminal law such as utilizing the criminal procedure and penalty structure- in other ways they are quite different, and are certainly perceived as distinct, from mainstream criminal law. These differences are often reflected in the rules related to corporate responsibility. It can be noted that jurisdictions which do not recognize corporate criminal liability (or have not until very recently), such as many in continental Europe, avoided the difficulties which might otherwise have arisen in regulating business enterprise by establishing a stream of administrative regulation. These regulatory schemes, despite their different classification, actually share many of the characteristics of regulatory criminal law.

Keywords: criminal law; legal entity; knowledge; business enterprise.

Elementul subiectiv al răspunderii penale în cazul persoanelor juridice

Problema existenței elementului subiectiv în cazul persoanelor juridice a constituit mult timp obiectul principalei confruntări de idei între partizanii și adversarii răspunderii penale a persoanelor juridice. S-a susținut astfel ideea absenței vinovăției entităților colective ca un argument determinant în sprijinul ideii de iresponsabilitate penală a acestor entități, arătându-se că, pentru a fi declarat cineva vinovat de comiterea unei infracțiuni, trebuie constatată existența unei voințe, elementul subiectiv fiind, în majoritatea sistemelor de drept, unul dintre elementele structurale ale infracțiunii. Răspunderea penală implică existența capacității de a motiva acțiunile și de a accepta consecințele acestora, adică existența libertății de voință și acțiune.

În literatura juridică, au existat preocupări în vederea fundamentării unei răspunderi penale și în sarcina persoanelor juridice. Astfel, încă din anul 1923, savantul român Traian Pop arăta: „Faptul, că scopul persoanei morale, fixat prin actul de asociere nu admite comiterea de infracțiuni, nu înseamnă că, dacă totuși contrar scopului se vor comite, ele nu se vor socoti ca fapte ale persoanei morale, din a cărei voință derivă...” [1].

La fel, V. Dongoroz, aderând la teoria realității, potrivit căreia persoana juridică este o realitate, susținea că teza care afirmă că aceasta poate deveni infractor este mai logică și mai conformă cu realitatea, căci persoana juridică, având voința colectivă, se poate manifesta în mod delictuos, ca și voința individuală [2].

Se remarcă în doctrină că elementul psihologic ce caracterizează activitățile entităților colective nu este

identic cu cel al fiecărui membru al entității, privit izolat. Astfel, dacă este permis a se pretinde, din punct de vedere psihologic, că entitatea colectivă diferă de suma indivizilor care o compun, aceasta înseamnă doar că fiecare individ suferă în cadrul grupului influențe care îi modifică starea de spirit, astfel încât colectivitatea nu mai este o sumă a indivizilor *în starea lor psihică obișnuită*, ci o sumă a unor voințe modificate, ca urmare a interacțiunii acestora [3].

S-a considerat că entitatea colectivă nu este reductibilă la indivizii care o compun, ea fiind reductibilă la o pluralitate de indivizi priviți izolat, dar în niciun caz la o pluralitate de indivizi asociați, deoarece fiecare individ acționează și gândește uneori altfel decât ar fi făcut-o dacă nu se afla într-o strânsă relație cu alții. De aceea, *decizia grupului nu este în realitate decât decizia celor care și-au impus voința*. Chiar dacă ei sunt influențați și de către alții și chiar dacă au fost nevoiți să accepte anumite compromisuri în vederea armonizării poziției cu interesul comun, persoanele fizice rămân singurele care desfășoară o activitate intelectuală în cadrul grupului, cu alte cuvinte sunt singurele care au o voință [4].

S-a arătat și faptul că în cazul persoanelor juridice nu putem vorbi de o *voință proprie*, ci doar de *efecte volitive colective*, deoarece în cadrul lor se exprimă intenții în privința cărora nu sunt autorul, ci vehiculul sau locul de manifestare al acestora [5].

De asemenea, un alt autor consideră că elementul subiectiv al infracțiunii (mobilul, vinovăția), deși nu se poate regăsi decât în cadrul persoanelor fizice, acceptă ideea că voința colectivă este un element juridic diferit de voințele individuale, dar ea rămâne condiționată de aceste voințe, a căror sumă o reprezintă. Se aduce astfel în planul responsabilității penale o diferențiere în funcție de natura persoanei juridice, deoarece nu ar putea fi niciodată angajată răspunderea penală în cazul acelor entități sau grupuri de interese care au o identitate proprie, dar independentă total de persoanele fizice care urmăresc acele interese. De exemplu, fundațiile, grupurile industriale sau comerciale sunt centre ideale sau materiale în jurul cărora iau naștere drepturi și obligații, dar există independent de persoanele fizice care le administrează, astfel neputând fi identificate acele voințe individuale în absența cărora nu se poate concepe ideea de voință colectivă.

Angajarea răspunderii penale a entităților colective ar putea fi acceptată în cazul entităților în care posesia și folosința unor bunuri apar în planul al doilea, în acest caz, bunurile respective nemaiformând un element central, reprezentând doar un mijloc pentru atingerea scopului material sau dezinteresat al grupării respective [6].

Apar astfel în prim-plan persoanele fizice care compun entitatea colectivă, iar rezultanta voințelor lor individuale este suficientă pentru a putea vorbi de existența unui element intențional specific infracțiunii.

Pentru a se putea vorbi totuși de o răspundere penală în acest caz, este necesară o condiție suplimentară, respectiv existența unei organizări, deoarece un grup neorganizat nu poate răspunde penal, fiindcă nu are o voință comună. Nu este necesar, în schimb, ca organizarea să fie conformă prevederilor legale pe deplin, deoarece simplul fapt că o societate comercială a omis, cu ocazia constituirii, îndeplinirea anumitor formalități, nu trebuie să deschidă posibilitatea comiterii de către aceasta de infracțiuni [7].

Majoritatea doctrinei, la care ne raliem, recunoaște însă existența unei voințe colective, proprii persoanei juridice. În interiorul acesteia se formează o stare de spirit și o voință diferită de voința unora dintre membrii ei, deoarece și interesele persoanei juridice pot fi uneori diferite de cele ale unor membri. De exemplu, când un sindicat declară o grevă, se întâmplă de multe ori ca o parte a revendicărilor formulate să nu fie susținute de către toți salariații, dar, cu toate acestea, ei acționează potrivit voinței sindicatului [8].

Ceea ce caracterizează persoana juridică este existența unui interes superior, diferit de interesul specific fiecărui membru al acesteia, precum și existența unei organizări interne din care rezultă voința colectivă [9].

În fiecare grup social se manifestă astfel o voință specifică grupului, diferită de voința fiecărui membru privit *ut singuli* și care face ca în viața juridică și socială persoanele juridice să fie considerate subiecți de drept distincți. Dacă se recunosc efectele juridice corespunzătoare manifestării de voință a persoanei juridice, recunoscându-se capacitatea de a contracta și de a se obliga, nu se poate susține că această voință există numai atunci când produce efecte licite, dar dispare în cazul unor acte ilicite [10].

În teoria răspunderii civile delictuale, este acceptată și angajarea răspunderii civile delictuale a persoanei juridice în cazurile în care această răspundere se fundamentează pe ideea obiectivă de garanție, precum și în cazurile când este vorba de o răspundere bazată pe culpă. Recunoscându-se astfel existența unui element subiectiv în cazul răspunderii civile a persoanei juridice, nu putem să acceptăm ideea că atunci când ilicitul îmbracă forma cea mai gravă, respectiv aceea a infracțiunii, persoana juridică își pierde capacitatea de voință. Soluția teoretică și practică este aceea de a admite că voința persoanei juridice care săvârșește un delict civil este capabilă în același mod să determine comiterea unei infracțiuni [11].

Voința persoanei juridice este recunoscută nu doar în sfera dreptului civil, ci și în materia dreptului administrativ, constituțional sau a dreptului muncii. Astfel, de multe ori când se constată insuficiența măsurilor privind protecția muncii, se observă că această stare de fapt este rezultatul unei politici a întreprinderii, și nu rezultatul acțiunii unui individ component al întreprin-

derii, astfel încât se poate vorbi de o culpă colectivă, imputabilă persoanei juridice.

Și fapta de a nu plăti mai mult timp indexările salariale este rezultatul unei politici a firmei, care refuză să respecte legislația socială, iar existența în acest caz a unei voințe proprii a persoanei juridice, diferită de voința unui membru sau a altuia, este dovedită de continuarea comiterii faptei, indiferent de persoanele care s-au succedat la diferite momente în funcții de conducere [12].

Chiar Curtea de Casație din Belgia, anterior consacării în sistemul de drept al acestei țări a răspunderii penale a persoanei juridice, a statuat că „o persoană juridică poate comite o infracțiune și poate acționa cu o intenție unică în baza căreia sunt comise mai multe fapte ce constituie o infracțiune continuată” [13].

Vinovăția persoanei fizice, care face parte din structura organizatorică a persoanei juridice, indiferent dacă este cunoscută sau nu, nu se identifică cu vinovăția persoanei juridice, intenția sau culpa acesteia din urmă fiind determinată în funcție de acțiunea sau inacțiunea comisă, ce constituie elementul material al infracțiunii. De exemplu, când în cadrul unei întreprinderi se omite alocarea fondurilor necesare achiziționării unor echipamente destinate protecției mediului, vinovăția persoanei juridice în cazul producerii unui accident se determină pornind de la această inacțiune, fiind mai puțin important dacă se cunoaște sau nu identitatea celor care prin vot au blocat decizia de achiziționare a echipamentelor. Tot astfel, producerea unui accident de muncă este, de cele mai multe ori, consecința unei organizări defectuoase a întreprinderii sau rezultatul unei serii de decizii eronate de gestiune și execuție luate la diferite niveluri, fără a se putea indica cu certitudine care sunt persoanele fizice responsabile. Astfel rezultatul produs, respectiv producerea unui accident de muncă, apare ca o consecință a unei greșeli colective, imputabile persoanei juridice.

În acest context, putem aduce în discuție și principiul specialității capacității de folosință a persoanei juridice, regulile privind competența persoanei juridice trasând o limită obiectivă în ceea ce privește domeniul său de activitate, în absența acestei limite neputându-se vorbi de răspundere penală, voința corporativă neputând exista decât în interiorul acestei limite.

Acest lucru s-ar traduce prin faptul că, din momentul în care se depășește domeniul specialității capacității de folosință, voința care stă la baza realizării actului ilicit nu ar mai aparține persoanei juridice. În realitate, nu putem susține că obligația impusă persoanei juridice de a acționa cu respectarea strictă a normelor care îi delimitează competența i-ar atrage incapacitatea de a avea o voință delictuală, respectiv de a săvârși infracțiuni. Se întâmplă frecvent astfel, ca un act administrativ, emis cu respectarea regulilor de competență ale organului care l-a emis, să fie ilegal dintr-un alt motiv, ceea ce nu

îi înlătură caracterul de act administrativ. Deci voința corporativă poate fi eronată, fără ca astfel să înceteze această voință să mai existe, fiind fără niciun dubiu că este în interesul apărării ordinii de drept sancționarea penală a formelor foarte grave ale acestor erori care îmbracă conținutul constitutiv al infracțiunilor [14].

Deși majoritatea argumentelor în favoarea existenței capacității volitive a corporațiilor prezentate *supra* au fost formulate în doctrina unor sisteme juridice care consacră *teoria psihologică a vinovăției*, există autori care apreciază că doar *teoria normativă a vinovăției* este cea care se potrivește perfect cu ideea de culpabilitate a persoanei juridice [15].

Potrivit acestei teorii, vinovăția nu este o realitate psihologică, ci un concept normativ care exprimă un raport de contrarietate între voința subiectului și norma de drept, îmbrăcând forma unui reproș etic față de autorul care nu a acționat potrivit legii, reproș ce semnifică și o dezaprobare a conduitei autorului care, deși ar fi putut acționa în mod licit, a optat pentru o conduită ilicită, contrară ordinii juridice. Vinovăția nu mai apare astfel ca o categorie care include intenția și culpa, ea fiind un concept autonom, fără conținut psihic [16].

Persoanele juridice sunt și ele destinate ale normelor juridice care reglementează activitatea lor, norme care nu sunt lipsite, în cele mai multe cazuri, de un conținut etic, astfel că dezaprobarea, reproșul la adresa persoanei juridice care a încălcat dispozițiile legale este o realitate în viața socială [17]. Vorbim în limbajul curent de „vinovăția” unei întreprinderi chimice care a deversat reziduuri poluante într-un râu, de „vinovăția” unei întreprinderi în care a avut loc un accident de muncă soldat cu moartea unor salariați sau de „vinovăția” unui stat în declanșarea unui conflict armat. Exemplele anterioare demonstrează că acțiunile unei entități colective nu rămân în afara unei judecăți de valoare și ele fac obiectul unui reproș etic, al unei dezaprobări când vin în contradicție cu legea.

Se vorbește din ce în ce mai frecvent de o „onoare” a persoanei juridice, de buna sau proasta reputație a acesteia, situație ce confirmă că activitatea persoanei juridice este apreciată pe baza unor criterii etice [18].

Astfel vinovăția persoanei juridice ar fi mult mai ușor de conciliat cu ideea de culpabilitate normativă, care nu mai impune analiza unei multitudini de aspecte de factură psihică, ci doar constatarea unei acțiuni contrare legii ce întrunește elementele infracțiunii prevăzute de norma de incriminare, precum și constatarea faptului că persoana juridică ar fi putut acționa conform legii.

Nici teoria normativă a vinovăției nu poate face însă abstracție de procesele psihice care însoțesc luarea hotărârii de a acționa și punerea în executare a acestei hotărâri. Reproșul de vinovăție apare ca o concluzie desprinsă din analiza acțiunii volitive și a proceselor psihice care impulsionează comiterea faptei, iar nu

doar ca o judecată autonomă, bazată pe o dispoziție legală determinată. Astfel teoria culpabilității normative aduce în prim-plan ideea reproșului și trece în planul doi procesele psihice ale intenției și ale culpei, dar nu poate face abstracție de acestea din urmă, deoarece ele, chiar transferate în cadrul acțiunii, rămân oricum premise pentru o judecată asupra vinovăției, ceea ce reprezintă un element de asemănare cu teoria culpabilității psihologice [19].

Pornind de la aceste considerente, s-a demonstrat existența capacității de culpabilitate a persoanei juridice, având în vedere fie vinovăția psihologică, fie vinovăția normativă, considerându-se și faptul că niciuna din aceste teorii nu poate aduce un răspuns satisfăcător problemei, încercând elaborarea de noi teorii ale vinovăției, specifice persoanei juridice.

Una dintre noile teorii privind vinovăția persoanei juridice este *teoria culpabilității de organizare*, dezvoltată de profesorul Klaus Tiedemann, care are ca punct de plecare reglementarea germană cu privire la aplicarea sancțiunilor administrative persoanelor juridice. Astfel persoanei juridice i se reține o culpă când organul de conducere omite adoptarea de măsuri de prevenire pentru a evita o activitate delictuală a corporației, culminând cu săvârșirea infracțiunii. Potrivit acesteia, reproșul social care fundamentează răspunderea penală a persoanei juridice este culpabilitatea de organizare, persoana juridică fiind responsabilă pentru infracțiunile săvârșite de către membrii săi, deoarece aceasta și organele sau reprezentanții ei nu au luat măsurile de precauție necesare pentru a garanta desfășurarea unei activități în conformitate cu legea, bunele moravuri sau ordinea socială. În cadrul unei persoane juridice, orice faptă ilicită sau infracțiune administrativă a organelor sau reprezentanților implică o culpă a acesteia, cu excepția exclusivului de reprezentare.

Ceea ce se sancționează astfel nu este faptul individual, ci neglijența la un moment anterior care, dacă nu ar fi existat, ar fi permis evitarea faptului individual.

Unii autori au criticat această teorie, considerând că simpla deconexiune temporală între momentul acțiunii și momentul în care intervine vinovăția nu rezolvă problema, deoarece, în realitate, persoanei juridice îi lipsește capacitatea de vinovăție atât în momentul acțiunii, cât și anterior acesteia [20].

Organizarea defectuoasă nu poate fi realizată de către persoana juridică însăși, ci de către conducătorii acesteia, ceea ce face ca vinovăția persoanei juridice să fie fundamentată pe un fapt al altuia, soluție ce contravine flagrant principiului culpabilității.

Putem observa însă, cu ușurință, că aceste contraargumente nu aduc nimic nou față de cele invocate împotriva soluțiilor bazate pe teoria psihologică sau pe teoria normativă a vinovăției, prezentate anterior.

În doctrină teoria culpabilității de organizare este

analizată uneori în strânsă legătură cu *teoria filosofiei întreprinderii* potrivit căreia vinovăția persoanei juridice decurge din faptul că a creat un climat favorabil comiterii de infracțiuni, deoarece nu a vegheat la respectarea eticii în activitatea firmei [21].

Se observă cu ușurință că cele două teorii sunt complementare, deoarece, până la urmă, reproșul social vizează, în egală măsură, faptul că persoana juridică nu și-a subordonat scopurile unor exigențe etice și nu a luat toate măsurile organizatorice corespunzătoare pentru a împiedica crearea unui climat favorabil săvârșirii de infracțiuni.

Posibilitatea aplicării sancțiunilor persoanelor juridice este fundamentată și pe *starea de necesitate a bunurilor juridice* (Schunemann). Există astfel o separare totală față de principiul vinovăției, starea de necesitate care se produce din cauza slăbirii luării măsurilor preventive în cadrul întreprinderii impune protecția necesară a bunurilor juridice care nu poate fi asigurată în alt mod, iar menținerea bunurilor juridice în pericol este mai gravă decât aplicarea sancțiunilor persoanelor juridice.

Caracterul personal al răspunderii penale

Principiul caracterului personal al răspunderii penale a constituit obiect de studiu atât pentru partizanii ideii de răspundere penală a persoanei juridice, cât și pentru adversarii acestei idei.

S-a arătat că a consacra răspunderea penală a unei persoane juridice înseamnă, de fapt, a angaja răspunderea penală a tuturor indivizilor care compun acea persoană juridică, a pedepsi fără diferențiere vinovății și nevinovății, pe cei care au aprobat și pe cei care au dezaprobat activitatea infracțională, pe cei care nu au votat, cât și pe cei care au decis comiterea infracțiunii.

Ideea unei asemenea răspunderi ar conduce în final la admiterea răspunderii penale pentru altul, inacceptabilă pentru unii autori. Chiar dacă decizia a fost luată de către majoritatea membrilor este injustă, sancționarea celor care nu au aprobat-o, pornind de la premisa că sunt membri ai aceleiași persoane juridice. Indiferent dacă autorii infracțiunii, persoane fizice, au fost sau nu identificați și declarați vinovați, declarația de culpabilitate pronunțată împotriva grupului de persoane care alcătuiește persoana juridică în ansamblu are ca efect atragerea asupra persoanei juridice și a membrilor nevinovați a blamului și a consecințelor păgubitoare ale unei condamnări penale nemeritate [22].

Sancționarea unei entități colective se realizează când sancțiunea se aplică asupra drepturilor și bunurilor colectivității. În fapt însă, indiferent de natura sancțiunii aplicate, această sancționare se reduce la pedepsirea indivizilor, motivată de faptul că aceștia aparțin colectivității respective. Dacă o persoană juridică este condamnată la o amendă, se pune întrebarea cine suportă consecințele acestei amenzi. Pentru un acționar amenda aplicată societății echivalează cu

diminuarea veniturilor sale, deoarece, în final, amenda aduce atingere unor bunuri care se află, în fapt, în proprietatea reală și veritabilă a celor care au constituit-o și care au o destinație specială, pe durata de existență a societății [23].

Nici pe cale legislativă nu se poate realiza o conciliere a răspunderii penale a persoanei juridice cu necesitatea protejării drepturilor membrilor nevinovați. Pe cale legislativă s-ar putea realiza cel mult o atenuare a consecințelor injuste, dar suprimarea lor presupune abolirea răspunderii penale a persoanelor juridice. În fapt, nici atenuarea nu se poate realiza decât printr-o inversare a sarcinii probei, adică printr-un sistem de prezumții străin dreptului penal.

În opinia unor autori, sancționarea persoanei juridice înseamnă recunoașterea recurgerii la o sancționare colectivă, fiind pedepsiți și membrii nevinovați, doar pentru a asigura certitudinea sancționării celor vinovați.

Când nu toți membrii entității colective sunt implicați în activitățile infracționale ale grupării, sancționarea lor prin intermediul pedepsei impuse persoanei juridice nu poate constitui decât o sursă de injustiție în opinia unor autori [24].

Pornind de la aceste considerente, o parte a doctrinei a admis că răspunderea penală a persoanelor juridice aduce atingere principiului caracterului personal al răspunderii penale, încercându-se să se demonstreze că această atingere este justificată de imperatiivele apărării sociale și prevenirii faptelor antisociale. În această concepție, amploarea atingerii aduse principiului analizat poate fi determinată având în vedere întinderea răspunderii asociațiilor pentru pasivul societății și posibilitatea asociațiilor nevinovați de a exercita o acțiune împotriva celor vinovați de săvârșirea infracțiunii. Astfel, ideea de răspundere penală a persoanei juridice nu este incompatibilă cu caracterul personal al răspunderii penale, cât timp atingerea adusă acestui principiu se înscrie în limitele cerute de scopul urmărit, și anume, apărarea socială [25].

Răspunderea penală are la bază vinovăția, deci este subiectivă, în materie de răspundere penală, vinovăția având valoare de temei, spre deosebire de celelalte forme de răspundere juridică, unde vinovăția apare ca o condiție a răspunderii.

Răspunderea penală este o răspundere limitată, în sensul că se referă exclusiv la fapta comisă; efectivă și integrală sub aspectul că asigură repararea integrală a prejudiciilor materiale și morale produse prin infracțiune.

O altă trăsătură a răspunderii penale constă în aceea că, sub aspect probator, domeniul său este guvernat de principiul prezumției de nevinovăție, care implică, în toate cazurile, dovedirea vinovăției infractorului, moment până la care prezumția de nevinovăție există și funcționează nestingherit.

Răspunderea penală generează raporturi de subordonare, ea declanșându-se totodată din oficiu, neputând fi stinsă prin acordul părților.

Domeniul și regimul juridic al răspunderii penale fac obiectul dreptului penal și sunt reglementate în Codul penal [26].

Cea mai mare parte a doctrinei, la care ne raliem și noi, consideră că răspunderea penală a persoanelor juridice nu intră în conflict cu caracterul personal al răspunderii penale. Astfel, trebuie să avem înțeles în vedere faptul că acest principiu este susceptibil de două accepțiuni. În sens strict, el implică faptul că terții care nu au participat la comiterea infracțiunii nu trebuie să fie afectați, nici direct, nici indirect, de sancțiunea aplicată făptuitorului. Într-o interpretare flexibilă, principiul presupune că doar infractorul trebuie să suporte consecințele directe și imediate ale săvârșirii infracțiunii, ceea ce nu exclude existența unor efecte prin ricoșeu în dauna altor persoane. S-a demonstrat în realitate că această din urmă concepție este singura a cărei respectare poate fi în mod realist impusă, deoarece apariția unor consecințe colaterale ține de specificul sancțiunii penale. Persoana umană este o ființă socială, iar măsurile care o afectează au de cele mai multe ori influențe negative și asupra altor membri ai grupului social din care face parte acea persoană. Spre exemplu, o amendă sau o pedeapsă privativă de libertate aplicată unui membru al familiei are nu doar efecte morale, ci și consecințe de ordin material asupra celorlalți membri ai familiei [27].

Prin urmare, principiul caracterului personal al răspunderii penale este respectat dacă sancțiunea aplicată persoanei juridice nu îi afectează pe membrii acesteia decât în mod indirect, așa cum se întâmplă și în cazul pedepselor aplicate persoanelor fizice.

Unii autori contestă posibilitatea asimilării efectelor prin ricoșeu ale pedepselor aplicate persoanelor fizice cu efectele ce decurg din sancționarea unei persoane juridice. Se precizează în acest sens că atunci când o persoană juridică este declarată responsabilă din punct de vedere penal, în spatele fațadei abstracte a personalității juridice se află indivizii care o compun și care, printr-o veritabilă răspundere colectivă, sunt în mod concret, efectiv și direct afectați [28].

În același sens, s-a afirmat că în acest caz există doar efect de ricoșeu, și nu suntem în prezența niciunei pedepse. Angajatul a cărui faptă este imputată persoanei juridice este, de obicei, ultimul care are de suferit dacă persoana juridică este obligată să-și reducă cheltuielile pentru a plăti o amendă cu un quantum important. Este mult mai probabil că se va proceda la o reducere de personal și, în acest mod, membrii nevinovați ai persoanei juridice vor fi cei care își vor pierde locurile de muncă, ei fiind mai ușor de înlocuit decât persoanele cu funcții de decizie [29].

În opinia noastră, nu putem fi de acord cu aceste obiecții care au ca premisă asimilarea persoanei juridice cu grupul de persoane care o compun. Persoana juridică nu este în realitate o simplă însumare de patrimonii sau de părți din patrimonii, reunite într-un anumit scop, ea constituind un alt subiect de drept, patrimoniul acesteia fiind distinct de patrimoniile membrilor componenți, iar când se aplică o pedeapsă persoanei juridice, doar aceasta este în mod direct vizată de pedeapsa respectivă. De asemenea, nu există vreo diferență între situația persoanelor juridice de drept privat și cea a persoanelor juridice de drept public, deoarece și într-un caz, și în celălalt condamnarea penală produce aceleași efecte raportate la patrimoniul persoanei juridice.

De exemplu, o amendă penală aplicată unei primării va greva bugetul și va determina reducerea anumitor cheltuieli, spre exemplu, cele cu iluminatul stradal, astfel încât ea va avea efecte negative asupra tuturor membrilor comunității, la fel ca și în cazul unei persoane juridice de drept privat. Aceste consecințe sunt însă firești și ele nu sunt decât efecte indirecte ale sancțiunii penale, care nu aduc atingere principiului caracterului personal al răspunderii penale.

Putem afirma chiar că în cazul sancționării unei persoane juridice efectul de ricoșeu este mai redus decât în cazul sancționării persoanei fizice. În momentul constituirii unei persoane juridice în vederea obținerii unor avantaje, viitorii membri își asumă și riscul suportării unor consecințe care ar decurge din activitatea persoanei juridice respective.

Specific însă persoanei juridice este libertatea pe care o au membrii acesteia de a decide atât împreună, prin alegerea formei societății, cât și individual, prin stabilirea aportului fiecăruia.

Dacă forma aleasă de către membrii persoanei juridice este societatea pe acțiuni sau cea cu răspundere limitată, asociații nu răspund nici în cazul unei amenzi și nici în cazul dizolvării societății decât în limitele aportului fiecăruia.

În același timp, asociații pot lua măsuri de reducere a acestui risc printr-o alegere foarte atentă a organelor de conducere și prin supravegherea activității acestora în cadrul procedurilor statutare ale societății.

În cazul persoanelor fizice este evident că nu există un asemenea mecanism de limitare a efectului de ricoșeu al unei condamnări penale aplicate unui membru al familiei. Așa, de pildă, sunt evidente consecințele de ordin material asupra membrilor familiei în ipoteza în care singurul membru care realiza venituri este condamnat la o pedeapsă privativă de libertate și, cu toate acestea, nu există nici o posibilitate de prevenire a acestui risc.

În plus, membrii persoanei juridice nu suportă nici efectul infamant al condamnării penale, care se răsfrânge inevitabil asupra membrilor familiei celui condam-

nat. De regulă, apartenența unui individ la o persoană juridică, spre exemplu la o societate pe acțiuni, este cunoscută de un număr relativ mic de persoane, așa încât condamnarea penală a persoanei juridice nu este în măsură să afecteze imaginea publică a acționarului. De aceea, efectul de blam invocat în doctrină, pe care condamnarea persoanei juridice l-ar atrage asupra persoanelor fizice, în realitate nu există. Chiar și membrii care au adoptat hotărârea ce a condus la comiterea faptei, dacă nu sunt judecați și ei pentru aceeași faptă, evită publicitatea defavorabilă a apariției ca inculpat într-un proces ale cărui efecte sunt, de multe ori, mai importante decât efectele condamnării [30].

Nu în ultimul rând, când în urma săvârșirii infracțiunii, persoana juridică obține un avantaj, acesta profită tuturor membrilor, inclusiv celor care nu au participat la săvârșirea infracțiunii, astfel încât efectele secundare ale condamnării nu sunt decât contraponderea acestor avantaje [31].

Considerăm că tocmai principiul caracterului personal al răspunderii penale impune introducerea acestei răspunderi penale a persoanei juridice.

O altă obiecție, legată într-o mare măsură de caracterul personal al răspunderii penale, privește riscul de încălcare a regulii *non bis in idem* prin sancționarea penală a persoanei juridice. Dacă persoanele fizice care au decis sau care au săvârșit infracțiunea sunt sancționate ca atare, ele vor răspunde de două ori pentru aceeași faptă: o dată în calitate de membri ai persoanei juridice împreună cu toți ceilalți, iar a doua oară individual, ca autori materiali ai infracțiunii respective [32].

Așa cum s-a subliniat în doctrină [33], punct de vedere împărțit și de noi, obiecția are la bază o distincție incompletă între individ și corporație. *Atunci când un organ al persoanei juridice săvârșeste o infracțiune, este vorba de două răspunderi distincte – cea a corporației și cea a persoanei care a acționat în calitate de organ – fiecare bazată pe o vinovăție proprie și care nu decurg una din alta și nici nu se acoperă una pe cealaltă.* De pildă, dacă în adunarea generală a unei societăți pe acțiuni se ia o decizie care stă la baza săvârșirii unei infracțiuni (publicarea unui articol de presă calomnios, reducerea cheltuielilor pentru echipamentele de protecție a mediului sau de protecție a muncii, desfășurarea unor activități de spălare de bani etc.), suntem în prezența unei răspunderi distincte de cea a persoanei care comite fapta în mod nemijlocit.

Eventualele consecințe indirecte ale condamnării persoanei juridice nici nu constituie o pedeapsă pentru persoana fizică care a săvârșit nemijlocit infracțiunea și nici nu se răsfrâng asupra ei într-un mod diferit față de alți membri ai persoanei fizice.

Din aceste considerente, nu putem vorbi de o dublă sancționare a persoanei juridice și putem afirma cu certitudine că răspunderea penală a persoanelor juridice este pe deplin compatibilă cu principiul caracterului

personal al răspunderii penale, așa încât nu se poate justifica, pornind de la acest principiu, o respingere a principiului angajării răspunderii penale a persoanelor juridice.

Se mai poate evidenția în acest context și faptul că dreptul comunitar, deși consacră principiul caracterului personal al răspunderii, este favorabil ideii de răspundere penală a persoanei juridice [34].

Referințe:

1. Pop T. *Drept penal comparat: Partea generală*. Vol. II. Cluj, 1923, p. 273.
2. Dongoroz V. *Drept penal*. București, 1939, p. 367.
3. Ettinger M. *Responsabilité pénale des personnes morales*. In: *Revue internationale de droit pénal*, 1929, p. 277; Roux J.A. *La responsabilité pénale des personnes morales*. In: *Revue internationale de droit pénal*, 1929, p. 212.
4. François L. *Implications du societas delinquere non potest, în Mélanges offerts à Robert Legros*. Bruxelles: Ed. de l'Université Libre de Bruxelles, 1985, p. 202; Dugué A. *Les exceptions au principe de personnalité des peines* (teză). Paris, 1954, p. 133-134.
5. Cassiers W. *La responsabilité pénale des personnes morales: une solution en trompe-l'oeil?* In: *Revue de droit pénal et de criminologie*, 1999, p. 845-846, 852-853.
6. Donnedieu de Vabres H. *Les limites de la responsabilité pénale des personnes morales*. In: *Revue internationale de droit pénal*, 1950, p. 343.
7. *Ibidem*, p. 344-345.
8. Gunsburg N., Mommaert R. *La responsabilité pénale des personnes morales privées*. In: *Revue internationale de droit pénal*, 1929, p. 226; Valeur R. *La responsabilité pénale des personnes morales dans les droits français et anglo-américains avec les principaux arrêts faisant jurisprudence en la matière*. Paris: Marcel Giard, 1931, p. 64.
9. Richier G. *De la responsabilité pénale des personnes morales*. Lyon, 1943, p. 119.
10. Plascencia Villanueva R. *Teoria del delito*. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 2000, p. 73-74.
11. Mohamed El Sayed K. E. *Le problème de la responsabilité pénale des personnes morales*. Paris, 1988, p. 273-274, 384; Richier G. *Op.cit.*, p. 15; Leroy-Claudé R. M. *Le droit criminel et les personnes morales de droit privé*. Nancy, 1987, p. 30.
12. De Nauw A. *Le vouloir propre d'une personne morale et l'action civile résultant d'une infraction (note sous Cass. 3e chambre, arr. du 19.10.1992)*. In: *Revue critique de jurisprudence belge*, 1995, p. 253-254.
13. Decizia din 19.10.1992 în: *Revue critique de jurisprudence belge*, 1995, p. 229.
14. Ferrier B. *Une grave lacune de notre démocratie: l'irresponsabilité pénale des personnes administratives*. In: *Revue de science criminelle et de droit pénal comparé*, 1983, p. 402.
15. Bacigalupo S. *La responsabilidad penal de las personas jurídicas*. Barcelona: Bosch, 1998 p. 132.
16. Antoniu G. *Vinovăția penală*. București: Ed. Academiei, 1995, p. 27.

17. Tiedemann K. *La criminalisation du comportement collectif*. In: De Doelder H., Tiedemann K. *La criminalisation du comportement collectif, XIVe Congrès International de Droit Comparé*. The Hague: Kluwer Law International, 1996, p. 25.

18. Hirsch H. J. *La criminalisation du comportement collectif – Allemagne*. In: De Doelder H., Tiedemann K. *Op.cit.*, p. 38-39.

19. Antoniu G. *Op.cit.*, p. 30.

20. Bacigalupo S. *Op.cit.*, p. 171-172.

21. Dannecker G. *Reflexiones sobre la responsabilidad penal de las personas jurídicas*. În: *Revista penal*, 2001, p. 48.

22. Dugué A. *Op.cit.*, p. 139; Hennau C., Schamps G., Verhaegen J. *Indispensable responsabilité de l'entreprise, inacceptable culpabilité collective - A propos de l'avant projet de loi belge relative à la responsabilité pénale des personnes morales*. In: *Journal des Tribunaux*, 1998, p. 565.

23. Regis Prado L. *La cuestión de la responsabilidad penal de la persona jurídica en derecho brasileño*. In: *Revista de derecho penal y de criminología*, 2000, p. 280.

24. Dugué A. *Op.cit.*, p. 141; François, L., *La responsabilité pénale des personnes morales? în Colectiv, Le Corpus Juris au regard du droit belge*. Bruxelles: Bruylant, 2000, p. 87; Rodriguez Devesa J. M. *Derecho penal español*. Madrid: Dykinson, 1990.

25. Schutz B. *Le principe de la personnalité des peines* (teză). Nancy, 1967, p. 116-117; Stăncescu Șt. *Studiu asupra responsabilității penale a persoanelor juridice*. București: Librăria „Universala” Alcalay, p. 51.

26. Barac L. *Răspunderea și sancțiunea juridică*. București: Lumina Lex, 1997, 174-175; Ulianovschi X. *Răspunderea penală a persoanelor juridice*. În: *Revista Națională de Drept*, 2002, nr. 2, p. 4-7.

27. Rădulescu J. *La responsabilité pénale des personnes morales*. In: *Revue internationale de droit pénal*, 1929, p. 299; Ferrier B. *Op.cit.*, p. 397.

28. Dugué A. *Op.cit.*, p. 141.

29. Gobert J. *Controlling Corporate Criminality: Penal Sanctions and Beyond*. In: *Web Journal of Current Legal Issues*, 1998, p. 6; François L. *Op.cit.*, p. 191.

30. Hennau C., Schamps G., Verhaegen J. *Op.cit.*, p. 565; Faivre P. *La responsabilité pénale des personnes morales*. In: *Revue de science criminelle et de droit pénal comparé*, 1958, p. 551.

31. Barbero Santos M. *Responsabilidad penal de las personas jurídicas în La responsabilità penale delle persone giuridiche in diritto comunitario*. Actele conferinței de la Messina (30.04-05.05.1979). Milano: Ed. Giuffrè, 1981, p. 480.

32. Huss A. *Sanctions pénales et personnes morales*. In: *Revue de droit pénal et de criminologie*, 1975-1976, p. 680; Bouvier E. *De la responsabilité pénale et civile des personnes morales en droit français*. Lyon: Imprimerie Nouvelle, 1887, p. 137.

33. Hirsch H. J. *Op.cit.*, p. 43; Cicala S. *De la responsabilité pénale des personnes juridiques au point de vue du droit pénal interne*. In: *Revue internationale de droit pénal*, 1929, p. 270.

34. Bonnet-Vernay S. *Principes généraux de droit communautaire applicables au droit pénal*. (teză) Lyon, 1995, p. 128.

BAZELE CONCEPTUALE PRIVIND JUSTIȚIA PENALĂ ȘI ACTUL CRIMINAL

Igor CIOBANU,
doctor în drept, conferențiar universitar (USM)
Ana NEGRUȚA,
magistru în drept

În cadrul relațiilor ce se stabilesc în societate, acțiunea (conduita) fiecărei persoane este apreciată de ceilalți membri ai colectivității și este considerată convenabilă sau neconvenabilă pentru ei sau pentru grupul social. Încălcarea normelor stabilite de societate determină în mediul social un curent de emoții și de acțiuni, produce o tulburare a conștiinței publice, se pune în mișcare angrenajul justiției penale.

Fapta penală – reprezintă o faptă socialmente periculoasă, prin a cărei săvârșire se aduce atingere valorilor fundamentale ale societății. Având la bază violența, fraudă, actele neconvenabile societății reclamă din partea statului o reacție promptă față de încălcarea comisă, restabilirea ordinii de drept și tragerea imediată la răspundere și sancționare a făptuitorului.

Astfel se realizează și scopurile pedepsei – prevenirea specială și prevenirea generală, influența pedepsei și executării sale asupra comportării viitoare a celor din jur.

Cuvinte-cheie: justiția penală; grup social; valori sociale; act criminal; ordin de drept; faptă penală; morală; pedeapsă; drept penal.

* * *

Dans les relations qui s'établissent dans la société, l'action (la conduite) de chaque personne est appréciée par les autres membres de la collectivité qui est considérée convenable ou inconvenante pour eux ou pour le groupe social. La violation des normes établies par la société détermine un courant d'émotions et d'actions dans le milieu social, produit une agitation de la conscience publique, on met en marche l'engrenage de la justice pénale.

L'action pénale représente un acte socialement dangereux l'accomplissement duquel est une atteinte aux valeurs fondamentales de la société. Ayant à base la violence, la fraude, les actes inconvenants à la société réclame de la part de l'État une réaction prompte envers la violation commise, le rétablissement de l'ordre de droit et rendre immédiatement responsable et sanctionner le délinquant. Ainsi se réalisent les buts de la sanction – la prévention spéciale et la prévention générale, l'influence de la sanction et de l'exécution de celle-ci sur la future conduite des personnes environnantes.

Mots-clefs: justice pénale; groupe social; valeurs sociales; acte criminel; ordre du droit; infraction; morale; sanction; droit pénal.

O dată cu apariția statului, protecția socială împotriva faptelor periculoase, vătămătoare a devenit o funcție importantă a acestuia. Prin arătarea faptelor periculoase pentru valorile sociale și a sancțiunilor aplicabile celor ce săvârșesc astfel de fapte, justiția penală contribuie la apărarea acestor valori. În cadrul relațiilor ce se stabilesc în societate, acțiunea (conduita) fiecărei persoane este apreciată de ceilalți membri ai colectivității și este considerată convenabilă sau neconvenabilă pentru ei sau pentru grupul social, după cum acțiunea se armonizează sau vine în conflict cu interesele acestora [1]. Încălcarea normelor stabilite de societate determină întotdeauna, în mediul social, un dublu curent de emoții și de acțiuni, în grade și limite diferite, reacția fiind determinată de calitatea victimei, de îndrăzneala, ciudățenia sau abilitatea actului periculos sau vătămător și de consecințele produse. Pe de o parte, se produce o tulburare a conștiinței publice, iar pe de altă parte, se pune în mișcare angrenajul justiției penale [2]. Dacă, din punct de vedere formal, infracțiunea constituie o faptă săvârșită cu vinovăție și prevăzută de legea penală,

sub aspect substanțial, fapta penală reprezintă o faptă socialmente periculoasă, prin a cărei săvârșire se aduce atingere valorilor fundamentale ale societății (prin vătămarea sau punerea în pericol a acestor valori); având la bază violența, fraudă ori constituind manifestări de indisciplină socială, asemenea fapte produc o stare de nesiguranță, de neliniște socială, tulburând grav ordinea juridică; prin aceasta astfel de comportări vatămă sau pun în pericol valorile sociale ocrotite de legea penală. Fiind acte neconvenabile societății, asemenea manifestări reclamă din partea statului o reacție promptă față de încălcarea comisă și astfel restabilirea grabnică a ordinii de drept și tragerea imediată la răspundere și sancționare a făptuitorului.

Aducerea la cunoștința publică a unui act criminal, de obicei prin intermediul presei, determină, de cele mai multe ori, apariția în colectivitate a unui sentiment de lipsă de protecție din partea autorităților statului, iar uneori, la nivel individual, aceasta reprezintă un exemplu, o încurajare de a comite asemenea acțiuni criminale. În timp ce pentru majoritatea indivizilor producerea unui astfel de act declanșează

un fel de „alarmă socială” și, pe cale de consecință, repulsie și reprobare, pentru alții (mult mai puțini la număr) se trezește un sentiment, mai mult sau mai puțin disimulat, de simpatie pentru autorul actului criminal sau poate chiar un sentiment de invidie, mai ales în urma actelor ce au avut drept consecință o aparentă îmbogățire. La sentimentele firești de aversiune față de autorul actului criminal și fapta sa, se adaugă sentimentul de compătimire pentru victimă, fie pentru că au cunoscut-o personal sau datorită renumelui, fie pentru că fiecare gândește că în viitor ar putea fi el însuși victima unui act asemănător, fie pur și simplu dintr-un sentiment de solidaritate umană. Din repulsia și reprobarea actului criminal, precum și din solidaritatea față de victimă poate izbucni sentimentul atavic al răzbunării, nu numai la cel vătămat, rude sau prieteni, dar chiar în rândul cetățenilor obișnuiți, când fapta stârnește oprobriul public, ajungându-se uneori la violență colectivă și acte de linșare, făcându-se astfel „justiția sumară”, mai ales atunci când autorul actului criminal este surprins în flagrant.

Din acest ansamblu de reacții sentimentale relativ la autor și victimă, de reflexii psihologice și sociale asupra cauzelor criminalității în conștiința publică se naște și se dezvoltă nevoia și cerința unei apărări – publice și private – mai eficace împotriva fenomenului criminalității [3].

Amintim că de celeritatea procesului penal și finalizarea lui prin pronunțarea hotărârii de condamnare depinde eliminarea acelei reacții de „alarmă socială” produsă prin actul criminal. Dacă pronunțarea hotărârii nu va fi prea depărtată de momentul săvârșirii actului criminal, rolul justiției penale în apărarea cetățenilor sau pentru educarea și disciplinarea lor socială va fi mai pregnant.

Pentru aplicarea permanentă a justiției penale, odată cu apariția statelor moderne sistemul de legi s-a diversificat, putând astfel să deosebim între legi penale propriu-zise (care interzic anumite conduite și care stabilesc și pedepsele corelative), legi procesual-penale (care stabilesc regulile de desfășurare a procesului penal, în așa fel ca ideea de justiție să triumfe, dar în același timp ca și drepturile autorilor de acte criminale să fie respectate – *in dubio pro reo*), legi care reglementează sistemul execuțional penal (cu privire la executarea pedepselor – știința penitenciară) și legi care reglementează instituțiile postcarcerale sau post-execuționale (acestea privesc probațiunea, readaptarea socială a condamnaților etc.) [4].

Prin aplicarea imediată a pedepsei și prin asigurarea unui sistem de executare promptă a sancțiunii

de către cel vinovat se realizează, totodată, în condiții mai eficiente, scopurile pedepsei, și anume, prevenirea specială și prevenirea generală constând din influența pe care pedeapsa și executarea ei o exercită asupra comportării viitoare a celor din jur.

Formarea și dezvoltarea justiției penale ca fenomen social sunt strâns legate de formarea și dezvoltarea societății umane. De aceea, considerăm că justiția penală este tot atât de veche ca și omenirea, că istoria justiției penale se confundă cu istoria societății umane; în realitate însă, ceea ce este vechi ca și omenirea nu este justiția penală, ci componenta socială și umană a acesteia. În această ordine de idei, menționăm că, de-a lungul veacurilor, religia a contribuit în mare parte la recunoașterea faptelor ilegale în calitate de infracțiuni. Cu toate că există o prea mare deosebire între religiile monoteiste (cum ar fi iudaismul, creștinismul și islamul), pe de o parte, și cele politeiste (budismul, hinduismul), pe de altă parte, oricum, toate își propun să corecteze și să reglementeze comportamentul uman. În acest context, menționăm că toate religiile sunt convinse că adevărul lor există și fără ele, și că divinitățile nu sunt o creație a omului, dar este vital pentru ele ca oamenii să recunoască acest adevăr. Spiritul fiecărei religii este spiritul tradiției și al fascinației față de ceea ce este, iar atitudinea religioasă constă întotdeauna în a da omului o disciplină și a-l ocupa efectiv, pentru ca el să nu judece prea mult. Credința într-o existență de dimensiuni supranaturale dă de gândit, dar numai după ce am primit și am acceptat mesajul religios [5].

Punctul de contact al tuturor religiilor este morala, căci ea este domeniul practic în care acestea intervin. Morala înseamnă a ști cum trebuie să ne comportăm față de ceilalți. Principala problemă morală este de a afla: de unde vine răutatea umană? Putem vorbi de morală din clipa în care distingem ceea ce este permis de ceea ce nu este permis, trasând o limită dincolo de care trecerea este interzisă [6].

Principalul element al moralei este faptul că ea știe cu siguranță să distingă binele de rău. Însă răutatea omenească pare a fi un fapt permanent. Iată de ce religiile încearcă să explice acest fenomen, lucru întâlnit de altfel și la majoritatea filosofilor.

Omul nu iubește justiția, ci mai degrabă urăște nedreptatea a cărei victimă se consideră într-o măsură mai mare sau mai mică, dar tocmai aceasta este preocuparea sa fundamentală. Justiția și forța au nevoie una de cealaltă, datorită calităților fiecăreia: dreptatea nu este puternică și în aceasta rezidă slăbiciunea ei. Puterea este puternică și în aceasta constă forța ei, dar nici o putere nu dănuie prin ea însăși și

nu schimbă locul sau mâinile care o țin și aceasta e slăbiciunea ei.

Orice justiție care se pretinde ca atare și care vrea să răstoarne cutumele existente va căuta, firește, puterea și va duce la război civil. Anume doctrina religioasă a păcatului originar, inacceptabilă pentru rațiune, este totuși singura care poate dacă nu să explice, măcar să facă înțeleasă ciudata natură umană, care doarește întotdeauna dreptatea, dar intră dintr-un conflict în altul. În această ordine de idei, susținem că în locul unui singur concept de dreptate, suntem acum obișnuiți să facem distincție între drept, ca o constrângere exterioară a statului, și morală (exigența interioară). În consecință, concepem un progres legal, juridic care nu poate fi confundat cu un progres moral. Putem spune că justiția penală este rezultatul evoluției în timp a sentimentelor, credințelor, obiceiurilor, instituțiilor, normelor și doctrinelor față de fenomenul criminal. Ea s-a transformat treptat, concomitent cu schimbările ce au avut loc la nivelul societății omenești, pe diferitele trepte de civilizație, până în epoca modernă.

Aceasta este motivația pentru care vorbim în special despre *justiție penală*, și nu despre *drept penal*. Adepții școlii pozitivistice susțin, spre exemplu, că formele de răzbunare primitivă nu aparțin sferei dreptului penal, neexistând o legătură juridică între indivizi și o societate anume, puterea socială formându-se separat de puterea domestică și interfamilială abia atunci când societatea a fost capabilă de a impune și de a respecta norma de conduită, care devine, la rândul său, vină juridică odată cu apariția statului [7].

Din cele relatate, putem conchide următoarele:

- Menționăm că se poate vorbi despre un drept penal (primitiv sau embrionar), chiar atunci când statul nu era format, ca rezultat al necesității naturale de răzbunare defensivă.

- Față de aceste considerente, am apreciat că este mai potrivit termenul de „justiție penală” decât cel de „drept penal”, acoperindu-se astfel și perioada istorică când nu putem vorbi despre o reglementare juridică sau legală.

- Susținem că, în această perioadă îndepărtată a istoriei societății omenești, justiția penală prezintă forme embrionare, fiind expresia naturală a instinctului de conservare individuală și colectivă, în virtutea căreia orice ființă vie reacționează împotriva oricărei acțiuni care îi vatămă condițiile de existență.

Referințe:

1. Stănoiu R.M. ș.a. *Drept penal: Partea generală*. București: Hyperion, 1992, p.13.
2. Ferri E. *La sociologie criminelle*. Deuxième édition. Paris: Alcan, 1894, p.3.
3. Graur I. *Unele considerații privind evoluția istorică a pedepselor*. În: *Revista Națională de Drept*. Chișinău, 2007, nr. 3.
4. Bălan A., Stănișor E., Mincă M. *Penologie*. Ed. a II-a. București: Oscar Print, 2003, p.16.
5. Ciobanu Ig. *Criminologie*. Vol. 3. Chișinău: Cartea Juridică, 2006, p. 64.
6. *Ibidem*, p.65.
7. Bălan A., Stănișor E., Mincă M. *Op.cit.*, p.17.

DISCIPLINA MUNCII – CONDIȚIE OBIECTIVĂ A PROCESULUI DE MUNCĂ

Tatiana MACOVEI,
doctor în drept, lector universitar (USM)

Răspunderea disciplinară a salariaților poate îmbrăca diferite forme. Răspunderea disciplinară trebuie văzută, în primul rând, ca o măsură corectivă, în scopul de a preveni o abatere în plus sau performanța slabă. Uneori angajatorii sunt nevoiți să întreprindă măsuri mai serioase în privința unor salariați, în special acțiuni ce țin de tragerea la răspundere disciplinară a salariaților. Pentru a fi legală, sancțiunea disciplinară aplicată trebuie să fie echitabilă și rezonabilă în toate circumstanțele. Pentru ca răspunderea disciplinară să fie legală, se impun două condiții de bază: angajatorul trebuie să aibă un motiv întemeiat pentru aplicarea sancțiunii disciplinare și respectarea procedurii legale de aplicare a sancțiunii disciplinare.

Cuvinte-cheie: salariat; angajator; disciplina muncii; sancțiuni disciplinare.

* * *

„Disciplinary action” can take many forms. It should be seen primarily as a corrective measure, aimed at preventing further misconduct or poor performance. Sometimes, an employer might need to raise more serious concerns with an employee. In these cases, the employer may wish to commence “disciplinary action”. To be lawful, disciplinary action must be fair and reasonable in all the circumstances. There are two aspects to this: the employer must have good reason for the dismissal or disciplinary action, and the employer must follow a fair process in reaching and implementing his decision.

Keywords: employee, employer, labour discipline, disciplinary sanctions.

Preliminarii. Disciplina muncii este specifică și indisolubilă relațiilor sociale de muncă, fiind o condiție obiectivă pentru desfășurarea eficientă a activității în cadrul oricărei structuri organizaționale.

Doctrina [1] definește disciplina muncii ca fiind „ordinea necesară în cadrul executării raportului social de muncă și în cadrul unui colectiv determinat, ce rezultă din respectarea, de către cei ce compun colectivul, a unor reguli sau norme de conduită, care asigură desfășurarea, în condiții de eficiență, a procesului muncii. Ca instituție de ramură, disciplina muncii se constituie într-un sistem de norme juridice care reglementează comportarea salariaților în desfășurarea procesului muncii. De asemenea, disciplina muncii poate fi considerată ca principiu al reglementării relațiilor de muncă. În sfârșit, din punctul de vedere al salariatului, disciplina muncii reprezintă „o obligație juridică de sinteză, care însumează și rezumă, în esență, totalitatea obligațiilor asumate prin încheierea contractului individual de muncă [2].

Conform dispozițiilor legale, art. 201 din Codul muncii al Republicii Moldova, disciplina muncii reprezintă obligația tuturor salariaților de a se subordona unor reguli de comportare, stabilite în conformitate cu prezentul cod, cu alte acte normative, cu convențiile colective, cu contractele colective și cu cele individuale de muncă, precum și cu actele normative la nivel de unitate, inclusiv cu regulamentul intern al unității [3].

Regulile generale privind disciplina muncii se regăsesc în Codul muncii al Republicii Moldova (art. 201-211), contractele colective de muncă încheiate la nivel de unitate, dar și în regulamentele interne ale unităților, statutele profesionale și disciplinare.

Disciplina muncii este o condiție obligatorie pen-

tru toți salariații, indiferent de funcția pe care o ocupă. Reieșind din conținutul normei legale, disciplina muncii presupune îndeplinirea de către salariat a tuturor obligațiilor care-i revin potrivit contractului individual de muncă, fișei postului, dispozițiilor șefului ierarhic, precum și normelor de disciplină stipulate atât în actele normative generale, cât și în actele normative la nivel de unitate.

Asigurarea disciplinei muncii la nivel de unitate se asigură prin crearea de către angajator a condițiilor economice, sociale, juridice și organizatorice necesare prestării unei munci de înaltă productivitate, prin formarea unei atitudini conștiente față de muncă, prin aplicarea de stimulări și recompense pentru munca conștiincioasă, precum și de sancțiuni în caz de comitere a unor abateri disciplinare.

Trăsăturile disciplinei muncii:

- a) disciplina muncii este o condiție obiectivă necesară și indispensabilă desfășurării activității în fiecare unitate, în condiții de eficiență cât mai ridicată;
- b) disciplina muncii este specifică relațiilor sociale de muncă;
- c) subordonarea salariatului constituie o cerință intrinsecă oricărui proces de muncă;
- d) angajatorul dispune de prerogativă disciplinară, având dreptul de a aplica, potrivit legii, sancțiuni disciplinare salariaților săi ori de câte ori constată că aceștia au săvârșit o abatere disciplinară;
- e) răspunderea disciplinară are un caracter strict personal, nefiind de conceput o răspundere pentru fapta altuia sau o transmitere a ei asupra succesorilor;
- f) unicul temei al răspunderii disciplinare este abaterea disciplinară.
- g) are o natură contractuală: această concluzie se

întemeiază pe faptul că, după încheierea contractului individual de muncă, între părțile contractante (angajator și salariat) se formează o relație de subordonare ierarhică (o relație de autoritate), salariatul fiind subordonat angajatorului. Întrucât angajatorul are o poziție ierarhic superioară salariatului, de aici rezultă și dreptul lui exclusiv de a aplica sancțiuni disciplinare salariaților. Mai mult, legătura directă și strânsă dintre contractul individual de muncă și răspunderea disciplinară a salariatului determină și limitele aplicării acesteia; răspunderea disciplinară nu mai poate surveni după încetarea contractului individual de muncă a salariatului nedisciplinat;

h) se transpune într-o constrângere de ordin moral: legislația muncii interzicând expres aplicarea sancțiunilor pecuniare pentru abaterile disciplinare comise;

i) exercită nu numai o funcție de sancționare, ci și una de prevenire și educativă: întrucât apără și restabilește ordinea interioară din unitate, atunci când aceasta a fost încălcată. Mai mult, existența acestei forme a răspunderii juridice îl determină pe salariat de a nu mai comite vreo abatere disciplinară;

j) se prezintă ca o formă de răspundere independentă de toate celelalte forme ale răspunderii juridice: cu toate acestea, este posibil cumulul răspunderii disciplinare cu alte forme ale răspunderii juridice (materială, contravențională, penală).

Autorii Eduard Boișteanu și Nicolai Romandaș identifică două categorii de mijloace sau căi de înfăptuire a disciplinei muncii:

a) Mijloace cu caracter organizatoric, preventiv și stimulatîv care constau în stimularea morală a salariatului de a presta o muncă eficientă și calificată și în interesarea economică (materială) a acestuia pentru rezultatele finale ale muncii (acordarea unui cadou de preț pentru rezultate deosebite în activitatea desfășurată, promovarea în grad sau în treapta profesională etc.).

Respectarea strictă a disciplinei muncii de către părțile contractante este orientată spre atingerea scopului principal pe care îl urmăresc părțile: angajatorul – de a căpăta un venit (profit, salariatul – de a primi o recompensă pentru munca depusă. Cu cât este mai mare interesul salariaților pentru rezultatele muncii lor, cu atât este mai eficientă și mai productivă munca lor.

Au caracter stimulatîv pentru respectarea disciplinei muncii acele dispoziții legale care prevăd modul de acordare a stimulărilor pentru succese în muncă, precum și avantajele și înlesnirile acordate salariaților care își îndeplinesc conștiincios și eficient obligațiile de muncă.

b) Mijloace cu caracter de constrângere ce rezidă în luarea măsurilor respective morale (aplicarea sancțiunilor disciplinare) față de cei care încalcă disciplina muncii [4].

Concretizând obligațiile părților contractului de muncă, legislația muncii prevede că salariatul se obligă: a) să-și exercite funcția de serviciu (adică munca potrivit specialității, calificării și funcției sale); b) să respecte regimul interior de muncă, iar patronul se obligă: a) să plătească angajatului salariul; b) să creeze condițiile de muncă prevăzute de legislația muncii, contractul colectiv și de acordul părților.

Astfel, disciplina muncii, din punct de vedere juridic, are un caracter dublu. Pe de o parte, ea impune angajatorului obligația de a organiza corect munca, stabilind normele de conduită necesare, iar pe de altă parte, în acest mod creează, de fapt, condiții normale de muncă salariatului.

Stimulări pentru succese în muncă. Potrivit art.203 din Codul muncii al RM, pentru succese în muncă, angajatorul poate aplica stimulări sub formă de:

- a) mulțumiri;
- b) premii;
- c) cadouri de preț;
- d) diplome de onoare.

În același timp, regulamentul intern al unității, statutele și regulamentele disciplinare pot să prevadă și alte modalități de stimulare a salariaților. Iar pentru succese deosebite în muncă, merite față de societate și față de stat, salariații pot fi înaintați la distincții de stat (ordine, medalii, titluri onorifice), lor li se pot decerna premii de stat. Stimulările se aplică de către angajator de comun acord cu reprezentanții salariaților. Stimulările se consemnează într-un ordin (dispoziție, decizie, hotărâre), se aduc la cunoștința colectivului de muncă și se înscriu în carnetul de muncă al salariatului. Salariaților care își îndeplinesc conștiincios și eficient obligațiile de muncă li se acordă, în mod prioritar, avantaje și înlesniri în domeniul deservirii social-culturale, locative și de trai (bilete în instituții balneosanatoriale, case de odihnă etc.). Acești salariați beneficiază, de asemenea, de dreptul prioritar la avansare în serviciu.

Potrivit art. 59 al legii cu privire la procuratură [5] pentru îndeplinirea exemplară a obligațiilor de serviciu, pentru inițiativă, operativitate și pentru alte merite relevante în serviciu, procurorii pot fi încurajați prin:

- a) exprimarea unei mulțumiri;
- b) oferirea unui cadou simbolic;
- c) acordarea unui premiu;
- d) conferirea unui grad de clasificare sau grad militar special mai înalt;
- e) conferirea „Diplomei de Onoare a Procuraturii”;
- f) decorarea cu insigna „Lucrător de Onoare al Procuraturii”;
- g) acordarea unor alte distincții instituite de Procurorul general.

Aceste măsuri de stimulare se aplică prin ordin al Procurorului general, la propunerea Consiliului Superior al Procurorilor. Iar pentru merite deosebite în serviciu, procurorii pot fi propuși spre decorare cu distincții de stat. Propunerile de decorare cu distincții de stat le înaintează Consiliul Superior al Procurorilor.

Condițiile răspunderii disciplinare. În cazul în care are loc o încălcare a disciplinei de muncă, poate surveni răspunderea disciplinară. Pentru ca un salariat să poată fi atras la răspundere disciplinară, trebuie întrunite cumulativ mai multe condiții:

a) Calitatea de salariat – această calitate se justifică prin existența contractului individual de muncă. Răspunderea disciplinară are un caracter strict personal, deoarece numai un salariat care a săvârșit o abatere disciplinară poate fi atras la răspundere disciplinară, respectiv legea nu admite asumarea răspunderii disciplinare pentru un alt salariat sau atragerea la răspundere disciplinară a succesivilor salariatului. În cazul trimiterii în deplasare, în interes de serviciu, angajatorul abilitat cu dreptul de a aplica sancțiuni disciplinare este doar angajatorul care a dispus trimiterea în deplasare în interes de serviciu.

b) Existența unei fapte ilicite – Codul muncii nu conține o enumerare expresă a abaterilor disciplinare, respectiv prin abatere disciplinară putem înțelege orice abatere de la obligațiile asumate de salariați sau orice abatere de la normele legale. Trebuie să menționăm faptul că abaterea disciplinară se poate comite atât prin acțiune, cât și prin inacțiune. Drept exemplu de acțiuni reprezintă: prezentarea la lucru în stare de ebrietate alcoolică, narcotică sau toxică, sau săvârșirea la locul de muncă a unei sustrageri etc. Exemple de inacțiuni calificate drept abateri disciplinare reprezintă: neprezentarea nemotivată la serviciu, întârzierea la serviciu, neprezentarea în termen a actelor solicitate de către angajator etc.

c) Săvârșirea faptei cu vinovăție – această condiție este pe deplin justificată, deoarece nu putem atrage un salariat la răspundere disciplinară, dacă nu există elementul subiectiv al abaterii disciplinare, și anume – comiterea cu vinovăție a faptei. Dacă salariatul va prezenta motive întemeiate care înlătură vinovăția faptei, atunci angajatorul nu este în drept să aplice sancțiuni disciplinare, spre exemplu neprezentarea la serviciu, deoarece salariatul a fost citat de către organele de drept pentru a face unele declarații în cadrul unui proces penal sau civil; neprezentarea la serviciu pe motiv de boală etc.

d) Legătura causală dintre faptă și rezultat. În acest context, menționăm că angajatorul are dreptul de a aplica sancțiuni disciplinare, dar nu este obligat să o facă, cu excepțiile prevăzute de lege.

Abaterile disciplinare. Disciplina muncii vizează obligativitatea de a respecta niște reguli de conduită prestabilite din timp de către legiuitor, în general, și

de angajator și de reprezentanții salariaților, în special [6]. Prin abatere disciplinară, urmează să înțelegem încălcarea cu vinovăție de către salariat a obligațiilor sale de muncă.

Codul muncii nu conține o enumerare expresă a abaterilor disciplinare, însă acestea rezultă din nerespectarea prescripțiilor legale de către salariați, cum ar fi, spre exemplu: încălcarea obligațiilor asumate de către salariat, încălcarea prevederilor regulamentului intern al unității etc.

În schimb, unele legi în domeniu prevăd încălcări concrete ce se atribuie la încălcări disciplinare, spre exemplu:

Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public [7] prevede în art. 57 că constituie abateri disciplinare:

a) nerespectarea programului de muncă, inclusiv absența sau întârzierea nemotivată la serviciu, ori plecarea înainte de termenul stabilit în program, admisă în mod repetat;

b) intervențiile în favoarea soluționării unor cereri în afara cadrului legal;

c) nerespectarea cerințelor privind păstrarea secretului de stat sau a confidențialității informațiilor de care funcționarul public ia cunoștință în exercițiul funcției;

d) refuzul nejustificat de a îndeplini sarcinile și atribuțiile de serviciu, precum și dispozițiile conducătorului;

e) neglijența și/sau tergiversarea, în mod repetat, a îndeplinirii sarcinilor;

f) acțiunile care aduc atingere prestigiului autorității publice în care activează;

g) încălcarea normelor de conduită a funcționarului public;

h) desfășurarea în timpul programului de muncă a unor activități cu caracter politic specificate la art.15 alin.(4);

i) încălcarea prevederilor referitoare la obligații, conflict de interese și restricții stabilite prin lege;

j) încălcarea regulilor de organizare și desfășurare a concursului, a regulilor de evaluare a performanțelor profesionale ale funcționarilor publici;

k) alte fapte considerate ca abateri disciplinare în legislația din domeniul funcției publice și funcționarilor publici.

Articolul 22 al Legii cu privire la statutul judecătoresc [8] prevede că constituie abateri disciplinare:

a) încălcarea obligației de imparțialitate;

b) aplicarea neuniformă a legislației, intenționat sau din neglijență gravă, dacă acest fapt a fost constatat de instanța ierarhic superioară și a condus la casa-retea hotărârii defectuoase;

c) imixtiunea în activitatea altui judecător sau intervențiile de orice natură pe lângă autorități, instituții sau funcționari pentru soluționarea unor cereri, prețin-

derea sau acceptarea rezolvării intereselor personale sau ale membrilor familiei altfel decât în limitele prevederilor legale în vigoare;

d) nerespectarea secretului deliberării sau al confidențialității lucrărilor care au acest caracter;

e) activitățile publice cu caracter politic;

f) nerespectarea dispozițiilor privind distribuirea aleatorie a dosarelor;

f¹) încălcarea, din motive imputabile, a termenelor de examinare a cauzelor aflate în procedură sau încălcarea normelor imperative ale legislației;

g) încălcarea prevederilor legale referitoare la obligativitatea depunerii declarației cu privire la venituri și proprietate și declarației de interese personale;

h) refuzul nejustificat de a îndeplini o atribuție de serviciu;

h¹) încălcarea termenelor de redactare a hotărârilor judecătorești și de transmitere a copiilor de pe acestea participanților la proces;

i) absențele nemotivate de la serviciu, întârzierea ori plecarea de la program;

j) atitudinea nedemnă, în timpul exercitării atribuțiilor de serviciu, față de colegi, avocați, experți, martori sau alți participanți la proces;

k) încălcarea normelor Codului de etică al judecătorului;

l) nerespectarea de către președintele instanței a obligației de a raporta Consiliului Superior al Magistraturii abaterile disciplinare ale judecătorilor;

m) exploatarea poziției de judecător în scopul obținerii de foloase necuvenite;

n) încălcarea prevederilor referitoare la incompatibilitățile și interdicțiile care îi privesc pe judecători;

o) expunerea în public a acordului sau a dezacordului cu hotărârea colegilor în scopul imixtiunii în activitatea acestora.

Legea cu privire la procuratură, similar Legii cu privire la statutul judecătorilor, prevede o listă exhaustivă a abaterilor disciplinare. Art.60 al legii cu privire la procuratură prevede că procurorii pot fi trași la răspundere disciplinară pentru abateri de la îndatoririle de serviciu, precum și pentru comportament care prejudiciază interesele de serviciu și discreditează imaginea Procuraturii. Abaterile disciplinare pentru care procurorii sunt trași la răspundere disciplinară sunt stabilite de lege în mod exhaustiv. Astfel art.61 al Legii cu privire la procuratură prevede că constituie abateri disciplinare următoarele fapte:

a) îndeplinirea necorespunzătoare a obligațiilor de serviciu;

b) interpretarea sau aplicarea incorectă sau tendențioasă, în mod intenționat sau din neglijență gravă, a legislației, dacă acest lucru nu este justificat de schimbarea practicii de aplicare a normelor juridice stabilite în actualul sistem de drept sau în sistemul practicii judiciare;

c) imixtiunea în activitatea altui procuror sau intervențiile de orice natură pe lângă autorități, instituții sau funcționari pentru o soluționare alta decât în limitele prevederilor legale în vigoare a unor cereri, pretinderea sau acceptarea rezolvării intereselor personale sau ale membrilor familiei sale;

d) încălcarea intenționată, în exercițiul funcției, a legii, dacă aceasta nu atrage răspundere penală, civilă sau contravențională;

e) participarea la activități publice cu caracter politic;

f) încălcarea prevederilor legale referitoare la declarația cu privire la venituri și la proprietate;

g) refuzul nejustificat de a îndeplini o atribuție de serviciu;

h) absențele nemotivate de la serviciu, întârzierea ori plecarea înainte de program;

i) atitudinea nedemnă, în exercițiul funcției, față de colegi, judecători, avocați, experți, martori sau față de alți participanți la proces;

j) încălcarea normelor din Codul de etică al procurorului;

k) folosirea statutului de procuror în scopul obținerii de foloase sau de avantaje necuvenite;

l) expunerea în public a acordului sau a dezacordului cu hotărârea unor alți procurori în scopul imixtiunii în activitatea lor;

m) încălcarea prevederilor referitoare la incompatibilitățile și interdicțiile care îi privesc pe procurori;

n) emiterea/adoptarea de către procuror a unui act administrativ sau încheierea unui act juridic cu încălcarea dispozițiilor legale privind conflictul de interese, fapt stabilit prin actul de constatare rămas definitiv.

Pentru a exclude arbitrariul din partea angajatorilor este bine-venită enunțarea în fișa de post a salariatului, în contractul individual de muncă, în regulamentul intern al unității sau alte acte normative la nivel de unitate a faptelor salariatului care se califică drept abateri disciplinare. Desigur că enunțarea acestora în mod exhaustiv este imposibilă, însă o listă orientativă a abaterilor disciplinare este bine-venită.

Sancțiunile disciplinare. Articolul 206 al Codului muncii prevede că pentru încălcarea disciplinei de muncă, angajatorul are dreptul să aplice față de salariat următoarele sancțiuni disciplinare:

a) *avertismentul* – este o comunicare scrisă adresată de angajator salariatului prin care acesta din urmă este atenționat în legătură cu abaterea disciplinară săvârșită. De regulă, aplicarea sancțiunii disciplinare sub forma avertismentului se face pentru încălcări minore ale legislației, iar scopul acestei sancțiuni disciplinare este de a preîntâmpina salariatul despre faptul că abaterile disciplinare nu vor fi tolerate de angajator.

b) *mustrarea* – este o sancțiune mai gravă față de avertisment, iar temeiul aplicării acesteia pot servi

acele abateri disciplinare ale salariatului care pot afecta procesul normal de activitate al angajatorului.

c) *mustrarea aspră* – evident este o sancțiune pentru o încălcare mai gravă decât avertismentul și mustrarea și se aplică, de regulă, pentru acele abateri disciplinare săvârșite de salariat care au afectat activitatea normală a angajatorului.

d) *concedierea* – este cea mai gravă sancțiune disciplinară și se aplică în temeiurile prevăzute la art.86 alin.(1) lit.g)-r) Codul muncii, și anume: g) încălcarea repetată, pe parcursul unui an, a obligațiilor de muncă, dacă anterior au fost aplicate sancțiuni disciplinare; h) absența fără motive întemeiate de la lucru mai mult de 4 ore consecutive în timpul zilei de muncă; i) prezentarea la lucru în stare de ebrietate alcoolică, narcotică sau toxică, stabilită în modul prevăzut la art.76 lit.k); j) săvârșirea la locul de muncă a unei sustrageri (inclusiv în proporții mici) din patrimoniul unității, stabilite prin hotărâre a instanței de judecată sau a organului de competență căruia ține aplicarea sancțiunilor administrative; k) comiterea de către salariatul care mănuieste nemijlocit valori bănești sau materiale a unor acțiuni culpabile, dacă aceste acțiuni pot servi ca temei pentru pierderea încrederii angajatorului față de salariatul respectiv; l) încălcarea gravă repetată, pe parcursul unui an, a statutului instituției de învățământ de către un cadru didactic (art.301); m) comiterea de către salariatul care îndeplinește funcții educative a unei fapte imorale incompatibile cu funcția deținută; n) aplicarea, chiar și o singură dată, de către un cadru didactic a violenței fizice sau psihice față de discipoli (art.301); o) semnarea de către conducătorul unității (filialei, subdiviziunii), de către adjuncții săi sau de către contabilul-șef a unui act juridic nefondat care a cauzat prejudicii materiale unității; p) încălcarea gravă, chiar și o singură dată, a obligațiilor de muncă de către conducătorul unității, de către adjuncții săi sau de către contabilul-șef; r) prezentarea de către salariat angajatorului, la încheierea contractului individual de muncă, a unor documente false (art.57 alin.(1)), fapt confirmat în modul stabilit).

Este important de enunțat că angajatorul poate aplica orice sancțiune disciplinară enunțată în art. 206 CM, deoarece modul de enumerare a lor nu indică și consecutivitatea aplicării lor.

Legislația în vigoare poate prevedea, pentru unele categorii de salariați, și alte sancțiuni disciplinare. Spre exemplu, art. 62 al legii cu privire la procuratură prevede că în condițiile legii și în funcție de gravitatea abaterilor, procurorului îi pot fi aplicate, prin hotărâre a Colegiului disciplinar, următoarele sancțiuni disciplinare:

- a) avertismentul;
- b) mustrarea;
- c) mustrarea aspră;
- d) retrogradarea în funcție;

e) retrogradarea în grad de clasificare sau în grad militar special;

f) retragerea insignei „Lucrător de Onoare al Procuraturii”;

g) concedierea din organele Procuraturii.

Art.58 al legii cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public prevede că pentru comiterea abaterilor disciplinare, funcționarului public îi pot fi aplicate următoarele sancțiuni disciplinare:

a) avertisment;

b) mustrare;

c) mustrare aspră;

d) suspendarea dreptului de a fi promovat în funcție în decursul unui an;

e) suspendarea dreptului de a fi avansat în trepte de salarizare pe o perioadă de la unu la doi ani;

g) destituirea din funcția publică.

Garanții juridice. O garanție extrem de importantă pentru salariați este faptul că sancțiunile disciplinare pot fi stabilite doar prin lege, respectiv stabilirea altor sancțiuni disciplinare prin actele normative la nivel de unitate sau prin contractele individuale de muncă se interzice, chiar și în situația în care salariații sau reprezentanții aleși ai salariaților și-au dat acordul.

Se interzice aplicarea amenzilor și altor sancțiuni pecuniare pentru încălcarea disciplinei de muncă. Pentru aceeași abatere disciplinară, nu se poate aplica decât o singură sancțiune. Cu toate acestea, angajatorul poate reține din salariul salariatului care a întârziat nemotivat la serviciu, deoarece angajatorul plătește pentru timpul efectiv de muncă lucrat al salariatului, dar nu și pentru lipsa nemotivată a acestuia de la serviciu. Dar menționăm că aceste rețineri nu se fac cu titlu de sancțiune disciplinară.

La aplicarea sancțiunii disciplinare, angajatorul trebuie să țină cont de gravitatea abaterii disciplinare comise și de alte circumstanțe obiective. Respectiv, pentru încălcări minore ale legislației muncii, angajatorul ar trebui să aplice cea mai blândă sancțiune disciplinară – avertismentul, deoarece concedierea este considerată drept cea mai aspră sancțiune disciplinară. Astfel alegerea sancțiunii disciplinare aplicabile salariatului depinde de gravitatea abaterii disciplinare, atitudinea salariatului față de fapta săvârșită, prezența/lipsa altor sancțiuni disciplinare aplicate salariatului etc.

Garanții juridice importante sunt stabilite pentru persoanele ce activează în cadrul organelor sindicale, astfel art. 33 alin. (1) al Legii sindicatelor [9] prevede că persoanele alese în componența organelor sindicale de toate nivelurile și neeliberate de la locul de muncă de bază nu pot fi supuse sancțiunilor disciplinare fără consimțământul preliminar al organului ai cărui membri sunt. Conducătorii organizațiilor sindicale primare (organizatorii sindicali), neeliberați de la locul de muncă de bază, nu pot fi trași la răspundere dis-

ciplinară fără consimțământul preliminar al organului sindical ierarhic superior.

Organele abilitate cu aplicarea sancțiunilor disciplinare. Sancțiunea disciplinară se aplică de organul căruia i se atribuie dreptul de angajare (alegere, confirmare sau numire în funcție) a salariațului respectiv. Salariaților care poartă răspundere disciplinară conform statutelor sau regulamentelor disciplinare și altor acte normative li se pot aplica sancțiuni disciplinare și de organele ierarhic superioare decât cele care au dreptul de angajare. Salariații care dețin funcții electivă pot fi concediați (art.206 alin.(1) lit.d) CM) numai prin hotărârea organului de care au fost aleși și numai în temeiuri legale.

Art.58 al Legii cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public prevede că sancțiunea disciplinară se aplică de către persoana/organul care are competența legală de numire în funcție.

Modul de aplicare a sancțiunilor disciplinare. Până la aplicarea sancțiunii disciplinare, angajatorul este obligat să ceară salariațului o explicație scrisă privind fapta comisă. Refuzul de a prezenta explicația cerută se consemnează într-un proces-verbal semnat de un reprezentant al angajatorului și un reprezentant al salariaților. În funcție de gravitatea faptei comise de salariat, angajatorul este în drept să organizeze și o anchetă de serviciu. În cadrul anchetei, salariatul are dreptul să-și explice atitudinea și să prezinte persoanei abilitate cu efectuarea anchetei toate probele și justificările pe care le consideră necesare.

Codul muncii nu face anumite referiri la componența comisiei anchetei de serviciu, respectiv aceasta este la latitudinea angajatorului. Totuși, se recomandă de a include în comisia de anchetă și reprezentanți ai salariaților, ceea ce poate spori încrederea în investigațiile efectuate de comisia de anchetă. Legislația muncii nu prevede termenul la expirarea căruia comisia de anchetă trebuie să prezinte rezultatele obținute, însă important este de menționat faptul că durata de timp a activității comisiei de anchetă nu suspendă termenele atragerii la răspundere disciplinară.

În cazul funcționarilor publici, sancțiunea disciplinară, cu excepția celei specificate la art.58 lit.a) – avertismentul, nu poate fi aplicat decât după cercetarea prealabilă a faptei imputate și după audierea echitabilă a funcționarului public de către comisia de disciplină, în termen de cel mult o lună de la data constatării abaterii. Curgerea termenelor specificate la alin.(2) și (3) al art.59 al Legii cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public se suspendă pe perioada aflării funcționarului în concediu de odihnă anual, în concediu de studii, precum și pe perioada suspendării raporturilor de serviciu în legătură cu boala sau trauma. Din comisia de disciplină face parte, în mod obligatoriu, un reprezentant al organizației

sindicale reprezentative sau, în cazul în care sindicatul nu este reprezentativ sau funcționarii publici nu sunt organizați în sindicat, un reprezentant desemnat prin votul majorității funcționarilor publici pentru care este organizată comisia de disciplină, precum și curgerea termenelor specificate la alin.(2) și (3). În cazul în care fapta funcționarului public conține componentele unei abateri disciplinare și ale unei infracțiuni, procedura cercetării de către comisia de disciplină se suspendă până la dispunerea neînțelegerii urmării penale, scoaterii de sub urmărire penală ori încetării urmării penale sau până la data la care instanța de judecată dispune achitarea sau încetarea procesului penal. Comisia de disciplină este obligată să ceară funcționarului public o explicație scrisă privind fapta comisă. Refuzul funcționarului public de a se prezenta la audiere se consemnează într-un proces-verbal. După cercetarea prealabilă, comisia de disciplină propune autorității publice respective sancțiunea aplicabilă funcționarului public vinovat. La individualizarea sancțiunii disciplinare se va ține seama de cauzele și gravitatea abaterii disciplinare, de circumstanțele în care aceasta a fost săvârșită, de comportamentul funcționarului public în timpul serviciului, precum și de existența altor sancțiuni disciplinare al căror termen nu a expirat.

Termenele de aplicare a sancțiunilor disciplinare. Potrivit CM, sancțiunea disciplinară se aplică, de regulă, imediat după constatarea abaterii disciplinare, dar nu mai târziu de o lună din ziua constatării ei, fără a lua în calcul timpul aflării salariațului în concediu anual de odihnă, în concediu de studii sau în concediu medical. Constatarea abaterii disciplinare trebuie făcută de către persoane abilitate cu funcții de conducere sau de control în cadrul unității.

Sancțiunea disciplinară nu poate fi aplicată după expirarea a 6 luni din ziua comiterii abaterii disciplinare, iar în urma reviziei sau a controlului activității economico-financiare – după expirarea a 2 ani de la data comiterii. În termenele indicate nu se include durata desfășurării procedurii penale.

Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarilor publici prevede că sancțiunile disciplinare se aplică în termen de cel mult 6 luni de la data săvârșirii abaterii, cu excepția sancțiunii disciplinare pentru încălcarea legislației cu privire la declararea veniturilor și a proprietății și cu privire la conflictul de interese, care se aplică în termen de cel mult 6 luni de la data rămânerii definitive a actului prin care se constată săvârșirea abaterii disciplinare.

Expirarea termenelor indicate *supra* decad angajatorul din dreptul de a aplica sancțiuni disciplinare.

Aplicarea sancțiunii disciplinare. Art.210 CM prevede că sancțiunea disciplinară se aplică prin ordin (dispoziție, decizie, hotărâre), în care se indică în mod obligatoriu:

a) temeiurile de fapt și de drept ale aplicării sancțiunii;

b) termenul în care sancțiunea poate fi contestată;

c) organul în care sancțiunea poate fi contestată.

Ordinul (dispoziția, decizia, hotărârea) de sancționare, cu excepția sancțiunii disciplinare sub formă de concediere conform art.206 alin.(1) lit.d) care se aplică cu respectarea art.81 alin.(3), se comunică salariatului, sub semnătură, în termen de cel mult 5 zile lucrătoare de la data emiterii, iar în cazul în care acesta activează într-o subdiviziune interioară a unității (filială, reprezentanță, serviciu desconcentrat etc.) aflate în altă localitate – în termen de cel mult 15 zile lucrătoare și produce efecte de la data comunicării. Refuzul salariatului de a confirma prin semnătură comunicarea ordinului se fixează într-un proces-verbal semnat de un reprezentant al angajatorului și un reprezentant al salariaților.

Ordinul (dispoziția, decizia, hotărârea) de sancționare poate fi contestat de salariat în instanța de judecată în condițiile art.355 CM.

Termenul de validitate și efectele sancțiunilor disciplinare. Articolul 211 CM prevede că termenul de validitate a sancțiunii disciplinare nu poate depăși un an din ziua aplicării. Dacă pe parcursul acestui termen salariatul nu va fi supus unei noi sancțiuni disciplinare, se consideră că sancțiunea disciplinară nu i-a fost aplicată.

Angajatorul care a aplicat sancțiunea disciplinară este în drept să o revoce în decursul unui an din proprie inițiativă, la rugămintea salariatului, la demersul reprezentanților salariaților sau al șefului nemijlocit al salariatului. În interiorul termenului de validitate a

sancțiunii disciplinare, salariatului sancționat nu i se pot aplica stimulări prevăzute la art.203 CM.

Concluzii

Disciplina muncii constituie o condiție obligatorie pentru desfășurarea activității de muncă. În cazul în care salariații sunt disciplinați și au merite deosebite în muncă, față de ei pot fi aplicate diferite măsuri de stimulare, iar în cazul în care salariații încalcă disciplina muncii, atunci ei riscă să fie sancționați disciplinar.

Referințe:

1. Popa V.V. *Dreptul muncii*. București: All Beck, 2002, p.42.
2. Sosna B. *Încetarea contractului individual de muncă*. Chișinău: Cartier juridic, 2001, p. 74.
3. *Codul muncii al Republicii Moldova*, aprobat prin Legea nr.154-XV din 28.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.159-162, 2003.
4. Boișteanu Ed., Romandaș N. *Dreptul muncii: Manual*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, p. 643-644.
5. *Legea cu privire la procuratură* nr. 294/25.12.2008. În: *Monitorul Oficial al RM*, nr.55-56/155, 17.03.2009.
6. Josanu D., Drumea I. *Asigurarea disciplinei muncii*. Chișinău: Sofart Studio, 2013, p. 7.
7. *Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public* nr.158 din 04.07.2008. În: *Monitorul Oficial al RM*, nr. 230-232/840 din 23.12.2008.
8. *Legea cu privire la statutul judecătorului* nr. 544 din 20.07.1995. Republicată în: *Monitorul Oficial al RM*, nr. 15-17.93 din 22.01.2013.
9. *Legea sindicatelor* nr. 1129/XVI din 07.07.2000. În: *Monitorul Oficial al RM*, nr. 130-132/919 din 19.10.2000.

CE SUNT PRESTAȚIILE SOCIALE

Ludmila PROCA,
doctor în drept (USM)

Prestațiile sociale – reprezintă niște beneficii necontributorii (în bani sau în natură). Ele au rolul de a acoperi întreaga gamă de nevoi sociale a persoanelor și familiilor în dificultate sau susceptibile de a deveni social-dependente. Conform art.11 din Legea asistenței sociale nr.547 din 25.12.2003, prestațiile sociale se acordă sub formă de alocații, compensații, indemnizații, de ajutor social, material și de altă natură.

Acest articol are drept scop prezentarea acestor prestații sociale prin prisma legislației Republicii Moldova, cu cele mai esențiale modificări și completări din anii 2012-2014.

Cuvinte-cheie: nevoi umane; nevoi speciale; prestații sociale; beneficii necontributorii; alocații; compensații; indemnizații; ajutor social; ajutor material; ajutor de altă natură.

* * *

Social conscriptions represent some pecuniary and non-pecuniary benefits. They have the role of covering the full range of social needs of individual and families in difficulty or likely to become a social dependent. In accordance with article 11 from Social Service Law nr. 547 from 25.12.2003, social conscriptions shall be granted in form of allowance, compensation, indemnities, social aid, material and of a different kind.

This article is aimed to present these social benefits through the prism of legislation of the Republic of Moldova, with most essential changes and additions from the years 2012-2014.

Keywords: Human needs; special needs; social benefits; allocation; compensation; allowance; social aid; material aid; aid of different kind.

Oricare sistem de politici sociale este alcătuit din diverse beneficii și servicii sociale. Ele au rolul de a acoperi în întregime nevoile de bază și specifice pentru toate segmentele sociale ale populației în vârstă sau ocupaționale [1].

Nevoile sunt niște cerințe, trebuințe, adică ceea ce este necesar existenței, prezervării și dezvoltării oamenilor (engl.: *need*; rus.: *потребность*). Nevoile umane sunt de natură diversă: vegetative (alimentație, apă, aer, căldură, soare etc.); senzoriomotorii (sunet, lumină, mișcare); sexuale; afective și sociale (emoții, afecțiuni, dragoste, tandrețe, securitate, stabilitate, stimulare, solidaritate etc.); intelectuale și culturale (expresie simbolică, artă, literatură, istorie etc.); colective (asociere, distracție, joc etc.); morale și spirituale (ideal, credință etc.).

Sintagma „cerințe speciale” se referă la nevoile specifice ale persoanei cu handicap, determinate de tipul și gravitatea deficitului. Modul în care societatea vine în întâmpinarea cerințelor speciale ale persoanei cu handicap influențează hotărâtor nivelul de accesibilitate al acesteia la standardele generale ale dezvoltării și integrării sociale (accesibilitate, autonomie, handicapat/persoană cu handicap) [2].

Nevoile speciale (engl.: *special needs*; rus.: *специальные потребности*) se referă la toate categoriile de trebuințe ale persoanei cu handicap, comune cu cele ale celorlalți membri ai comunității, a căror satisfacere susține procesul de recuperare/reabilitare a persoanei și conduce la integrarea socială și participarea deplină a acesteia în condițiile unui sprijin (suport) suplimentar, întărit, diferențiat, asigurat de societate [3].

Politica de asistență socială în Republica Moldova se realizează consecvent și cu prioritate în favoarea persoanelor și familiilor în dificultate sau susceptibile de a deveni social-dependente și are drept obiective [4]: prevenirea și depășirea situației de dificultate a persoanelor sau a familiilor și asigurarea integrării lor sociale, cu respectarea principiului autonomiei; reintegrarea

socială a persoanei sau a familiei cu statut social lezată spre restabilirea și îmbunătățirea relațiilor acestora în societate; acordarea unui sprijin suplimentar, temporar sau permanent, prin prestații și servicii sociale, care sunt forme de asistență socială [5].

Prestațiile sociale reprezintă niște beneficii necontributorii de asistență socială (în bani sau în natură). Beneficiile necontributorii sunt niște venituri, câștiguri, care se acordă fără plata unei contribuții prealabile și se finanțează de la bugetul de stat, pe baza dreptului de cetățean, tuturor cetățenilor, fiind:

a) *beneficii universaliste* – dreptul de a beneficia este universal, îl au toți cetățenii (educație gratuită, indemnizații pentru copii, serviciile medicale de urgență, care sunt gratuite și care sunt considerate bunuri de merit, în sensul că fiecare cetățean le merită);

b) *beneficii de asistență socială* – se acordă tuturor indivizilor aflați în situații de risc social și care nu au resurse proprii [6].

De beneficii necontributorii beneficiază [7]: cetățenii Republicii Moldova și cetățenii străini, specificați la art.2 alin. (1) din Legea nr.274 din 27 decembrie 2011 privind integrarea străinilor în Republica Moldova [8] și familiile lor, care din cauza unor factori de natură economică, fizică, psihologică sau socială, nu au posibilitate prin propriile capacități și competențe să prevină și să depășească situațiile de dificultate.

Portrivit art.11 din Legea asistenței sociale nr.547 din 25.12.2003, **prestațiile sociale** se acordă sub formă de: **alocații, compensații, indemnizații, de ajutor social, material și de altă natură.**

Prin prisma legislației Republicii Moldova, menționăm următoarele categorii de alocații: *alocația socială de stat; alocația lunară de stat unor categorii de populație; alocația nominală de stat pentru merite deosebite față de stat.*

Programul de alocații sociale de stat a fost introdus în anul 1999, ca urmare a punerii în aplicare a noii legislații de pensionare, bazată pe riscuri asigurate și

contribuții, care a exclus pensiile sociale stabilite prin legislația veche [9].

Alocația socială de stat reprezintă suma de bani achitată lunar sau o singură dată din bugetul de stat persoanelor care nu îndeplinesc condițiile pentru obținerea dreptului la pensie conform *Legii privind pensiile de asigurări sociale de stat nr.156 din 14.10.1998* [10].

Alocațiile sociale de stat sunt stabilite în temeiul prevederilor *Legii privind alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni nr.499 din 14.07.1999*.

În baza art.3 al acestei legi de alocații sociale de stat beneficiază următoarele categorii de persoane [11]:

a) persoanele cu dizabilități severe, accentuate și medii, care nu au acumulat stagiul de cotizare necesar pentru stabilirea pensiei de dizabilitate;

b) copiii cu dizabilități severe, accentuate și medii în vârstă de până la 18 ani, cărora li s-a stabilit dizabilitatea severă, accentuată și medie;

c) persoanele cu dizabilități severe, accentuate și medii din copilărie (persoane cu dizabilități din copilărie, care nu au acumulat stagiul de cotizare pentru stabilirea pensiei de dizabilitate, inclusiv copii cu vârsta de la 18 ani);

d) copiii care au pierdut întreținătorul în vârstă de până la 18 ani, care au pierdut unul sau ambii părinți (se stabilește persoanelor în vârstă de până la 18 ani (elevilor și studenților instituțiilor de învățământ secundar, mediu de specialitate și superior, cu excepția învățământului fără frecvență, – până la absolvirea instituției de învățământ respective, dar nu mai mult decât până la împlinirea vârstei de 23 de ani);

e) persoanele care au atins vârsta de pensionare, dar nu au acumulat stagiul de cotizare necesar pentru stabilirea pensiei pentru limită de vârstă;

f) persoanele care îngrijesc, însoțesc și supraveghează un copil cu dizabilități severe în vârstă de până la 18 ani;

g) persoanele cu dizabilități severe din copilărie – pentru îngrijire, însoțire și supraveghere;

h) persoanele cu dizabilități severe nevăzătoare – pentru îngrijire, însoțire și supraveghere.

De dreptul la alocație beneficiază categoriile de persoane specificate la art.3 lit. a)–e), care nu îndeplinesc condițiile pentru obținerea dreptului la pensie de asigurări sociale de stat, din rândul cetățenilor Republicii Moldova, precum și al cetățenilor străini cu domiciliul legal pe teritoriul Republicii Moldova, în condițiile prevăzute de legislația în vigoare. În cazul în care persoana îndeplinește condițiile pentru obținerea mai multor tipuri de alocații, stabilite prin lege, cu excepția alocației pentru îngrijire, însoțire și supraveghere, acestea i se stabilește o singură alocație [12].

La 1 aprilie 2014 au intrat în vigoare modificările la Legea nr.499-XIV din 14 iulie 1999 privind alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni, operate prin Legea nr.30 din 13.03.2014 [13]. Prin aceste modificări au fost ajustate cuantumul alocațiilor sociale de stat și alocațiilor pentru îngrijire, însoțire și supraveghere la mărimea unui parametru de referință/indicator. Legea prevede ancorarea cuantumului acestora ca procent din mărimea pensiei minime indexate

pentru persoanele cu dizabilități severe, accentuate și medii, sau din mărimea pensiei minime indexate pentru limită de vârstă [14].

Cuantumurile pensiilor minime indexate din 1.04.2014 constituie [15]:

710,72 lei – mărimea pensiei pentru limită de vârstă pentru lucrătorii din agricultură;

798,33 lei – mărimea pensiei pentru limită de vârstă a celorlalți beneficiari de pensii pentru limită de vârstă;

567,95 lei – mărimea pensiei de invaliditate de gradul I (dizabilități severe);

548,44 – mărimea pensiei de invaliditate de gradul II (dizabilități accentuate);

386,19 lei – mărimea pensiei de invaliditate de gradul III (dizabilități medii).

Alocația socială de stat pentru persoanele cu dizabilități severe, accentuate și medii, inclusiv pentru persoanele cu dizabilități din copilărie, precum și pentru copiii cu dizabilități severe, accentuate și medii, se stabilește în cazurile când persoanele indicate nu beneficiază de dreptul la pensie de asigurări sociale de stat și nu se află la întreținerea deplină a statului.

Gradul de dizabilitate și de capacitate de muncă și momentul survenirii dizabilității la persoanele adulte și la copiii în vârstă de până la 18 ani se constată de către Consiliul Național pentru Determinarea Dizabilității și Capacității de Muncă sau de către structurile acestuia.

Cuantumul alocației pentru persoanele cu dizabilități constituie un anumit procent din cuantumul pensiei minime indexate pentru persoanele cu dizabilități severe, accentuate și medii, stabilit anual de către Guvern, inclusiv [16]:

a) persoanelor cu dizabilități severe, accentuate și medii – 30%;

b) persoanelor cu dizabilități severe, accentuate și medii din copilărie – 80%;

c) copiilor cu dizabilități severe, accentuate și medii cu vârsta de până la 18 ani – 80%.

Alocația socială de stat pentru copii în cazul pierderii întreținătorului se acordă dacă persoana decedată nu îndeplinea condițiile pentru obținerea dreptului la pensie de asigurări sociale. Alocația pentru copii, în cazul pierderii întreținătorului se stabilește persoanelor în vârstă de până la 18 ani (elevilor și studenților instituțiilor de învățământ secundar, mediu de specialitate și superior, cu excepția învățământului fără frecvență, – până la absolvirea instituției de învățământ respective, însă nu mai mult decât până la împlinirea vârstei de 23 de ani) în cazul în care aceștia nu se află la întreținerea deplină a statului. Cuantumul alocației pentru copii în cazul pierderii întreținătorului constituie 15% din cuantumul pensiei minime indexate pentru limită de vârstă, stabilit anual de către Guvern, pentru fiecare copil [17]. În cazul pierderii ambilor părinți, cuantumul alocației se dublează.

Recalcularea alocației se face în cazul modificării numărului de beneficiari. Alocația se recalculează potrivit noii situații, începând cu luna următoare celei în care au intervenit modificările sau a fost solicitată recalcularea. Fiecare beneficiar de alocație este în drept să solicite separarea părții de alocație ce i se cuvine.

Separarea părții de alocație se face începând cu luna următoare celei în care a fost solicitată. Partea de alocație se determină prin împărțirea cuantumului alocației stabilite la numărul de beneficiari ai acesteia. Tutorele poate avea dreptul de a primi alocația pentru copilul tutelat care și-a pierdut întreținătorul.

Alocația socială de stat pentru persoane vârstnice se stabilește cetățenilor, care au atins vârsta de pensionare, conform legislației în vigoare, dar nu îndeplinesc condițiile pentru obținerea dreptului la pensie de asigurări sociale de stat, și nu se află la întreținerea deplină a statului. Cuantumul alocației pentru persoane vârstnice constituie 15% din cuantumul pensiei minime indexate pentru limită de vârstă, stabilit anual de către Guvern [18].

Alocația socială de stat pentru îngrijire, însoțire și supraveghere se stabilește în conformitate cu cap.V, art.14 al Legii privind alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni nr.499 din 14 iulie 1999.

Potrivit art.14 de alocație pentru îngrijire, însoțire și supraveghere beneficiază [19]:

a) persoanele care îngrijesc, însoțesc și supraveghează un copil cu dizabilități severe în vârstă de până la 18 ani, cu condiția că aceste persoane nu sunt beneficiare ale serviciului de asistență personală;

b) persoanele cu dizabilități severe din copilărie, cu condiția că aceste persoane nu se află la întreținerea deplină a statului, nu sunt beneficiare ale serviciului de asistență personală și nu sunt beneficiare ale serviciului de îngrijire socială la domiciliu;

c) persoanele cu dizabilități severe nevăzătoare, cu condiția că aceste persoane nu se află la întreținerea deplină a statului, nu sunt beneficiare ale serviciului de asistență personală și nu sunt beneficiare ale serviciului de îngrijire socială la domiciliu.

Persoanele indicate la art.14 lit.a), b) c) pot alege, la cerere, în schimbul serviciilor menționate *supra* dreptul de a beneficia de alocație pentru îngrijire, însoțire și supraveghere.

Cuantumul alocației pentru îngrijire, însoțire și supraveghere constituie 75% din cuantumul pensiei minime indexate pentru limită de vârstă, stabilit anual de către Guvern [20].

Persoana care îngrijește, însoțește și supraveghează la domiciliu doi sau mai mulți copii cu dizabilități severe beneficiază de alocație pentru fiecare copil. Alocația pentru îngrijire, însoțire și supraveghere se plătește personal titularului sau, după caz, tutorelui, curatorului ori mandatarului acestora. Alocația pentru îngrijire, însoțire și supraveghere nu se indexează.

Stabilirea și plata alocațiilor sociale de stat se efectuează de către organele teritoriale de asigurări sociale. Sursa de finanțare a lor sunt mijloacele financiare ale bugetului de stat, prin intermediul bugetului asigurărilor sociale de stat.

Alocațiile sociale se stabilesc cu condiția că beneficiarul nu se află la întreținerea deplină a statului. Începând cu anul 2005, anual la 1 aprilie alocațiile sociale de stat, cu excepția alocației pentru îngrijire, însoțire și supraveghere, au fost indexate, pornind de la media creșterii anuale a indicelui prețurilor de consum pentru anul precedent [21].

Modul de plată a alocațiilor este reglementat de *Hotărârea nr.929 din 15.08.2006 pentru aprobarea Regulamentului privind modul de plată a pensiilor stabilite în sistemul public de asigurări sociale de stat și alocațiilor sociale de stat* [22]. Conform acestui regulament, plata alocațiilor se efectuează prin intermediul Întreprinderii de Stat "Poșta Moldovei" și a instituțiilor financiare, selectate în bază de concurs, cu excepția alocațiilor transferate pe conturile bancare ale beneficiarilor, conform contractului încheiat cu Casa Națională de Asigurări Sociale.

Plata alocațiilor se efectuează lunar, în numerar, pentru luna în curs, în localitatea de domiciliu, iar la solicitare, în cazul persoanelor în vârstă și persoanelor cu dizabilități, care din cauza stării de sănătate nu le pot primi de sine stătător la instituțiile financiare și/sau la oficiile poștale, alocațiile acestora se distribuie la domiciliu. Alocația se plătește personal beneficiarului, mandatarului acestuia, tutorelui sau curatorului, la prezentarea actelor ce confirmă identitatea lor.

Alocația se plătește mandatarului numai la prezentarea actului ce confirmă identitatea sa și a procurii, autentificate conform legislației în vigoare, al cărei termen de valabilitate nu poate fi mai mare de 6 luni consecutive. La expirarea termenului de valabilitate a procurii, beneficiarul de alocație are dreptul să perfecteze o nouă procură, legalizată în modul stabilit de legislația în vigoare. Dacă beneficiarul de alocație se află temporar peste hotarele Republicii Moldova, procura pentru primirea alocației poate fi autentificată de ambasada (consulatul) Republicii Moldova din țara de reședință.

Alocațiile se stabilesc și se plătesc în următoarele termene [23]:

a) alocația pentru persoanele cu dizabilități severe, accentuate și medii, pentru persoanele cu dizabilități severe, accentuate și medii din copilărie și pentru copiii cu dizabilități severe, accentuate și medii în vârstă de până la 18 ani – de la data emiterii de către Consiliul Național pentru Determinarea Dizabilității și Capacității de Muncă sau de către structurile acestuia a deciziei de încadrare în grad de dizabilitate, dacă cererea cu actele necesare a fost depusă în termen de 60 de zile de la data emiterii deciziei. În cazul în care data încadrării în grad de dizabilitate nu coincide cu data începerii expertizării, alocația se stabilește de la data începerii expertizării, dacă cererea cu actele necesare a fost depusă în termen de 60 de zile de la data constatării dizabilității;

b) alocația pentru copii în cazul pierderii întreținătorului – din ziua decesului întreținătorului, dacă cererea cu actele necesare a fost depusă în termen de 60 de zile de la ziua decesului;

c) alocația pentru persoane vârstnice – de la data împlinirii vârstei de pensionare, dacă cererea cu actele necesare a fost depusă în termen de 30 de zile de la această dată;

d) alocația pentru îngrijire, însoțire și supraveghere: persoanelor specificate la art.14 lit. a) – de la data stabilirii alocației pentru persoanele cu dizabilități; persoanelor specificate la art.14 lit. b) și lit. c) – de la data stabilirii alocației pentru persoanele cu dizabilități sau a pensiei de dizabilitate. În cazul în care termenele pre-

văzute la art.14 lit. a), b) și c) au fost depășite, alocațiile respective se stabilesc și se plătesc de la data depunerii cererii cu actele necesare.

După fiecare reexpertizare, gradul de dizabilitate se menține, se modifică sau se suspendă în conformitate cu decizia Consiliului Național pentru Determinarea Dizabilității și Capacității de Muncă sau a structurilor acestuia. Modificarea și suspendarea alocației sociale se efectuează începând cu luna imediat următoare celeia în care s-a emis decizia respectivă. Neprezentarea la reexpertizare atrage încetarea plății alocației începând cu luna următoare. Reluarea plății alocației se efectuează din ziua constatării dizabilității, dacă reexpertizarea a avut loc în termen de până la 3 ani după încetarea plății.

Alocația neplătită la timp din vina organului care stabilește sau plătește alocația se recuperează fără nici un fel de limite în termen. Plata alocației în perioada privațiunii de libertate se suspendă. Sumele plătite necuvenit cu titlu de alocație din vina beneficiarului (falsificarea actelor, tănuirea unor circumstanțe etc.) se recuperează de la acesta, lunar, în baza deciziei casei teritoriale de asigurări sociale în mărime ce nu depășește 20 la sută din cuantumul alocației. În cazul în care plata alocației încetează, sumele plătite necuvenit se recuperează în baza hotărârii instanței de judecată. Sumele plătite în plus din vina organului care stabilește sau plătește alocația nu se recuperează din contul beneficiarului. Aceste sume se percep de la persoana culpabilă, în conformitate cu legislația în vigoare.

Alocația lunară de stat unor categorii de populație. Începând cu 1 mai 2001, s-a stabilit o alocație lunară de stat unor categorii de populație, din rândul beneficiarilor de pensii sau de alocații sociale de stat și familiilor lor, reglementată de *Legea cu privire la protecția socială suplimentară a unor categorii de populație nr.121-XV din 3 mai 2001* [24] cu modificările și completările efectuate prin *Legea nr.160 din 5 iulie 2012* [25].

Acest tip de alocație are un caracter compensatoriu din partea statului pentru aportul adus de unele categorii de populație în perioada celui de-al Doilea Război Mondial, în timpul evenimentelor pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a Republicii Moldova, precum și în timpul acțiunilor de luptă de pe teritoriile altor state.

Conform Legii nr.160 din 5 iulie 2012, începând cu luna august 2012 au mai beneficiat de alocații lunare de stat încă 3 categorii de persoane [26]:

Astfel, art.2 (categoriile de beneficiari) din *Legea nr.121-XV din 3 mai 2001* a fost completat cu alin.(7), (8), (9). Actualmente, de acest tip de alocație beneficiază 9 categorii de persoane, iar cuantumul lor se stabilește în funcție de categoria beneficiarilor, după cum urmează:

1) invalizilor de război (militarilor, ofițerilor de informații și securitate, persoanelor din corpul de comandă și din trupele organelor afacerilor interne și din sistemul penitenciar, a căror invaliditate este cauzată de rănire, contuzionare sau schilodire în perioada celui de-al Doilea Război Mondial, la lichidarea consecințelor avariei de la C.A.E.Cernobâl, în perioada participării la

acțiunile de luptă pe teritoriul altor state, în timpul acțiunilor de luptă pentru apărarea integrității teritoriale și independenței Republicii Moldova, în timpul îndeplinirii altor îndatoriri de serviciu militar sau special, ori este cauzată de afecțiuni legate de aflarea pe front, în detașamente și formațiuni de partizani, în organizații și grupe ilegale în perioada celui de-al Doilea Război Mondial, precum și legate de participarea la lichidarea consecințelor avariei de la C.A.E.Cernobâl sau la acțiunile de luptă în timp de pace, precum și persoanelor care s-au îmbolnăvit de boală actinică sau au devenit invalide în urma experiențelor nucleare, avariilor cu radiație ionizată și a consecințelor lor la obiectivele atomice civile sau militare în timpul îndeplinirii serviciului militar sau special), persoanelor, inapte de muncă, care au venit în anul 1986 din zona de înstrăinare și au dobândit cetățenia Republicii Moldova:

- de gradul I – 700 de lei;
- de gradul II – 550 de lei;
- de gradul III – 475 de lei;

2) participanților la cel de-al Doilea Război Mondial, persoanelor care s-au aflat în orașul Leningrad (Sankt Petersburg) în perioada blocadei (8 septembrie 1941-27 ianuarie 1944) din rândul militarilor care și-au satisfăcut serviciul militar în componența armatei de operații, detașamentelor și formațiunilor de partizani, din rândul membrilor organizațiilor și grupelor ilegale, foștilor deținuți în lagărele de concentrare fasciste și în ghetouri, persoanelor care au lucrat ca angajați civili în armata de operații în anii celui de-al Doilea Război Mondial în alte locuri de detenție forțată, create de Germania fascistă și de aliații acesteia în perioada celui de-al Doilea Război Mondial, văduvelor Eroilor ex-Uniuni Sovietice – 400 de lei;

3) soților supraviețuitori, inapți de muncă, ai participanților la cel de-al Doilea Război Mondial sau la acțiuni de luptă în timp de pace din rândurile militarilor și ofițerilor, căzuți la datorie, sau ai participanților la lichidarea consecințelor avariei de la C.A.E. Cernobâl decedați, sau ai invalizilor de război decedați, dacă nu s-au recăsătorit – 250 de lei;

4) copiilor participanților la ce-al Doilea Război Mondial sau la acțiuni de luptă în timp de pace din rândurile militarilor și ofițerilor de informații și securitate căzuți la datorie, sau ai invalizilor de război decedați, copiii participanților la lichidarea consecințelor avariei de la C.A.E. Cernobâl, decedați, până la atingerea vârstei de 18 ani sau după această vârstă, dacă își continuă studiile în instituțiile de învățământ la cursurile de zi până la terminarea studiilor, însă cel mult până la atingerea vârstei de 23 de ani, – 250 de lei pentru fiecare;

5) unuia dintre părinții, inapți de muncă, ai participanților (din rândurile militarilor și ofițerilor de informații și securitate) la acțiunile de luptă în timp de pace sau la acțiunile de luptă pentru apărarea integrității teritoriale și independenței Republicii Moldova căzuți la datorie, ai militarilor căzuți la datorie sau decedați în timpul îndeplinirii obligațiilor serviciului militar în termen în rândurile ex-Armatei Sovietice sau ale Armatei Naționale, sau ai participanților la lichidarea consecințelor avariei de la C.A.E. Cernobâl, decedați – 500 de

lei; în cazul părinților, inapți de muncă, aflați în divorț, cuantumul stabilit, la cerere, se împarte între ei în părți egale [27, 28].

6) persoanelor decorate cu ordine și medalii pentru muncă asiduă și serviciu militar impecabil în spatele frontului în anii celui de-al Doilea Război Mondial – 175 de lei;

7) persoanelor participante la acțiunile de luptă din Afghanistan, precum și la acțiunile de luptă de pe teritoriile altor state, din rândul militarilor și angajaților civili ai ex-Armatei Sovietice, Flotei Maritime Militare, ai organelor securității de stat, colaboratorilor organelor afacerilor interne ale fostei U.R.S.S.; lucrătorilor din aceste categorii care au fost trimiși de organele puterii de stat ale fostei U.R.S.S. în alte state și au participat la acțiuni de luptă – 100 de lei [29];

8) militarilor aflați în serviciul activ, rezerviștilor chemați la concentrare, voluntarilor și colaboratorilor organelor afacerilor interne, ai organelor securității de stat și ai sistemului penitenciar, incluși în efectivul unităților militare și al structurilor speciale aflate pe pozițiile de luptă, precum și militarilor, colaboratorilor organelor afacerilor interne, ai organelor securității de stat și ai sistemului penitenciar și persoanelor civile delegate în aceste unități pentru îndeplinirea unor misiuni speciale în scop de asigurare a eficienței acțiunilor de luptă pentru apărarea integrității teritoriale și a independenței Republicii Moldova – 100 de lei;

9) victimelor reabilitate ale represiei politice din perioada anilor 1917-1990 – 100 de lei.

Stabilirea și plata alocațiilor lunare de stat, categoriilor de persoane, indicate mai sus, se efectuează în baza *Regulamentului cu privire la modul de stabilire și de plată a alocațiilor lunare de stat unor categorii de populație*, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.470 din 02.05.2006 [30] de către organele abilitate cu dreptul de stabilire și achitare a pensiilor: Casa Națională de Asigurări Sociale, Ministerul Apărării, Ministerul Afacerilor Interne, Serviciul de Informații și Securitate, Serviciul de Protecție și Pază de Stat, Centrul Național Anticorupție, Departamentul Instituțiilor Penitenciare al Ministerului Justiției [31].

Persoanele, care se încadrează în una dintre categoriile de beneficiari, specificate la art.2 alin.(7) și alin.(8), însă nu sunt beneficiare de pensii sau alocații sociale, alocațiile lunare de stat se stabilesc și se plătesc de către organele de asigurări sociale de stat.

Persoanelor care se încadrează în două sau mai multe categorii de beneficiari li se stabilește o singură alocație, la alegerea lor.

Alocația nominală de stat pentru merite deosebite față de stat a fost instituită în conformitate cu *Legea cu privire la veterani*, nr.190-XV din 8 mai 2003 [32].

Pentru punerea în aplicare a acestei legi a fost aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1413 din 27.11.2003 [33] *Regulamentul cu privire la modul de stabilire și de plată a alocațiilor nominale de stat pentru merite deosebite față de stat*, ulterior modificat și completat prin Hotărârea Guvernului nr.227 din 29.03.2013 [34].

Astfel, potrivit pct. 2 din acest regulament, începând cu 1.04.2013 de alocație nominală de stat pentru merite deosebite față de stat, au dreptul să se bucure un

cerc mai larg de persoane, beneficiari de pensii (pentru limită de vârstă, de invaliditate, de urmaș, pentru vechime în muncă), stabilite în conformitate cu prevederile următoarelor legi ale Republicii Moldova [35]:

Legea nr.909-XII din 30 ianuarie 1992 privind protecția socială a cetățenilor care au avut de suferit de pe urma catastrofei de la Cernobîl; Legea asigurării cu pensii a militarilor și a persoanelor din corpul de comandă și din trupele organelor afacerilor interne nr.1544-XII din 23 iunie 1993; Legea nr.39-XIII din 7 aprilie 1994 despre statutul deputatului în Parlament; Legea serviciului public nr.443-XIII din 4 mai 1995; Legea nr.158-XVI din 4 iulie 2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public; Legea nr.544-XIII din 20 iulie 1995 cu privire la statutul judecătorului; Legea nr.156-XIV din 14 octombrie 1998 privind pensiile de asigurări sociale de stat; Legea nr.760-XIV din 24 decembrie 1999 privind garanțiile sociale ale membrilor de Guvern în cazul demisionării, reorganizării Guvernului sau expirării mandatului său; Legea nr.768-XIV din 2 februarie 2000 privind statutul alesului local; Legea serviciului în organele vamale nr.1150-XIV din 20 iulie 2000; Legea cu privire la Procuratură nr.118-XV din 14 martie 2003 și Legea nr.294-XVI din 25 decembrie 2008 cu privire la Procuratură; și beneficiarii de alocații sociale de stat stabilite conform Legii nr.499-XIV din 14 iulie 1999 privind alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni, încadrați în următoarele categorii [36]:

a) persoanele decorate cu distincții de stat în temeiul Legii nr.1123-XII din 30 iulie 1992 cu privire la distincțiile de stat ale Republicii Moldova;

b) persoanele decorate cu distincții de stat ale fostei U.R.S.S. echivalente cu distincțiile de stat ale Republicii Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr.533-XII din 13 iulie 1995 cu privire la drepturile cetățenilor Republicii Moldova decorați cu distincții de stat ale fostei U.R.S.S.

Alocația nominală de stat pentru merite deosebite față de stat se stabilește următoarelor categorii de beneficiari și în următoarele cuantumuri [37]:

a) persoanelor care s-au învrednicit de titluri onorifice și celor decorate cu medalii – 25 lei;

b) persoanelor decorate cu ordine, cu excepția persoanelor decorate cu ordinele „Ordinul Republicii” „Ștefan cel Mare” și „Slava Muncii” de clasele I, II și III și persoanelor care dețin titlul de Erou al Muncii Socialiste – 50 lei;

c) persoanelor care s-au învrednicit de titluri onorifice, celor decorate cu medalii și ordine – 50 de lei;

d) persoanelor decorate cu ordinele „Ordinul Republicii” „Ștefan cel Mare” și „Slava Muncii” de clasele I, II și III și persoanelor care dețin titlul de Erou al Muncii Socialiste – 500 lei.

Persoanelor care se încadrează în două categorii de beneficiari li se stabilește o singură alocație nominală, la alegere. Pentru persoanele, care au beneficiat anterior de majorări la pensie pentru merite deosebite față de stat, documentele nu se reînnoiesc. Alocația nominală se stabilește de către organele abilitate cu dreptul de stabilire și achitare a pensiilor, la prezentarea actelor ce confirmă dreptul la alocație.

Compensațiile reprezintă prestații de asistență socială acordate în bani, temporar sau permanent, din bugetul statului, fiind adresate celor aflați în stare de sărăcie, cu nevoi speciale și se acordă după principiul categorial. În baza legislației Republicii Moldova, evidențiem trei tipuri de compensații: *nominative*; *sociale*; *de transport* [38].

Programul de compensații nominative a fost introdus pentru amortizarea efectelor negative asupra populației, ca urmare a creșterii în anul 1999 a prețurilor pentru încălzire termică, electricitate și servicii comunale. Cercetările efectuate pe parcursul unui deceniu de la implementarea acestui program au demonstrat ineficiența lui, atât din punctul de vedere al costurilor, care alcătuiau anual circa 40% din cheltuielile bugetului de stat pentru asistența socială, cât și al direcționării lor insuficiente către grupurile sărace. În mare parte, această stare de lucruri era datorată abordării categoriale a eligibilității și cuantumurilor mici ale acestor plăți.

În conformitate cu prevederile legale [39], de aceste plăți au beneficiat 11 categorii de beneficiari, însă dacă facem o retrospectivă a evoluției acestora, putem conchide că pe parcursul anilor au evoluat la nivel de subcategorii până la 14 [40].

Menționăm că anul 2012 poate fi considerat un an tranzitoriu pentru sistemul de asistență socială din Republica Moldova, deoarece în acest an a avut loc trecerea de la vechiul sistem de compensații nominative la sistemul de ajutor social – prestație destinată pentru combaterea sărăciei, introdusă începând cu ultimul trimestru al anului 2008. Astfel, Guvernul Republicii Moldova a lansat un nou program de transferuri sociale în formă monetară numit „Ajutor social”, în scopul de a îmbunătăți impactul prestațiilor bănești asupra sărăciei [41].

Astfel, prin Legea nr.160 din 5 iulie 2012 au fost anulate compensațiile nominative (stabilite prin Legea nr.933-XIV din 14 aprilie 2000), fiind realizat obiectivul privind substituirea sistemului de compensații nominative, bazat pe principiul categoriilor de persoane beneficiare prin sistemul de asistență socială bazat pe testarea veniturilor beneficiarilor.

Compensațiile sociale reprezintă un ajutor din partea statului în formă bănească, acordat beneficiarilor de aceste compensații, conform prevederilor legale. Beneficiarii compensațiilor sociale sunt persoanele cu nevoi speciale:

a) categoriile de cetățeni care au suferit de pe urma catastrofei de la Cernobîl [42];

b) Invalizii de război, persoane a căror invaliditate este cauzată de rănire, contuzie, schilodire sau de o afecțiune contractată în perioada celui de-al Doilea Război Mondial sau a acțiunilor de luptă în timp de pace [43].

Compensații bănești în locul biletelor de tratament sanatorial pentru persoanele care au avut de suferit de pe urma catastrofei de la Cernobîl. În scopul apărării drepturilor și intereselor cetățenilor Republicii Moldova, care au avut de suferit de pe urma catastrofei de la Cernobîl și ale celor care au participat la lichidarea avariei de la Cernobîl și a urmărilor ei în zona de înstrăinare, a fost adoptată *Legea privind*

protecția socială a cetățenilor, care au avut de suferit de pe urma catastrofei de la Cernobîl nr.909-XII din 30.01.1992 [44].

În baza art.7 alin.(4) din această Lege, persoanele care s-au îmbolnăvit și au suferit de boală actinică cauzată de avaria de la C.A.E. Cernobîl, precum și persoanele cu dizabilități a căror dizabilitate e în legătură cauzală cu catastrofa de la Cernobîl, pot fi asigurate anual, peste rând, cu bilete gratuite (în cazul indicațiilor medicale) la instituțiile balneosanatoriale, aflate pe teritoriul republicii, precum și la sanatoriile amplasate pe teritoriul Ucrainei: „Moldova” (Odesa), „Moldova” (Truskaveț), „Sănătatea”, „Serghei Lazo” și „Zolotaia Niva” (Sergheevka), iar în cazul în care nu există posibilitatea acordării de bilete, de a primi o compensație bănească în mărimea costului mediu al biletului, în condițiile stabilite de Guvern.

De asemenea, persoanele sus-indicate pot fi asigurate, conform normelor, cu produse alimentare și cu suplimente alimentare, ce contribuie la eliminarea din organism a radionuclizilor, fiind repartizate la magazinele respective, sau de a beneficia de o compensație bănească lunară în condițiile stabilite de Guvern (art.7 alin. (13) din Legea menționată). Compensația se indexează anual, la 1 aprilie, prin hotărâre de Guvern, reieșind din creșterea anuală a indicelui prețurilor de consum pentru anul precedent.

Astfel, prin Hotărârea Guvernului nr.245 din 2.04.2014 „Cu privire la modificarea pct.3 din Regulamentul cu privire la modul de stabilire și de plată a compensației bănești lunare în schimbul asigurării cu produse alimentare și suplimente alimentare” s-a propus majorarea de la 1.04.2014 a compensației bănești lunare în schimbul asigurării cu produse alimentare și suplimente alimentare de la 300 lei lunar la 525 lei lunar [45].

Compensația pentru persoanele cu dizabilități și pentru familiile ce și-au pierdut întreținătorii. Conform art.9 din Legea nr.909-XII din 30.01.1992, persoanelor cu dizabilități, menționați la pct.1 art.6 din această lege, pentru prejudiciul adus sănătății, li se plătește o compensație unică în mărime de un salariu mediu lunar pe republică, pe luna premergătoare lunii în care s-au adresat după compensație, pentru fiecare procent de pierdere a capacității profesionale de muncă. Această compensație se plătește tuturor persoanelor cu dizabilități, indiferent de data stabilirii dizabilității. Suma calculată pentru fiecare beneficiar se plătește pe parcursul a 4 ani în rate a câte 25 la sută anual. Compensația stabilită și neplătită în legătură cu decesul beneficiarului se plătește soțului supraviețuitor, copiilor sau părinților acestuia, pentru anul respectiv.

Persoanelor cu dizabilități li se plătește anual un ajutor material unic pentru însănătoșire, în mărime de două salarii medii lunare pe republică, stabilite pentru anul precedent.

Persoanelor cu dizabilități severe imobilizate la pat li se plătește o alocație lunară pentru îngrijire, însoțire și supraveghere în cuantum de 500 de lei lunar. Alocația lunară menționată nu poate fi stabilită în cazul în care persoanele se află la întreținerea deplină a statului, sunt beneficiare ale serviciului de asistență personală

ori sunt beneficiare ale serviciului de îngrijire socială la domiciliu [46].

Familiilor, ce și-au pierdut întreținătorii în urma catastrofei de la Cernobâl, li se plătește o compensație unică în mărime de 15 salarii medii lunare pe republică, stabilite pentru anul precedent decesului. Această compensație se plătește indiferent de data și cauza decesului întreținătorilor. A fost elaborată și aprobată Hotărârea Guvernului nr.443 din 12.06. 2014 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de stabilire și de plată a compensației unice familiilor, ce și-au pierdut întreținătorul în urma catastrofei de la Cernobâl [47].

În conformitate cu art.13 al Legii nr.909 -XII din 30.01.1992, în scopul asigurării protecției sociale, a asistenței medicale și a însănătoșirii, copiilor născuți după 26 aprilie 1986, unul din părinții cărora a avut de suferit de pe urma catastrofei de la Cernobâl, precum și copiilor evacuați din zona de înstrăinare li se acordă până la vârsta de 18 ani anual bilete gratuite (în cazul indicațiilor medicale) la instituțiile balneosanatoriale și la alte instituții de fortificare a sănătății, aflate pe teritoriul republicii, precum și la sanatoriile amplasate pe teritoriul Ucrainei: „Moldova” (Odesa), „Moldova” (Truskaveț), „Sănătatea”, „Serghei Lazo” și „Zolotaia Niva” (Sergheevka), iar în cazul în care procurarea biletelor nu este posibilă, ei primesc o compensație bănească în mărimea costului mediu al unui bilet. Documentele necesare pentru primirea biletelor menționate se depun până la data de 31 decembrie a anului respectiv. În cazul prezentării documentelor după expirarea termenului fixat, eliberarea biletelor sau plata compensației bănești pentru anul expirat nu se efectuează, în condițiile stabilite de Guvern [48].

Compensații bănești în locul biletelor de tratament sanatorial invalizilor de război. În conformitate cu art.15 alin.(1) lit.g) din *Legea nr.190-XV din 8 mai 2003 cu privire la veterani* [49], invalizii de război au dreptul la bilete de tratament sanatorial gratuit o dată pe an în centrele de reabilitare ale Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei și în alte instituții de acest tip sau, la alegere, în locul biletelor de tratament, la o compensație bănească o dată la doi ani în condițiile stabilite de Guvern. Întru realizarea prevederilor Legii menționate, a fost adoptată Hotărârea Guvernului nr.868 din 28 iulie 2004 despre aprobarea Regulamentului cu privire la modul de stabilire și de plată a compensației bănești în locul biletelor de tratament sanatorial gratuit invalizilor de război [50].

Compensații de transport. În temeiul art.49 din *Legea nr.60 din 30 martie 2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități* [51] persoanelor cu dizabilitate severă și accentuată, copiilor cu dizabilități, precum și persoanelor care însoțesc o persoană cu dizabilitate severă sau un copil cu dizabilități li se acordă, la locul de reședință, de către autoritățile administrației publice locale, compensații de la bugetele locale pentru călătorii în transportul în comun urban, suburban și interurban (cu excepția taximetrelor).

Persoanele cu dizabilități locomotorii beneficiază, în plus, de o compensație anuală pentru cheltuielile de deservire cu transport, iar persoanele cu dizabilități locomotorii severe pot alege, la cerere, dreptul de a im-

porta, cu anumite scutiri, un mijloc de transport de peste hotare conform prevederilor legislației în vigoare. Modul de acordare a compensațiilor, precum și modul de evidență și de import al mijloacelor de transport sunt stabilite de Guvern.

Prin *compensație anuală pentru cheltuielile de deservire cu transport* se înțelege plata anuală în bani pentru compensarea cheltuielilor de deservire cu transport a persoanelor cu dizabilități ale aparatului locomotor.

Prin Hotărârea nr.211 din 24.03.2014 [52] Guvernul Republicii Moldova modifică *Hotărârea nr.1268 din 21 noiembrie 2007* „Cu privire la compensarea cheltuielilor de deservire cu transport a persoanelor cu dizabilități ale aparatului locomotor” [53], prin care a fost aprobat Regulamentul cu privire la modul de stabilire și de plată a compensației anuale pentru cheltuielile de deservire cu transport a persoanelor cu dizabilități ale aparatului locomotor.

Astfel, compensația anuală pentru cheltuielile de deservire cu transport a persoanelor cu dizabilități ale aparatului locomotor se stabilește în mărime de 700 lei.

Organul abilitat cu dreptul de recunoaștere a persoanei ca persoană cu dizabilități ale aparatului locomotor este Consiliul Național pentru Determinarea Dizabilității și Capacității de Muncă sau structurile acestuia.

Pentru ajustarea cadrului legislativ existent la *Legea nr.60 din 30 martie 2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități*, au fost elaborate modificări și completări la un șir de acte legislative, cum ar fi Codul fiscal al RM nr.1163 din 24 aprilie 2007, Codul vamal al RM nr.1149-XIV din 20.07.2000 și *Legea 1380-XIII din 20 noiembrie 1997 cu privire la tariful vamal*. Proiectul Legii prevede acordarea dreptului persoanelor cu dizabilități locomotorii severe de a alege, la cerere, în schimbul compensațiilor pentru deservire cu transport și celei pentru transportul urban, suburban și interurban, de a importa, cu anumite scutiri, un mijloc de transport de peste hotare [54]. Prevederea urmează a fi pusă în vigoare începând cu 1.01.2015 în vederea de scutire de taxe a persoanelor cu dizabilități locomotorii severe la importul transportului (automobilelor), în baza avizelor ministerului [55].

Indemnizațiile ca prestații sociale sunt acele beneficii bănești, adresate familiilor cu copii, și reprezintă principalul suport economic din partea statului, care se exprimă în plăți unice sau periodice, acordate familiei pentru nașterea, îngrijirea și întreținerea copilului.

În temeiul Hotărârii Guvernului 1478 din 15.11.2002 [56], cu privire la indemnizațiile adresate familiilor cu copii, prin care s-a aprobat *Regulamentul cu privire la modul de stabilire și plată a indemnizațiilor adresate familiilor cu copii*, familiile cu copii beneficiază de următoarele tipuri de indemnizații:

a) indemnizația unică la nașterea copilului persoanelor asigurate și neasigurate, care în anul 2014 a constituit pentru primul copil 3.100 lei și, respectiv, 3.400 lei pentru fiecare copil următor;

b) indemnizația lunară pentru creșterea copilului până la împlinirea vârstei de 3 ani – în cazul persoanelor asigurate și indemnizație lunară pentru îngrijirea copilului până la împlinirea vârstei de 1,5 ani – în cazul

persoanelor neasigurate, care în anul 2014 a constituit 400 lei.

Indemnizațiile ca prestații sociale sunt destinate persoanelor din familii neasigurate. Persoană neasigurată se consideră mama/tata, adoptatorul/tutorele care la data nașterii copilului [57]:

a) nu este încadrat în câmpul muncii;
b) este încadrat în câmpul muncii, însă nu întrunește stagiul necesar de cotizare pentru acordarea indemnizației lunare pentru creșterea copilului până la vârsta de 3 ani ca persoană asigurată [58];

c) întrunește stagiul necesar de cotizare, dar nu are dreptul la concediu parțial plătit pentru îngrijirea copilului;

d) întrunește stagiul necesar de cotizare, se află în concediu pentru îngrijirea copilului și în perioada luată în calcul nu are realizat venit asigurat din alte motive decât concediul medical, concediul de maternitate, concediul pentru îngrijirea copilului până la împlinirea vârstei de 3 ani, șomajul cu drept de ajutor de șomaj;

e) desfășoară activitate în calitate de: întreprinzător individual, titular al patentei de întreprinzător, avocat, notar public, executor judecătoresc, pe baza licenței obținute în modul stabilit de lege, indiferent de forma juridică de organizare, și de mediator, pe baza atestativului eliberat de către Consiliul de Mediere, cu excepția persoanelor menționate care activează și în alte unități, în care realizează venit asigurat și au dreptul, în condițiile legii, la indemnizație pentru creșterea copilului până la vârsta de 3 ani.

În conformitate cu Hotărârea Guvernului nr.581 din 25.05.2006 *Pentru aprobarea Regulamentului cu privire la condițiile de stabilire și plată a indemnizațiilor pentru copiii adoptați și cei aflați sub tutelă/curatelă* [59] pentru copiii adoptați și cei aflați sub tutelă/curatelă, părinților adoptatori, tutorilor/curatorilor li se plătesc lunar indemnizații pentru alimentație, procurarea îmbrăcămintei/încălțăminte, obiectelor de igienă personală.

Indemnizația se stabilește și se achită în mărimea prevăzută în pct.10 al Hotărârii Guvernului nr.198 din 16 aprilie 1993 *Cu privire la protecția copiilor și familiilor socialmente vulnerabile* [60]. Astfel, primăriile orașelor (municipiilor), satelor (comunelor) și Comitetul Executiv al unității teritoriale autonome Găgăuzia vor stabili și acorda familiilor adoptive din mijloacele bugetelor unităților administrativ-teritoriale indemnizații pentru fiecare copil înfiat în mărime de 600 lei pe lună. Pentru fiecare copil orfan și rămas fără îngrijirea părintească, luat sub tutelă (curatelă) – 600 lei lunar familiilor în al căror plasament se află minorul.

Indemnizațiile se stabilesc fără luarea în considerare a pensilor și altor indemnizații pe care le primește minorul.

Ajutorul social a fost conceput ca un program de bază al Guvernului pentru suportul persoanelor sărace în tendința generală de eradicare a sărăciei. Astfel, Guvernul a inițiat o reformă ambițioasă a sistemului de asistență socială prin trecerea treptată de la sistemul de compensații nominative, bazat pe categorii de persoane, la un sistem de prestații bănești pentru familii defavorizate – ajutor social, care, actualmente este format

din două componente: ajutorul social și ajutorul pentru perioada rece a anului (APRA), reglementate de: *Legea cu privire la ajutorul social nr.133 din 13.06.2008* [61], și *Regulamentul cu privire la modul de stabilire și plată a ajutorului social*, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1167 din 16 octombrie 2008 [62].

Ajutoul pentru perioada rece a anului este o plată lunară fixă, în bani, acordată familiei defavorizate pentru lunile ianuarie-martie și noiembrie-decembrie și introdusă în legislație începând cu 1.01.2011 [63]. Actualmente, ajutorul pentru perioada rece a anului se stabilește familiilor solicitante de ajutor social care au un venit global mediu lunar mai mare decât venitul lunar minim garantat conform legislației și mai mic decât nivelul venitului lunar minim garantat majorat de 1,6 ori [64, 65]. Cuantumul ajutorului pentru perioada rece a anului constituie 250 lei.

Prestația de ajutor social este acordată gospodăriilor, recunoscând că sărăcia nu depinde numai de venitul propriu al unei persoane, dar și de venitul altor membri ai familiei, precum și de mărimea familiei și caracteristicile membrilor acesteia. Astfel, suma prestației variază în funcție de numărul membrilor familiei. Eligibilitatea și mărimea ajutorului social se determină ca diferență dintre Venitul Lunar Minim Garantat (VLMG) al familiei și venitul global al acesteia. VLMG de stat se stabilește anual prin Legea bugetului de stat. Venitul global al familiei se calculează în conformitate cu Regulamentul menționat *supra* [66].

Dreptul la ajutor social și la ajutor pentru perioada rece a anului îl au familiile defavorizate, membrii cărora sunt cetățeni ai Republicii Moldova, cetățeni ai altor state, apatrizi sau refugiați, care au domiciliu în Republica Moldova, conform legislației.

De dreptul la ajutor social și la ajutor pentru perioada rece a anului beneficiază familia defavorizată în cazul în care toți membrii adulți ai acesteia se încadrează în cel puțin una din următoarele situații [67]:

a) au atins vârsta necesară pentru stabilirea pensiei conform legislației;

b) sunt persoane încadrate în grade de dizabilitate;

c) sunt șomeri înregistrați la agenția teritorială pentru ocuparea forței de muncă în a cărei rază teritorială își au domiciliul și nu refuză un loc de muncă sau participarea la servicii de stimulare a ocupării forței de muncă și la lucrări publice oferite de agenții;

d) se află în perioada dintre săptămâna a 30-a de sarcină și săptămâna a 12-a după naștere, în cazul în care copilul se naște mort sau moare în perioada concediului postnatal, ori îngrijește un copil în vârstă de până la 3 ani;

e) îngrijesc un membru/membri ai familiei încadrați în gradul I de invaliditate care necesită îngrijire, conform concluziei Consiliului Național pentru Determinarea Dizabilității și Capacității de Muncă, îngrijesc un copil/copii invalizi din aceeași familie sau o persoană în vârstă de peste 75 de ani din aceeași familie, conform concluziei Consiliului Medical Consultativ;

f) realizează venituri provenite din salarizare, cu timp integral sau parțial, din activitatea de antreprenoriat sau din activități legate de folosirea terenurilor agricole din extravilanul localităților.

La determinarea dreptului la ajutorul social și la ajutor pentru perioada rece a anului, se exclud membrii familiei, care [68]:

- a) dețin cetățenia Republicii Moldova, însă nu domiciliază pe teritoriul acesteia;
- b) execută pedeapsa privativă de libertate;
- c) satisfac serviciul militar în termen;
- d) se află la întreținerea statului: aziluri, internate, pensionate, alte forme de plasament temporar sau permanent.

Prin *Hotărârea Guvernului nr.821 din 7.10.2014* [69] se modifică și se completează *Regulamentul cu privire la modul de stabilire și de plată a ajutorului social aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1167 din 16 octombrie 2008*. Astfel, pct.27 din regulament se completează cu lit.g) în care se stipulează că la calcularea venitului global mediu lunar al familiei, nu se iau în considerare următoarele tipuri de venit: ajutorul social, ajutorul pentru perioada rece a anului, suportul financiar de stat, ajutorul material din bugetele de toate nivelurile, inclusiv din fondurile locale și/sau Fondul republican de susținere socială a populației, care are destinație specială.

În conformitate cu Anexa nr.5 din regulament (Lista caracteristicilor și punctajul aferent pentru evaluarea bunăstării familiei) deținerea anumitor bunuri mobile și imobile, utilizarea anumitor servicii, precum și unele caracteristici ale familiei sunt luate în considerare pentru evaluarea bunăstării familiei, exprimate prin punctaj. Prin sumarea punctajului indicatorilor se obține scorul total al familiei. Dacă acest scor este mai mic sau egal cu 80, familia este eligibilă pentru stabilirea dreptului la ajutor social și/sau ajutor pentru perioada rece a anului [70].

Dreptul la ajutor social se revizuieste la intervenirea oricărei modificări în informația care a fost prezentată anterior, sau la fiecare 12 luni calendaristice după acordarea ajutorului social. În cazul în care toți membrii familiei au atins vârsta de pensionare sau sunt recunoscute de către Consiliul Național pentru Determinarea Dizabilității și Capacității de Muncă inapte de muncă și nu au alte surse de venit decât cele realizate din prestații sociale, termenul de revizuire la fiecare 12 luni nu se aplică [71].

Procesul de punere în aplicare a cadrului legislativ cu privire la acordarea ajutorului social s-a produs în trei etape: 1) pentru familiile cu membri cu dizabilități – începând cu 1 octombrie 2008; 2) pentru familiile cu copii – începând cu 1 ianuarie 2009; 3) pentru celelalte familii – începând cu 1 iulie 2009 [72] și până în prezent.

Evidența beneficiarilor de ajutor social și de ajutor pentru perioada rece a anului se efectuează de către direcția/secția asistență socială și protecție a familiei, Casa Națională de Asigurări Sociale și Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, prin crearea unui sistem informațional automatizat de „Asistență Socială” (SIAAS) [73].

În scopul executării prevederilor Legii asistenței sociale nr.547-XV din 25 decembrie 2003, Guvernul a aprobat *Hotărârea nr.1356 din 3 decembrie 2008* „Cu privire la aprobarea Structurii Sistemului Infor-

mațional Automatizat «Asistență Socială»” (SIAAS) [74].

Sistemul Informațional Automatizat „Asistență Socială” reprezintă un sistem unic de evidență a tuturor solicitanților și beneficiarilor de asistență socială, alcătuit dintr-un ansamblu de mijloace software și hardware informaționale și organizatorice, sisteme de transmitere a datelor și utilizare a acestora, metode și personal destinate realizării suportului informațional pentru sistemul de asistență socială. SIAAS este destinat colectării, stocării, prelucrării și difuzării informației către autoritățile publice centrale și locale, persoanele juridice și fizice, cu referire la beneficiarii, instituțiile și serviciile sistemului de asistență socială. În același timp, SIAAS este un instrument de lucru pentru asistenții sociali, ajutându-i pe aceștia să parcurgă toate etapele necesare soluționării unui caz [75].

Blocurile funcționale ale SIAAS sunt constituite din două module de bază: „Prestații sociale” și „Servicii sociale – cazuri de asistență socială”. Scopul de bază al modulului „Prestații sociale” este determinarea eligibilității persoanei, calcularea cuantumului ajutorului social. Modulul „Prestații sociale” cuprinde următoarele blocuri funcționale: a) *blocul de depunere a cererii* – introducerea datelor primare despre persoana solicitantă de ajutor social și familia acesteia; b) *blocul de stabilire a eligibilității* – determină eligibilitatea persoanei solicitante pentru obținerea ajutorului social; c) *blocul de stabilire a cuantumului plății* – determină cuantumul ajutorului social și perioada de plată; d) *blocul de plată* – pregătește datele pentru executarea plății, pregătește actele pentru autorizarea plății și transmite informația despre plată spre instituțiile ce vor efectua plata; e) *blocul de verificare* – raportare contabilă a plăților ajutorului social; f) *blocul contestații* – evidență sesizărilor și reclamațiilor solicitanților de ajutor social; g) *blocul rapoarte* – rapoarte statistice predefinite și rapoarte agregate.

Începând cu septembrie 2013, toate solicitările de ajutor social sunt procesate prin intermediul SIAAS de către asistenții sociali, iar specialiștii în administrarea ajutorului social (unități la nivel de raion) verifică și validează datele introduce [76]. Șeful direcției asistență socială și protecție a familiei adoptă decizii despre acordarea sau neacordarea ajutorului social și/sau ajutorului pentru perioada rece a anului.

Ajutorul material reprezintă o prestație socială nerambursabilă cu destinație specială, menită să susțină material și direct persoanele afectate de sărăcie sau aflate în condiții deosebit de dificile, care nu le pot depăși de sine stătător, acordată din mijloacele Fondului republican și fondurile locale de susținere socială a populației.

Fondul republican activează pe lângă Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, iar fondurile locale – pe lângă autoritățile administrației publice ale unităților administrativ-teritoriale de nivelul doi și ale municipiului Bălți. Activitatea acestor instituții publice este reglementată prin *Legea Fondului republican și a fondurilor locale de susținere socială a populației nr.827-XIV din 18 februarie 2000* [77] și prin *Hotărârea Guvernului nr.1083 din 26 octombrie 2000* [78], care

pune în aplicare această lege și aprobă *Regulamentul privind distribuirea ajutorului material din mijloacele Fondului republican și fondurilor locale de susținere socială a populației și modul de încasare a plăților în aceste fonduri*.

Au dreptul la obținerea ajutorului material persoanele socialmente vulnerabile din rândul pensionarilor (prioritar persoane cu dizabilitați, persoanele singure și în etate), alte persoane inapte de muncă și familiile cu copii. Dreptul la obținerea ajutorului material îl au și alte persoane socialmente vulnerabile în cazurile de îmbolnăvire gravă sau aflate în situații excepționale (calamități naturale, dezastre, avarii, conflicte armate, catastrofe ecologice, incendii, epidemii, accidente, deces al rudelor peste hotarele republicii etc.), pe care nu le pot depăși de sine stătător. Persoanele din rândul invalizilor, pensionarilor și copiilor, aflate la întreținerea deplină a statului, nu au dreptul la obținerea ajutorului material [79].

Pentru a obține ajutorul material, titularul acestui drept se adresează către direcția executivă a fondului de susținere socială a populației de la locul său de trai, prezentând acte și documente solicitate. Ancheta socială este unul din documentele solicitate și este eliberată gratuit de primărie sau organul local de asistență socială, care confirmă starea socială, condițiile de trai și venitul global al familiei, în baza cărora se determină nevoia de ajutor material a persoanei (familiei) solicitante, precum și veridicitatea circumstanțelor expuse în cerere.

Ajutorul material se acordă, de regulă, o singură dată pe parcursul anului în curs, pornind de la disponibilul mijloacelor fondului local. Se admite acordarea repetată în același an a ajutorului material doar persoanelor, a căror stare materială a fost agravată ulterior de noi circumstanțe imprevizibile precum și în cadrul realizării programelor cu destinație specială [80].

Ajutorul material se acordă sub formă bănească sau în bunuri materiale, în cazul când acestea au fost primite ca ajutoare umanitare de la organizațiile de binefacere locale sau străine [81].

Ajutorul de altă natură reprezintă acele prestații din partea statului sub forma unor bunuri materiale, gratuități, reduceri, scutiri, acordate diferitelor categorii de persoane socialmente vulnerabile în scopul de a contribui la minimalizarea sau înlăturarea consecințelor negative ale riscurilor sociale.

Conform art.5 din *Legea Fondului republican și a fondurilor locale de susținere socială a populației nr.827-XIV din 18.02.2000*, este evident că mijloacele acestor fonduri se utilizează și pentru satisfacerea necesităților persoanelor socialmente vulnerabile cu bunuri materiale.

Conform pct.4 din *Regulamentul privind distribuirea ajutorului material din mijloacele Fondului republican și fondurilor locale de susținere socială a populației și modul de încasare a plăților în aceste fonduri*, bunurile materiale reprezintă [82]: produsele alimentare și mărfurile industriale de primă necesitate, produsele alimentare (inclusiv produsele alimentare speciale), mărfurile industriale de primă necesitate, medicamentele, articolele protetico-ortopedice și pentru achitarea

parțială a serviciilor medicale sau a costului poliției de asigurare medicală obligatorie, pentru compensarea cheltuielilor substanțiale cauzate de diferite situații excepționale, precum și alimentarea în cantinele de ajutor social. Anume aceste bunuri materiale reprezintă ajutorul de altă natură din partea statului sau le numim prestații de altă natură.

Din activitățile practice de asistență socială, la categoria prestațiilor de altă natură atribuim: prânzurile calde oferite de cantina de ajutor social; biletele pentru tratamentul balneosanatorial; ajutoarele umanitare; abonamentele sociale gratuite pentru călătoria în transportul public urban; taloanele de călătorie în cadrul statelor membre ale CSI pentru invalizii și veteranii de război; mijloacele de protezare și ortopedie, mijloacele de locomoție nemecanizate; scutirile și reducerile etc. [83].

Prânzurile calde sunt oferite persoanelor nevoiașe de către instituția specială – cantina de ajutor social prin sistemul de servicii, reglementate prin *Legea nr.81-XV din 28.02.2003 privind cantinele de ajutor social* [84]. Organizarea și funcționarea cantinelor de ajutor social se efectuează în conformitate cu *Regulamentul-tip privind funcționarea cantinelor de ajutor social*, elaborat de Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei și aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1246 din 16.10.2003 [85].

Biletele pentru tratamentul balneosanatorial se acordă persoanelor în vârstă și cu dizabilitați în baza *Regulamentului cu privire la evidența și distribuirea biletelor de reabilitare medicală persoanelor în vârstă și cu dizabilitați*, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.372 din 6.05.2010 [86]. Serviciile de reabilitare și tratament balneosanatorial sunt prestate de către centrele balneosanatoriale de recuperare a sănătății: „Victoria”, or. Sergheevka, reg. Odesa, Ucraina, și „Speranța”, or. Vadul lui Vodă.

Ajutoarele umanitare reprezintă o altă categorie de acordare a prestațiilor de altă natură, ce se atribuie păturilor defavorizate ale populației și sunt reglementate de *Legea nr.1491-XV din 28.11.2002* [87] cu privire la *ajutoarele umanitare acordate Republicii Moldova*.

Abonamentele sociale gratuite pentru călătoria în transportul public urban se acordă de către organele administrației publice locale, prin decizia consiliilor lor, unor pături de populație socialmente-vulnerabile, care renunță benevol la compensația nominativă pentru călătoria în transportul urban.

Tichetele de călătorie în cadrul statelor membre ale CSI se acordă veteranilor și invalizilor de război pe termen de 5 ani în baza *Legii nr.190-XV din 8 mai 2003 cu privire la veterani și Hotărârii Guvernului nr.451 din 29.04.2004* despre aprobarea *Regulamentului cu privire la modul de distribuire a taloanelor de călătorie în cadrul statelor membre ale CSI pentru veteranii și invalizii de război* [88]. Beneficiarii care nu au necesitatea de a călători în cadrul statelor membre ale CSI, au dreptul, la cerere, la o compensație nominativă pentru călătoria în transportul urban, suburban și interurban (cu excepția taximetrelor), care se acordă la locul de reședință de către autoritățile administrației publice locale, din contul bugetului respectiv.

Articolele de protezare și ortopedice reprezintă un important mijloc de compensație a funcțiilor organismului pierdut sau limitat, ca ajutor de altă natură, ce se acordă ori gratuit, ori cu plată parțială. Centrul Republican Experimental de Protezare, Ortopedie și Reabilitare (CREPOR) asigură populația Republicii Moldova cu articole de protezare și ortopedice, încălțăminte ortopedică, specială și de proteze, dispozitive individuale și de locomoție în baza Ordinului Ministerului Muncii și Protecției Sociale nr.40 din 09.06.1993 despre aprobarea Instrucțiunii cu privire la modul de asigurare a populației Republicii Moldova cu articole de protezare și ortopedice și cu mijloace de locomoție nemecanizate a invalizilor, coordonat cu Ministerul de Finanțe al Republicii Moldova.

Mijloacele de locomoție nemecanizate reprezintă cărucioarele de cameră și de drum, care sunt repartizate gratuit invalizilor de război și persoanelor asimilate lor, invalizilor muncii și din copilărie, pensionarilor de bătrânețe, copiilor invalizi până la 16 ani în baza avizului cu privire la necesitatea de a folosi cărucioare de încăpere și de stradă din lipsa posibilității de protezare sau în legătură cu dificultăți grave la folosirea articolelor de protezare și ortopedice.

Concluziile medicale despre necesitățile invalizilor (persoanelor cu dizabilități) de a fi înzestrate cu cărucioare de încăpere și de stradă le eliberează consiliile de expertiză medicală a vitalității (Consiliile teritoriale pentru determinarea dizabilității și a capacității de muncă).

Scutirile și reducerile. În temeiul art.50 din *Legea nr.60 din 30 martie 2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități*, persoanele cu dizabilități beneficiază de diverse facilități sub formă de scutiri și reduceri în conformitate cu prevederile legislației în vigoare.

Potrivit art.33 alin.(1) al Legii nr.1163-XIII din 24.04.1997 (Codul fiscal) [89], fiecare contribuabil (persoană fizică rezidentă) are dreptul la o scutire personală la plata impozitului pe venit în sumă de 9.516 lei pe an [90].

Conform ar.33 alin. (2) al legii menționate, suma scutirii personale va constitui 14.148 lei pe an pentru orice persoană care [91]: a) s-a îmbolnăvit și a suferit de boala actinică provocată de consecințele avariei de la C.A.E. Cernobîl; b) este invalid și s-a stabilit că invaliditatea sa este în legătură cauzală cu avaria de la C.A.E. Cernobîl; c) este părintele sau soția (soțul) unui participant căzut sau dat dispărut în acțiunile de luptă pentru apărarea integrității teritoriale și a independenței Republicii Moldova, precum și în acțiunile de luptă din Republica Afghanistan;

d) este invalid ca urmare a participării la acțiunile de luptă pentru apărarea integrității teritoriale și a independenței Republicii Moldova, precum și în acțiunile de luptă din Republica Afghanistan; e) este invalid de război, invalid din copilărie, invalid de gradele I și II; f) este pensionar-victimă a represiunilor politice, ulterior reabilitată.

Prin art.34 din Codul fiscal se stabilesc scutirile personale acordate soției (soțului) [92].

Persoana fizică rezidentă aflată în relații de căsătorie are dreptul la o scutire suplimentară în sumă de 9.516

lei anual, cu condiția că soția (soțul) nu beneficiază de scutire personală.

Persoana fizică rezidentă aflată în relații de căsătorie cu orice persoană specificată la art.33 alin.(2) are dreptul la o scutire suplimentară în sumă de 14.148 lei anual, cu condiția că soția (soțul) nu beneficiază de scutire personală.

Se stabilesc și scutiri pentru persoanele întreținute conform art.35 din Codul fiscal [93].

Contribuabilul (persoană fizică rezidentă) are dreptul la o scutire în sumă de 2.124 lei anual pentru fiecare persoană întreținută, cu excepția invalizilor din copilărie pentru care scutirea constituie 9.516 lei anual.

În final, menționăm că prestațiile sociale sunt prestații de asistență socială și sunt exprimate printr-o gamă largă de alocații, compensații, indemnizații și ajutoare (material, social și de altă natură) acordate persoanelor în anumite situații de dificultate.

Eligibilitatea pentru prestațiile sociale este determinată preponderent de principiul apartenenței la categoriile de beneficiari. Doar în cazul prestațiilor de asistență socială: ajutor material, ajutor social și ajutor pentru perioada rece a anului sunt aplicate mecanismele de eligibilitate prin testarea veniturilor familiilor.

Referințe:

1. Preda M. *Politica socială românească între sărăcie și colaborare*. Iași: Polirom, 2002, p.78.
2. Danii A., Racu S., Neagu M. *Ghid de termeni și noțiuni (Psihopedagogie specială, asistență socială, terminologie medicală, legislație și reglementări specifice)*. Chișinău, 2006, p.49.
3. *Ibidem*, p.69.
4. Legea asistenței sociale nr.547 din 25.12.2003, art.4, 6. În: *Monitorul Oficial*, nr.al RM 42-44 din 12.03.2004
5. *Ibidem*, art.9.
6. Proca L. *Natura juridică a prestațiilor de securitate socială, clasificarea lor*. În: *Revista Națională de Drept*, 2011, nr.9, p.55-57.
7. Legea asistenței sociale nr.547 din 25.12.2003, art.5, 7, modificate prin LP 164 din 21.07.2014. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.223-230/08.08.2014.
8. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.48 din 13.03.2012. Data intrării în vigoare: 01.07.2012.
9. Romandas N., Proca L., Odinoakaia I. *Dreptul protecției sociale*. Chișinău, 2011, p.253.
10. Legea privind alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni nr.499 din 14.07.1999, art.1. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.106-108 din 30.09.1999.
11. *Ibidem*, art.3 modificat prin LP313 din 26.12.12, MO280/31.12.2012; în vigoare 01.01.2013.
12. *Ibidem*, art.2.
13. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.78-79 din 01.04.2014.
14. <http://mpsfc.gov.md/file/rapoarte/MMPSF-9luni-2014.pdf>
15. Hotărârea Guvernului nr.170 din 12.03.2014 cu privire la indexarea prestațiilor de asigurări sociale de stat și a unor prestații sociale de stat. În: *Monitorul Oficial al RM*, nr.60-65 din 14.03.2014
16. Legea privind alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni nr.499 din 14.07.1999, art.8 modificat prin LP30 din 13.03.2014, *MO al RM*, nr.78-79 din 01.04.2014.
17. *Ibidem*, art.10 modificat prin LP30 din 13.03.2014.
18. *Ibidem*, art.13 modificat prin LP30 din 13.03.2014.
19. *Ibidem*, art.14 modificat prin LP313 din 26.12.2012, *MO al RM*, nr.280 din 31.12.12, în vigoare din 01.01.2013.
20. *Ibidem*, art.15 modificat prin LP30 din 13.03.2014, *MO al RM* 78-79, în vigoare din 01.04.2014.
21. <http://www.docdroid.net/n3kk/raport-social-2013.pdf.html>

22. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.134 -137/1008 din 25.08.2006.

23. Legea privind alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni nr.499 din 14.07.1999, art.6 modificat prin LP313 din 26.12.12, MO al RM 280/31.12.2012, în vigoare de la 01.01.2013.

24. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.51/280 din 08.05.2001.

25. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.160-164 din 03.08.2012.

26. <http://www.docdroid.net/n3kk/raport-social-2013.pdf.htm>

27. Art.2 alin.(5) din Legea nr.121-XV din 3 mai 2001 modificat prin LP187 din 10.10.13. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.243-247 din 01.11.2013.

28. Hotărârea Guvernului nr.470 din 02.05.2006 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de stabilire și plată a alocațiilor lunare de stat unor categorii de populație, Pct.2 lit.e) modificat prin HG243 din 02.04.2014. În: *MO al RM*, nr.80-85/04.04.2014.

29. Alin.(7), alin.(8), alin.(9), la art.2 al Legii nr.121-XV din 3 mai 2001 sunt introduse prin Legea nr.160 din 05.07.2012. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.160-164 din 03.08.2012.

30. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.73-74/509 din 12.05.2006.

31. *Ibidem*, pct. 3 modificat prin HG 730 din 02.10.2012. În: *MO al RM*, nr.209-211/05.10.2012.

32. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.84-86 din 16.05.2003.

33. *Ibidem*, nr.239-242 din 05.12.2003.

34. *Ibidem*, nr.69-74 din 05.04.2013.

35. Regulamentului cu privire la modul de stabilire și de plată a alocațiilor nominale de stat pentru merite deosebite față de stat, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1413 din 27.11.2003, pct.2 modificat prin Hotărârea Guvernului nr.227 din 29.03.2013.

36. *Ibidem*.

37. *Ibidem*, pct.4 modificat prin Hotărârea Guvernului nr.227 din 29.03.2013.

38. Romandaș N., Proca L., Odinoaka I. *Dreptul protecției sociale*. Chișinău 2011, p.266.

39. Hotărârea Guvernului cu privire la compensațiile nominative pentru unele categorii de populație nr.761 din 31.07.2000, care reprezintă mecanismul de punere în aplicare a Legii cu privire la compensațiile nominative.

40. Raportul social anual pentru 2009, pct.133. // [http://mpsfc.gov.md/file/rapoarte/Raport_Social_2009\[1\].pdf](http://mpsfc.gov.md/file/rapoarte/Raport_Social_2009[1].pdf).

41. <http://mpsfc.gov.md/file/rapoarte/RAPORTEvaluareMM-PSF15.pdf>.

42. Legea privind protecția socială a cetățenilor, care au avut de suferit de pe urma catastrofei de la Cernobil nr.909-XII din 30.01.1992, art.6, modificat prin LP313 din 26.12.2012, *M.O al RM*, nr.280/31.12.2012; în vigoare 01.01.2013.

43. Legea nr.190-XV din 8 mai 2003 cu privire la veterani, art.8, *Monitorul Oficial*, nr.84-86 din 16.04.2003.

44. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.80-82/413 din 21.05.2004, *Monitor Oficial*, nr.1/25 din 30.01.1992.

45. Raportul anual de activitate a MMPSF pentru anul 2014 (obiectivul nr.1 – Dezvoltarea cadrului legislativ în domeniul asistenței sociale, pct.1, 4).

46. Art.9 alin.(3) modificat prin LP313 din 26.12.12, *Monitorul Oficial*, nr.280/31.12.2012, în vigoare 01.01.2013.

47. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.160-166 din 20.06.2014.

48. Art.13 al.1) modificat prin LP299 din 21.12.12, *MO*, nr.280/31.12.2012, în vigoare 31.12.2012.

49. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.84-86 din 6.05.2003.

50. *Ibidem*, nr.138-146 din 13.08.2004.

51. *Ibidem*, nr.155-159 din 27.07.2012.

52. *Ibidem*, nr.72-77 din 28.03.2014.

53. *Ibidem*, nr.184-187 din 30.11.2007, Data intrării în vigoare: 01.01.2008.

54. <http://mpsfc.gov.md/file/rapoarte/MMPSF-9luni-2014.pdf>

55. Raportul anual de activitate a MMPSF pentru anul 2014.

56. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.154-157 din 21.11.2002.

57. Regulamentul cu privire la modul de stabilire și plată a in-

demnizațiilor adresate familiilor cu copii. Pct.3¹ introdus prin Hotărârea Guvernului 1020 din 22.12.2014. În: *Monitorul Oficial*, nr.400-403/31.12.2014.

58. Persoană asigurată se consideră, în condițiile Regulamentului menționat, persoana care îndeplinește condițiile prevăzute în art.6 al Legii nr.289-XV din 22 iulie 2004 privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale. În: *Monitorul Oficial*, nr.168-170 din 10.09.2004.

59. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.083 din 02.06.2006.

60. Pct.10 al.(1) modificat prin Hotărârea Guvernului 78 din 08.02.12. În: *Monitorul Oficial al RM*, nr.30-33/10.02.2012, în vigoare din 01.01.2012.

61. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.179 din 30.09.2008.

62. *Ibidem*, nr.189 din 21.10.2008.

63. Legea cu privire la ajutorul social nr.133 din 13.06.2008, art.15.¹

64. Regulamentul cu privire la modul de stabilire și plată a ajutorului social, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1167 din 16.10.2008, pct 47¹ modificat prin HG201 din 13.03.13, *MO* nr.60-63/13.03.13, în vigoare 01.01.2013.

65. Legea cu privire la ajutorul social nr.133 din 13.06.2008, art.15¹ alin.(1), modificat prin LP301 din 21.12.12, *MO*, nr.10-14/18.01.13, în vigoare 01.01.2013.

66. Proca L. *Determinarea dreptului la ajutor social prin sistemul actual de asistență socială*. În: *Revista Națională de Drept*, 2014, nr.9, p.28-32.

67. Legea cu privire la ajutorul social nr.133 din 13.06.2008, art.5 alin.(1) modificat prin LP160 din 05.07.2012, *MO*, nr.160-164/03.08.2012.

68. *Ibidem*, art.5 alin.(2).

69. *Monitorul Oficial al RM*, nr.313-318 din 17.10.2014, în vigoare din 01.10.2014.

70. Hotărârea Guvernului nr.1167 din 16.10.2008 „Pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de stabilire și plată a ajutorului social”, pct.29 modificat prin HG 821, *MO*, nr.313-318/17.10.2014 în vigoare 01.10.2014.

71. *Ibidem*, pct.36 modificat prin HG 821, *MO*, nr.313-318/17.10.2014 în vigoare 01.10.2014.

72. http://mpsfc.gov.md/file/rapoarte/Raport_Social_2009.

73. Legea cu privire la ajutorul social nr.133 din 13.06.2008, art.15.

74. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.221-222 din 12.12.2008.

75. Structura Sistemul Informațional Automatizat „Asistența Socială” aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.1356 din 3 decembrie 2008 (dispoziții generale).

76. <http://www.docdroid.net/n3kk/raport-social-2013.pdf.html>

77. *Monitorul Oficial al RM*, nr.65-67 din 08.06.2000.

78. *Ibidem*, nr.139-140 din 02.11.2000.

79. *Ibidem*, pct.7, 8, 9.

80. *Ibidem*, pct.13.

81. *Ibidem*, pct.15.

82. Pct.4 modificat prin Hotărârea Guvernului nr 695 din 22.08.2014. În: *Monitorul Oficial al RM*, nr.256-260 din 29.08.2014.

83. Romandaș N., Proca L., Odinoaka I. *Dreptul protecției sociale*. Chișinău, 2011, p.300.

84. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.67-69 din 11.04.2003.

85. *Ibidem*, nr.218-220 din 4.10.2003.

86. *Ibidem*, nr.72-74 din 14.05.2010.

87. *Ibidem*, nr.23-24 din 18.02.2003.

88. *Ibidem*, nr.73-76 din 07.05.2004.

89. Republicat: *Monitorul Oficial al R.Moldova*, ediție specială din 08.02.2007.

90. Art.33 alin.(1) modificat prin Legea nr.324 din 23.12.2013, în vigoare 01.01.2014.

91. *Ibidem*.

92. Art.34 modificat prin Legea nr.324 din 23.12.2013, în vigoare 01.01.2014.

93. Art.35 modificat prin Legea nr.64 din 11.04.2014, în vigoare 01.01.2014.

CONSIDERAȚII GENERALE PRIVIND DREPTUL SALARIAȚILOR LA ADMINISTRAREA UNITĂȚII PRIN PRISMA LEGISLAȚIEI MUNCII ȘI A MANAGEMENTULUI ORGANIZAȚIEI

Eduard BOIȘTEANU,

doctor în drept, conferențiar universitar (Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți)

Codul muncii al Republicii Moldova din 28 martie 2003 a consacrat pentru prima dată dreptul salariaților la administrarea unității ca una dintre formele de realizare a parteneriatului social în sfera muncii. În acest articol, vor fi cercetate mai multe tipuri (forme) de participare a salariaților la procesul decizional din cadrul unității, făcând referire la doctrina dreptului muncii și a managementului organizației. Întrucât reglementările naționale cu privire la participarea salariaților la administrarea unității prezintă un caracter inovator, autorul a recurs la elucidarea dispozițiilor în materie din unele state europene.

Cuvinte-cheie: parteneriat social; forme ale parteneriatului social; participarea salariaților la administrarea unității; parteneri sociali; sindicate; patronate.

* * *

The Labour Code of the Republic of Moldova of 28 March 2003 enshrined, for the first time, the employees' right to manage the entity as one of the forms of achieving social partnership in the labour field. In this article, the author has examined several types (forms) of employees' participation in the decision-making process within the entity, making reference to the labour law and management of the organization doctrine. Whereas national regulations on employees' participation in the management of the entity is an innovative issue, the author resorted to elucidation of the relevant provisions of some European countries.

Keywords: social partnership; forms of social partnership; consultation; employees' participation in the management of the entity; social partners; trade unions and employers' organizations.

Codul muncii al Republicii Moldova (în continuare – *CM RM*) [1] conține o inovație normativă importantă – *legiuitorul moldovean a recurs (prin intermediul dispozițiilor cuprinse în capitolul VI al titlului II din CM RM) la reglementarea participării salariaților la administrarea unității*. Însă pentru a face o prezentare mai amplă a unei astfel de forme a parteneriatului social, trebuie să relevăm ideea că, în perioada socialistă, legislația unională consacră prerogative importante pentru colectivul de muncă în conducerea întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor. În acest sens, ne referim la Legea cu privire la colectivele de muncă și la ridicarea rolului lor în conducerea întreprinderilor, instituțiilor, organizațiilor din 17 iunie 1983, care a determinat, pentru prima dată în istoria RSSM, situația juridică a colectivului de muncă, funcțiile lui principale și direcțiile activității, împuternicirile în toate sferele vieții de stat și sociale [2]. *Este indubitabil faptul că multe dintre aceste funcții și împuterniciri ale colectivului de muncă aveau un caracter declarativ, iar activitatea colectivului de muncă era dominată de elementul (nucleul) politic*. Astfel, pe marginea celei din urmă observații, menționăm că multe împuterniciri în ce privește participarea la conducerea întreprinderii colectivele de muncă le realizau prin organizațiile obștești și prin organele de inițiativă ale

colectivului (comitetele controlului popular, judecătoriile tovărășești, drujinele populare benevole etc.). Totodată, în literatura de specialitate din perioada sovietică, se sublinia că nucleul politic al colectivului de muncă este organizația de partid, care orienta munca întregului colectiv, organele lui de autoconducere, ale organizațiilor sindicale, comsomoliste și ale altor organizații obștești și exercita controlul asupra activității administrației [3].

Problema participării salariaților la procesul de luare a deciziilor a constituit unul dintre principalele obiecte de cercetare ale curentelor de gândire în domeniul managementului. De exemplu, cercetătorul Douglas McGregor, unul dintre principalii reprezentanți ai școlii sociologice, a pus temelia celor două teorii, respectiv *Teoria X* (a managementului autoritar) și *Teoria Y* (a managementului participativ) [4]. În lumina primei teorii, majoritatea oamenilor sunt leneși, nu le place munca, au nevoie de baston pentru a avansa, sunt imaturi, au nevoie să fie conduși și sunt incapabili să-și asume responsabilități. Teoria Y, din contra, se axează pe ideea că indivizii au în realitate nevoie de muncă, doresc să se realizeze personal, precum și să-și asume responsabilități. Ca urmare, Atena lui Pericle era o societate a Teoriei Y, iar Sparta – o societate a Teoriei X.

Managerii care se vor ghida de premisele Teori-

ei X vor adopta un stil de management autoritar, vor înăspri controlul de tip coercitiv și vor pune în aplicare metode de management autoritare. Cei care pornesc de la premisele Teoriei Y vor dezvolta un stil de management democratic, folosind metode participative [5].

Cercetătorii din sfera managementului organizației au concluzionat că, în realitate, există nuanțări ale acestor două stiluri de management, în funcție de apropierea de Teoria X sau de Teoria Y [6]. Mai mult, cercetătorul William Ouchi, luând ca bază cele două teorii emise de Douglas McGregor și analizând în special stilurile de conducere ale managerilor japonezi, a formulat o teorie complementară, denumită *Teoria Z*, care pune accent pe următoarele prezumții [7]: conducătorul bun îi implică pe salariați la conducerea la toate nivelurile; tratarea salariaților ca o familie; garantarea angajării pe viață; fiecare salariat participă la procesul decizional; sarcinile sunt rotate între salariați, în scopul de a se evita plictiseala, specializarea extremă și rigiditatea; toți membrii unei organizații contribuie la realizarea aceluiași obiective. Ca o concluzie, subliniem ideea că Teoria Z caracterizează, *de facto*, un stil de conducere de tip paternalist, aplicabil, în mare parte, în cadrul firmelor japoneze.

Implicarea salariaților (atribuiți la categoria personalului nonmanagerial) în procesul decizional prin folosirea unor sisteme participative de organizare și conducere ar reprezenta o principală modalitate de creștere a democrației industriale. Potrivit Institutului Britanic de Management [8], principalele avantaje ale unei participări sporite a salariaților în procesul decizional sunt: a) încurajează identificarea acestora cu succesul organizației prin crearea unor relații îmbunătățite de muncă; b) răspunde aspirațiilor angajaților de a-și putea formula opiniile cu privire la evenimentele care le afectează activitatea, contribuind, totodată, la creșterea satisfacției în muncă.

În domeniul managementului organizației, au fost formulate trei tipuri de abordări cu privire la participare și control, și anume [9]: 1) *participarea a fost identificată cu egalizarea puterii*. Susținătorii acestei abordări consideră că obiectivul major al participării salariaților la conducere este de a egaliza puterea, astfel încât cei care, conform standardelor tradiționale, au fost lipsiți de posibilitatea de a-și spune „cuvântul”, acum să o poată face; 2) *participarea poate conduce la diferențierea puterii în organizații*. Această abordare a conceptului de participare își are fundamentul în teoria lui Robert Michels cu privire la contradicția specifică societăților moderne dintre birocrație, pe de o parte, și democrație, pe de altă

parte. Astfel, cercetătorul Robert Michels a subliniat că principiul fundamental al funcționării organizaționale este *legea de fier a oligarhiei* conform căreia liderii organizațiilor, datorită poziției lor privilegiate din punct de vedere social, cultural și profesional în raport cu cei conduși, tind să monopolizeze mijloacele de informare, comunicare și cunoaștere, devenind astfel o elită dominantă a organizațiilor. Mai mult, în spiritul teoriei lui Robert Michels, criticii managementului participativ afirmă că sistemele de participare bazate pe relațiile umane nu reprezintă decât un mijloc de manipulare a angajaților și de creștere a puterii de influență și control al conducătorilor; 3) *participarea este identificată cu permisivitatea*, în spiritul argumentelor aduse de literatura clasică cu privire la „libertate”.

Participarea salariaților la procesul de luare a deciziilor poate fi analizată din mai multe puncte de vedere, precum: intensitatea sau gradul în care se realizează, gradul de vizibilitate a acesteia ș.a. Dar apreciem ca deosebit de utilă clasificarea participării salariaților la procesul decizional, în funcție de gradul de structurare, în următoarele tipuri: participare formală și participare informală.

Participarea formală a salariaților la procesul de luare a deciziilor se manifestă în forme instituționalizate, consacrate fie în legislație, fie în acte normative locale. Așadar, prin structurile formale de participare se stabilesc în mod explicit mijloacele și formele în care angajații unei unități pot participa la procesul de luare a deciziei [10].

În ceea ce privește **participarea informală** a salariaților la procesul decizional, menționăm că aceasta este flexibilă, spontană și lipsită de vreun suport regulat. Cu titlu de exemplu al unei astfel de participări poate fi invocată transmiterea de către salariații aflați în subordine a unor opinii și sugestii și a reacției personalului managerial față de acestea.

După cum am menționat, CM RM statuează modalitățile legale (instituționalizate) de participare a salariaților la administrarea unității. În context, dreptul salariaților la administrarea unității se realizează, de regulă, prin intermediul organizațiilor reprezentative (organizațiilor sindicale primare) în corespundere cu actele normative, documentele de constituire ale unității și cu contractul colectiv de muncă.

În conformitate cu prevederile art. 42 alin. (2) din CM RM, participarea salariaților la administrarea unității poate fi realizată prin: a) participarea la elaborarea proiectelor de acte normative la nivel de unitate în domeniul social-economic; a¹) participarea la aprobarea actelor normative la nivel de unitate

în cazurile prevăzute de CM RM și de alte acte legislative sau normative; b) solicitarea opiniei reprezentanților salariaților în problemele ce țin de drepturile și interesele colectivului de muncă; c) colaborarea cu angajatorul în cadrul parteneriatului social; d) alte forme care nu contravin legislației în vigoare.

Întrucât reglementările naționale cu privire la participarea salariaților la administrarea unității prezintă un caracter inovator, considerăm că elucidarea dispozițiilor în materie din unele state europene prezintă un interes sporit.

În Germania, participarea salariaților este reglementată prin Legile federale din 21 mai 1951 și 4 mai 1976 referitoare la cogestiunea salariaților în consiliile de supraveghere (*Mitbestimmungsgesetz*) [11]. Aceste legi prevăd posibilitatea prezenței reprezentanților salariaților în consiliile de supraveghere ale întreprinderilor, precum și mecanismul constituirii consiliilor de întreprindere care au importante competențe de codecizie referitoare la structura unității, organizarea activității, angajarea personalului etc. Referindu-ne la structura consiliului de întreprindere, trebuie să menționăm că acesta este constituit numai din reprezentanți ai salariaților, conducătorul nefăcând parte din el. Cogestiunea întreprinderii se manifestă prin *dreptul de veto* de care dispune consiliul de întreprindere în ceea ce privește deciziile referitoare la angajarea și concedierea salariaților, concedierea colectivă, sistarea activității.

Spre deosebire de Germania, în Belgia, consiliul de întreprindere are un rol consultativ în ceea ce privește luarea deciziilor majore, dar are competențe de decizie în domeniul social. Consiliul se prezintă ca un organism în a cărui competență intră informarea

și avizul. Astfel, informațiile ce trebuie prezentate consiliului de întreprindere, înainte ca decizia conducătorului întreprinderii să devină publică, se referă la două domenii: *situația locurilor de muncă și situația economică și financiară* [12]. De asemenea, consiliul de întreprindere are atribuții în domeniul avizării și formulării de sugestii și obiecții cu privire la criteriile generale de angajare și de concediere, chestiunile de ordin economic, condițiile de muncă etc.

Referințe:

1. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 159-162 din 29.07.2003.
2. *Dreptul muncii sovietic: Manual pentru instituțiile de învățământ superior*/Sub red. A.S. Pașcov, O.V. Smirnov. Chișinău: Cartea moldovenească, 1990, p. 96.
3. *Ibidem*, p. 101.
4. A se vedea în acest sens: Burduș E., Căprărescu Gh., *Fundamentele managementului organizației*. București: Editura Economică, 1999, p. 59-60.
5. *Ibidem*, p. 45.
6. Cornescu V., Mihăilescu I., Stanciu S., *Managementul organizației*. București: All Beck, 2003, p. 228.
7. *Ibidem*.
8. *Apud*: Vlăsceanu M., *Psihologia organizațiilor și conducerii*. București: Paideia, 1993, p. 244.
9. A se vedea pentru dezvoltări: Vlăsceanu M. *Op. cit.*, p. 123-126.
10. *Ibidem*, p. 128.
11. Ținca O. *Implicarea salariaților în luarea deciziilor în societățile europene*. În: *Dreptul*, 2002, nr. 9, p. 199.
12. *Ibidem*, p. 200.

OBIECTUL JURIDIC AL INFRAȚIUNILOR PREVĂZUTE LA art.191 „DELAPIDAREA AVERII STRĂINE” DIN CODUL PENAL

*Irina SELEVESTRU,
doctorand (USM)*

În cadrul acestui studiu, se stabilește, printre altele, că obiectul juridic special este diferit pentru fiecare dintre infracțiunile prevăzute de partea specială a Codului penal. Această regulă rămâne valabilă chiar dacă două sau mai multe infracțiuni sunt prevăzute de același articol al legii penale. Drept urmare, obiectul juridic special trebuie stabilit pentru fiecare dintre infracțiunile prevăzute la art.191 CP RM. De asemenea, se argumentează că, în cazul infracțiunilor prevăzute la art.191 CP RM, caracterul multiplu al obiectului juridic special implică prezența obligatorie atât a obiectului juridic principal, cât și a obiectului juridic secundar. Nu în ultimul rând, se relevă că, în toate cazurile, fără excepție, obiectul juridic secundar al infracțiunilor prevăzute la art.191 CP RM îl formează relațiile sociale cu privire la executarea corectă a atribuțiilor de administrare în privința bunurilor încredințate; doar în ipoteza consemnată la lit.d) alin.(2) art.191 CP RM, obiectul juridic secundar al acestor infracțiuni îl constituie, suplimentar, relațiile sociale cu privire la desfășurarea normală a activității de serviciu.

Cuvinte-cheie: delapidarea averii străine; sustragere; obiectul infracțiunii; valoare socială; relație socială; patrimoniu; proprietate; posesie; administrare; activitatea de serviciu.

* * *

In this study, it is pointed out that the special legal object is different for each of the offences established by the Special Part of the criminal law. This rule stays valid even in the situation when two or more offences are provided by the same article from the Criminal law. As a result, the special legal object must be settled individually for each of the offences referred to at art.191 PC RM. It is also argued that, with regard to the offences referred to at art.191 PC RM, the multiple character of the special legal object involves the obligatory presence of both main and secondary legal objects. Finally but not least, it is shown that in all of the cases, without any exception, the secondary legal object of the offences referred to at art.191 PC RM is formed by the social relationships on the proper performance of management duties of the entrusted goods; only in the case recorded at lett.d) par.(2) art.191 PC RM, the secondary legal object of these offences is formed, additionally, by the social relationships on the normal course of work duties.

Keywords: embezzlement of others' wealth; theft; object of the offence; social value; social relationship; heritage; property; possession; management; work duties.

În conformitate cu alin.(1) art.113 CP RM, „se consideră calificare a infracțiunii determinarea și constatarea juridică a corespunderii exacte între semnele faptei prejudiciabile săvârșite și semnele componentei infracțiunii, prevăzute de norma penală”. În context, nu putem face abstracție de punctul de vedere aparținând lui J.V. Salahova: „În procesul de examinare a particularităților unei componente de infracțiune, punctul de pornire îl reprezintă determinarea corectă a obiectului infracțiunii. Aceasta permite: stabilirea naturii juridice a respectivei componente de infracțiune; delimitarea ei de alte componente de infracțiuni; calificarea exactă a faptei săvârșite” [1].

În general, prin „obiect” înțelegem ceea ce există în afara subiectului, adică în afara omului ca ființă activă și conștientă, independent de el. Trecând de la general spre particular, vom menționa că obiectul juridic al infracțiunii (sau, pur și simplu, obiectul infracțiunii) constituie entitatea care suferă atingere în urma săvârșirii infracțiunii și care se află sub ocrotirea legii penale. Ajungem la această concluzie, adaptând opinia exprimată de N.V. Vișneakova: „Sub aspect social, obiectul infracțiunii este ceea ce suferă vătămare efectivă sau potențială. Cu alte cuvinte, obiectul infracțiu-

nii constituie valorile (și relațiile) sociale de maximă importanță, care necesită apărare penală” [2].

Punând la bază ierarhizarea valorilor sociale care fac obiectul infracțiunii, deosebit: 1) obiectul juridic general; 2) obiectul juridic generic; 3) obiectul juridic special.

În opinia lui A.Rîșniță, la care ne raliem, „obiectul juridic general este reprezentat de totalitatea valorilor sociale ocrotite de dreptul penal, obiectul juridic generic este cel compus din mai multe valori sociale de aceeași natură, bazat pe sistematizarea infracțiunilor în Codul penal, iar obiectul juridic special este reprezentat de valoarea socială ocrotită de o anumită normă penală, privită singular” [3].

Despre conținutul *obiectului juridic general* al infracțiunii aflăm din alin.(1) art.2 CP RM: „Legea penală apără, împotriva infracțiunilor, persoana, drepturile și libertățile acesteia, proprietatea, mediul înconjurător, orânduirea constituțională, suveranitatea, independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova, pacea și securitatea omenirii, precum și întreaga ordine de drept”. În principiu, această viziune a legiuitorului corespunde abordării doctrinare a conceptului de obiect juridic general al infracțiunii:

„sistemul ierarhizat de relații relevante în plan social, care: reflectă conținutul valorilor sociale datorită cărora se desfășoară aceste relații; este apărat împotriva oricărei infracțiuni” [4].

Obiectul juridic general este comun pentru toate, fără excepție, infracțiunile prevăzute de partea specială a Codului penal. Nu același lucru se poate susține despre obiectul juridic generic și obiectul juridic special.

În ce privește **obiectul juridic generic**, în cazul infracțiunilor prevăzute la art.191 CP RM, acesta îl constituie relațiile sociale cu privire la patrimoniu. Aceasta reiese din chiar denumirea cap. VI din partea specială a Codului penal, din care face parte acest articol – „Infracțiuni contra patrimoniului”.

Totuși, în alin.(1) art.2 CP RM se menționează: „Legea penală apără, împotriva infracțiunilor, ...proprietatea...”. În afară de aceasta, denumirea în limba rusă a cap. VI din partea specială a Codului penal este „Преступления против собственности”, și nu „Преступления против имущества”. Chiar dacă art.13 al Constituției acordă prioritate variantei în limba română a legii penale, nu putem să nu supunem examinării următoarea dilemă: care este valoarea socială fundamentală apărută împotriva infracțiunilor prevăzute la art.191 CP RM, în particular, și infracțiunilor prevăzute în cap. VI din partea specială a Codului penal, în general: *patrimoniul sau proprietatea?*

Din perspectiva legii penale ruse, A.I. Boițov tranșează respectiva dilemă în modul următor: „Indiferent de denumirea generică a grupului de infracțiuni care sunt cuprinse în primul dintre capitolele titlului în cauză (se are în vedere cap. 21 „Infracțiuni contra proprietății” din titlul VIII „Infracțiuni în sfera economiei” al părții speciale a Codului penal al Federației Ruse [5]), victimă a sustragerii poate fi nu doar proprietarul bunurilor sustrate, ci și oricare alt posesor al acestora... Totodată, nesocotirea de către proprietar a drepturilor reale ale altor posesori nu poate face obiectul normelor din cap. 21 „Infracțiuni contra proprietății” din titlul VIII „Infracțiuni în sfera economiei” al părții speciale a Codului penal al Federației Ruse. Aceasta pentru că, într-un mod sau altul, astfel de drepturi derivă din dreptul de proprietate” [6].

Din perspectiva legii penale autohtone, S.Brînza și V.Stati privesc altfel această problemă: „Titulatura «Infracțiuni contra patrimoniului» este, în raport cu apărarea oferită de legea penală, mai adecvată decât titulatura «Infracțiuni contra proprietății», de vreme ce legea penală exercită această apărare sub aspectul menținerii poziției faptice a bunurilor, poziție care poate să derive din alte drepturi reale decât din dreptul de proprietate. Din aceste considerente, nu putem sprijini părerea lui V.P. Škredov, care echivalează noțiunea de proprietate cu cea de patrimoniu [7]. Mult mai întemeiată este opinia, conform căreia noțiunea

de patrimoniu este mult mai cuprinzătoare decât aceea de proprietate, incluzând, în afara expresiei sale juridice – dreptul de proprietate, toate celelalte drepturi reale și de creanță, alături de obligațiile patrimoniale, precum și orice situație care prezintă chiar numai o aparență de drept” [8, 9]. Opinii similare exprimă I.Botezatu [10] și S.Crijanovschi [11].

Așadar, *nu proprietatea, ci patrimoniul constituie valoarea socială fundamentală apărută împotriva infracțiunilor prevăzute la art.191 CP RM, în particular, și infracțiunilor prevăzute în cap. VI din partea specială a Codului penal, în general.*

Referindu-se la legătura dintre obiectul juridic generic al infracțiunii și **obiectul juridic special** al infracțiunii, S.Brînza afirmă: „Între obiectul juridic generic al infracțiunilor contra patrimoniului și obiectul juridic special al infracțiunilor contra patrimoniului există un raport de la general la particular. În ultimă instanță, infracțiunile contra patrimoniului privesc nu patrimoniul în general (și relațiile sociale aferente acestuia), ci o valoare socială având o sferă mai restrânsă (și relațiile sociale care se formează, se desfășoară și se dezvoltă în jurul și datorită acestei valori). Prin aceasta, obiectul juridic special se integrează în obiectul juridic generic, împrumutând de la el importanța social-economică a valorii pe care o reprezintă obiectul infracțiunii și, implicit, gravitatea infracțiunii” [12].

Obiectul juridic generic este comun pentru toate infracțiunile prevăzute de același capitol din partea specială a Codului penal. Cât privește obiectul juridic special, acesta vizează fiecare infracțiune în parte. Din aceste considerente, nu putem fi de acord cu următoarea afirmație referitoare la infracțiunile prevăzute la art.191 CP RM: „Obiectul juridic nemijlocit îl constituie relațiile sociale a căror existență și desfășurare normală sunt condiționate de ocrotirea relațiilor patrimoniale” [13]. Considerăm că obiectul juridic special al infracțiunii nu poate coincide cu obiectul juridic generic al acesteia.

Nu putem fi de acord nici cu opinia potrivit căreia infracțiunile prevăzute la art.186 și 191 CP RM au același obiect juridic special [14]. Despre necesitatea diferențierii obiectului juridic special pentru fiecare dintre infracțiunile săvârșite prin sustragere vorbește A.I. Filanenko: „Obiectul juridic al sustragerii îl formează relațiile sociale cu privire la proprietate, legate de ordinea de repartizare a valorilor materiale în stat. În cazul unor forme sau tipuri aparte ale sustragerii, obiectul juridic se caracterizează prin particularități care sunt condiționate de statutul juridic, de valoarea sau de alte atribute ale bunurilor reprezentând obiectul material al infracțiunii” (*subl. ne aparține*) [15]. Este de menționat și opinia lui B.V. Zdravomâslov: „În procesul de stabilire a conținutului obiectului juridic special al infracțiunii, nu putem lăsa fără atenție

faptul că fiecare infracțiune lezează anumite relații sociale. Identificarea acestor relații este indispensabilă în cazul oricărei infracțiuni” [16].

Obiectul juridic special este diferit pentru fiecare dintre infracțiunile prevăzute de partea specială a Codului penal. Această regulă rămâne valabilă chiar dacă două sau mai multe infracțiuni sunt prevăzute de același articol al legii penale. Drept urmare, obiectul juridic special trebuie stabilit pentru fiecare dintre infracțiunile prevăzute la art. 191 CP RM.

Cu această ocazie, vom parafraza considerentele pe care S.Brînza și I.Botezatu le invocă în legătură cu analiza infracțiunilor specificate la art. 186 CP RM [17]. Astfel, precizăm că art. 191 CP RM stabilește răspunderea pentru cinci infracțiuni: 1) însușirea ilegală a bunurilor altei persoane, încredințate în administrarea făptuitorului (în cazul în care se produce un prejudiciu patrimonial efectiv a cărui mărime se situează în limitele de 25-2.500 u.c., și care nu are un caracter considerabil) (alin.(1) art.191 CP RM); 2) însușirea ilegală a bunurilor altei persoane, încredințate în administrarea făptuitorului, săvârșită cu cauzarea de daune în proporții considerabile (lit.c) alin.(2) art.191 CP RM); 3) delapidarea averii străine săvârșită de administratorul unei bănci (alin.(2¹) art.191 CP RM); 4) delapidarea averii străine prevăzută la alin. (1)-(2¹) sau (3), săvârșită în proporții mari (alin.(4) art.191 CP RM); 5) delapidarea averii străine prevăzută la alineatele (1)-(2¹) sau (3), săvârșită în proporții deosebit de mari (alin.(5) art.191 CP RM).

Explicația faptului că art.191 CP RM stabilește răspunderea pentru cinci infracțiuni de sine stătătoare constă în următoarele: nu există o componență „de bază” de delapidare a averii străine care ar consta în însușirea ilegală a bunurilor altei persoane, încredințate în administrarea făptuitorului, componență care: 1) nu ar presupune producerea unui prejudiciu patrimonial efectiv având o mărime concretă și 2) pe care s-ar greșa în calitate de circumstanțe agravante: a) producerea unui prejudiciu patrimonial efectiv în proporții mici; b) producerea unui prejudiciu patrimonial efectiv a cărui mărime este în limitele de 25-2.500 u.c.; c) producerea unui prejudiciu patrimonial efectiv în proporții considerabile); d) producerea unui prejudiciu patrimonial efectiv în proporții mari; e) producerea unui prejudiciu patrimonial efectiv în proporții deosebit de mari.

Iată de ce cauzarea de daune în proporții considerabile nu poate fi privită în calitate de circumstanță agravantă pentru infracțiunea prevăzută la alin.(1) art.191 CP RM, infracțiune care presupune producerea unui prejudiciu patrimonial efectiv a cărui mărime se situează în limitele de 25-2.500 u.c., și care nu are un caracter considerabil. În mod similar, cauzarea de daune în proporții mari sau deosebit de mari nu poate fi privită în calitate de circumstanță agravantă pentru

infracțiunea prevăzută la alin.(1) art.191 CP RM, infracțiune care presupune producerea unui prejudiciu patrimonial efectiv a cărui mărime se situează în limitele de 25-2.500 u.c.

Este important de înțeles că în art.191 CP RM legiuitorul recurge la principiul „*brevitatis causa*” atunci când se referă, după caz, la: însușirea ilegală a bunurilor altei persoane, încredințate în administrarea făptuitorului, săvârșită cu cauzarea de daune în proporții considerabile; delapidarea averii străine prevăzută la alin. (1)-(2¹) sau (3), săvârșită în proporții mari; delapidarea averii străine prevăzută la alin. (1)-(2¹) sau (3), săvârșită în proporții deosebit de mari. Urmărind să confere cât mai multă concizie textului legii penale, legiuitorul neglijează claritatea și precizia textului în cauză. Iar aceasta nu poate să nu aibă ca efect interpretarea eronată a legii penale.

Mai este de menționat că, în cazul infracțiunii specificate la alin.(2¹) art. 191 CP RM, subiectul este nu un administrator oarecare, ci administratorul unei bănci. Tocmai acest factor a contat în vederea defalcării în calitate de infracțiune distinctă a faptei incriminate la această normă.

Înainte de a stabili obiectul juridic special pentru fiecare dintre infracțiunile prevăzute la art.191 CP RM, este cazul să relevăm structura acestui obiect.

Astfel, de exemplu, F.Mantovani face deosebire între infracțiunile monoofensive, pentru existența cărora este necesară și suficientă o agresiune asupra unei singure valori sociale, și infracțiunile pluriofensive în care conduita făptuitorului ofensează în mod necesar mai multe valori sociale [18]. Într-o manieră similară, F.Antolisei consideră că, în cazul infracțiunilor monoofensive, este suficientă lezarea unei singure valori sociale pentru existența infracțiunii, cât timp, în cazul celor pluriofensive, este necesară lezarea mai multor valori sociale [19].

În același context, S.Brînza și V.Grosu opinează: „Există infracțiuni cu pluralitate de obiecte, așa cum sunt, de exemplu, infracțiunile complexe și infracțiunile cu obiect juridic multiplu necomplex, la care obiectul apărării penale este complex (sau, respectiv, multiplu), fiind alcătuit din două sau mai multe valori sociale, fiecare cu relațiile sociale aferente... Evidențierea obiectului juridic secundar de apărare penală (care este corelativul obiectului juridic principal de apărare penală) își dovedește rațiunea nu în cazul oricăror infracțiuni, ci doar al infracțiunilor complexe... sau al infracțiunilor cu obiect juridic multiplu necomplex (de exemplu, al unor infracțiuni ecologice)... Obiectul juridic special al delapidării averii străine este multiplu, deoarece printr-o singură acțiune sunt vătămate două valori sociale diferite și relațiile sociale aferente acestora” [20]. În mod similar, I.Botezatu este de părere că pluriobiectuale sunt nu doar infracțiunile complexe. Pluriobiectuale sunt și infracțiunile

cu obiect juridic multiplu necomplex. Un asemenea obiect îl au, de exemplu, infracțiunile prevăzute la art.191 CP RM. În cazul acestora, fapta prejudiciabilă este alcătuită dintr-o singură acțiune care aduce atingere celor două valori sociale distincte (și relațiilor sociale aferente), care constituie obiectul juridic special [21].

Așadar, în cazul infracțiunilor prevăzute la art.191 CP RM, obiectul juridic special este alcătuit din obiectul juridic principal și obiectul juridic secundar.

În doctrina penală rusă este exprimată cvasiunananim opinia, potrivit căreia relațiile sociale cu privire la proprietate constituie **obiectul juridic principal** al infracțiunilor reunite sub denumirea marginală de delapidare a averii străine [22]. Considerăm inacceptabilă această opinie: în principiu, ea presupune confundarea obiectului juridic generic al respectivelor infracțiuni cu obiectul juridic principal al acestora.

Cel mai probabil, opinia în cauză are la bază ideea enunțată de către S.V. Poznașev și A.A. Jijilenko: în cazul delapidării averii străine, nu este afectată posesia; or, într-un asemenea caz, înainte de comiterea infracțiunii, bunurile reprezentând obiectul material al infracțiunii sunt transmise potențialului făptuitor în scopuri anumite, aflându-se în posesia legitimă a acestuia [23]. Această poziție o împărtășește A.Kovalciuk și V.Hiliuta [24].

Într-adevăr, făptuitorul trebuie să aibă, la momentul săvârșirii infracțiunii, dreptul de posesie (*jus possidendi*) asupra bunurilor încredințate [25]. Numai în aceste condiții cele săvârșite pot fi calificate conform art.191 CP RM.

Totuși, nu trebuie să uităm că victima infracțiunilor prevăzute la art.191 CP RM are, la fel, calitatea de posesor, și anume – de posesor mijlocit. Mai mult, spre deosebire de posesia exercitată de făptuitor, posesia exercitată de victimă nu este precară. În aceste condiții, nu este incorect a susține că, în principal, infracțiunile în cauză aduc atingere relațiilor sociale cu privire la posesia asupra bunurilor mobile.

În afară de aceasta, opinia cvasiunananimă exprimată în doctrina penală rusă nu ia în considerare faptul că nu întotdeauna proprietarul este cel direct afectat în urma săvârșirii infracțiunilor reunite sub denumirea marginală de delapidare a averii străine. O asemenea concluzie reiese din analiza punctelor de vedere aparținând lui V.Dongoroz [26], V.Ciocleci [27] și I.Pascu [28].

Pentru a completa investigarea obiectului juridic principal al infracțiunilor specificate la art.191 CP RM, considerăm necesară relevarea opiniilor exprimate în doctrina penală română. În context, menționăm că, în Codul penal român din 17.07.2009 [29], infracțiunile de abuz de încredere (art.238), de gestiune frauduloasă (art.242) și de delapidare (art.295) sunt cele care comportă cele mai mari similitudini cu

infracțiunile prevăzute la art.191 CP RM. Din analiza sintetică a acestor opinii, deducem că relațiile sociale cu privire la minimul necesar de încredere ar constitui obiectul juridic special (principal) al infracțiunilor în cauză [30].

O asemenea abordare este potrivită contextului reglementar din România, însă nu corespunde concepției promovate în legea penală autohtonă. Or, în partea specială a Codului penal român din 17.07.2009, faptele de abuz de încredere și de gestiune frauduloasă sunt incriminate în cadrul cap. III „Infracțiuni contra patrimoniului prin nesocotirea încrederii” din titlul II; la rândul său, fapta de delapidare este incriminată în cap. II „Infracțiuni de serviciu” din titlul V. Din această perspectivă, nu este încălcată regula, conform căreia obiectul juridic principal al infracțiunii trebuie să derive din obiectul juridic generic al infracțiunii [31].

O asemenea derivație descendentă nu s-ar învedera în eventualitatea în care am admite că relațiile sociale cu privire la minimul necesar de încredere constituie obiectul juridic principal al infracțiunilor prevăzute la art.191 CP RM. Or, cap. VI din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova cuprinde toate infracțiunile contra patrimoniului, nu doar cele care presupun nesocotirea încrederii. Cu atât mai mult, în conjunctura părții speciale a Codului penal al Republicii Moldova, faptele reunite sub denumirea marginală de delapidare a averii străine nu sunt incriminate nici în cap. XV „Infracțiuni contra bunei desfășurări a activității în sfera publică”, nici în cap. XVI „Infracțiuni de corupție în sectorul privat”.

Dezvoltând această idee, nu putem să nu consemnăm revizuirea poziției pe care o face S.Brînza. Astfel, în 2005, acesta susține: „Noțiunea de delapidare, în înțelesul legiuitorului moldovean, reprezintă o ciudată construcție de natură eclectică, care, deși mai păstrează temelia conceptuală a infracțiunii prevăzute la art.123 CP RM din 1961, a împrumutat elemente constitutive de la noțiunea de delapidare din art.215 CP Rom. (se are în vedere Codul penal al României din 21.06.1968 [32] – *n.a.*), dar, mai cu seamă, de la noțiunea de abuz de încredere din art.213 CP Rom. În context, infracțiunea, prevăzută la art.191 CP RM, face parte din rândul infracțiunilor săvârșite prin fraudă. Or, în cazul delapidării (art.191 CP RM), făptuitorul abuzează de încrederea proprietarului, transformându-se din posesor (detentor) legal în pretins proprietar. Din aceste considerente, nu putem susține poziția formulată în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor” nr.23 din 28.06.2004, potrivit căreia delapidarea reprezintă o formă a sustragerii” [33,34]. Apropos, în doctrina penală rusă, lui P.S. Iani îi aparține un punct de vedere oarecum asemănător: „O altă formă de sustragere (alta decât escrocheria – *n.a.*),

presupunând fraudarea victimei, o reprezintă delapidarea averii străine” [35].

Totuși, ulterior, S.Brînza plasează infracțiunile prevăzute la art.191 CP RM nu în rândul infracțiunilor săvârșite prin fraudă, dar în cel al infracțiunilor săvârșite prin sustragere [36]. Prin aceasta, autorul în cauză revine la poziția pe care a exprimat-o în 1999 [37]. Considerăm că această deviere conceptuală de moment nu face decât să confirme lipsa de consistență a tezei, potrivit căreia infracțiunile prevăzute la art.191 CP RM ar face parte din rândul infracțiunilor săvârșite prin fraudă. Pe bună dreptate, nici măcar infracțiunile specificate la art.190 CP RM nu pot fi incluse în rândul unor astfel de infracțiuni. Ca și infracțiunile prevăzute la art.191 CP RM, ele sunt incluse în rândul infracțiunilor săvârșite prin sustragere. Aceasta întrucât acțiunea principală din cadrul faptei prejudiciabile (și nu acțiunea adiacentă din cadrul acesteia) trebuie să fie criteriul de clasificare a infracțiunilor plurioiectuale specificate în cap. VI din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova.

Chiar în literatura de specialitate română există divergențe privind apartenența de subgrup a delapidării. De exemplu, într-o lucrare care datează din 1963 [38], delapidarea este considerată infracțiune săvârșită prin sustragere. Această opinie este relevantă pentru conjunctura legii penale a Republicii Moldova. Or, așa cum am menționat *supra*, infracțiunile prevăzute la art.191 CP RM au trăsături comune cu abuzul de încredere, cu gestiunea frauduloasă și cu delapidarea în accepțiunea legii penale române.

Luând în considerare cele evocate *supra*, aderăm la opinia [39], conform căreia *obiectul juridic principal al infracțiunilor prevăzute la art.191 CP RM îl formează relațiile sociale cu privire la posesia asupra bunurilor mobile*.

Așa cum am consemnat anterior, obiectul juridic special trebuie stabilit pentru fiecare din cele cinci infracțiuni prevăzute la art.191 CP RM. În consecință, obiectul juridic principal al acestor infracțiuni îl constituie relațiile sociale cu privire la posesia asupra bunurilor mobile, apărute împotriva: 1) însușirii ilegale a bunurilor altei persoane, încredințate în administrarea făptuitorului (în cazul în care se produce un prejudiciu patrimonial efectiv a cărui mărime se situează în limitele de 25-2.500 u.c. și care nu are un caracter considerabil) (în ipoteza infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.191 CP RM); 2) însușirii ilegale a bunurilor altei persoane, încredințate în administrarea făptuitorului, săvârșite cu cauzarea de daune în proporții considerabile (în situația infracțiunii specificate la lit.c) alin.(2) art.191 CP RM); 3) delapidării averii străine săvârșite de administratorul unei bănci (în cazul infracțiunii prevăzute la alin.(2¹) art.191 CP RM); 4) delapidării averii străine prevăzute la alin.(1)-(2¹) sau (3), săvârșite în proporții mari (în ipote-

za infracțiunii specificate la alin.(4) art.191 CP RM); 5) delapidării averii străine prevăzute la alin. (1)-(2¹) sau (3), săvârșite în proporții deosebit de mari (în situația infracțiunii specificate la alin.(5) art.191 CP RM).

O asemenea manieră formalizată de prezentare a conținutului obiectului juridic principal al infracțiunilor, prevăzute la art.191 CP RM, este necesară tocmai pentru a sublinia diferențele specifice inerente dintre aceste infracțiuni.

În continuare, vom supune analizei *obiectul juridic secundar* al infracțiunilor prevăzute la art.191 CP RM.

De exemplu, în doctrina penală rusă, au fost exprimate următoarele puncte de vedere privitoare la conținutul obiectului juridic secundar al infracțiunilor reunite sub denumirea marginală de delapidare a averii străine: „interesele activității de întreprinzător legale desfășurate de organizațiile comerciale și de întreprinzătorii individuali, precum și activitatea normală a administrației publice de stat sau locale” [40]; „relațiile sociale care asigură funcționarea normală a autorităților publice centrale și locale, a Forțelor Armate, a altor trupe și formațiuni armate, precum și a organizațiilor comerciale sau de alt gen” [41]; „relațiile sociale privitoare la administrația publică, precum și la normala funcționare a autorităților administrației publice centrale sau locale, a organizațiilor comerciale sau de alt gen” [42]; „ordinea stabilită de îndeplinire a serviciului” [43]; „interesele serviciului îndeplinit în cadrul autorităților publice centrale sau locale, al Forțelor Armate, al altor trupe sau formațiuni armate, al organizațiilor comerciale indiferent de tipul de patrimoniu al acestora, precum și al organizațiilor necomerciale” [44]; „relațiile sociale care asigură desfășurarea netulburată a activității în sfera administrației publice” [45]; „relațiile sociale care asigură funcționarea normală a autorităților publice centrale sau locale, a instituțiilor publice, precum și a organizațiilor comerciale sau de alt gen” [46].

Considerăm că astfel de opinii nu iau în considerare că ipoteza de folosire a situației de serviciu are un caracter circumstanțial (și nu obligatoriu). În art.160 din Codul penal al Federației Ruse, această ipoteză apare ca circumstanță agravantă a infracțiunii.

În conjunctura legii penale a Republicii Moldova, situația este similară: în cazul infracțiunilor prevăzute la art.191 CP RM, caracterul multiplu al obiectului juridic special implică prezența obligatorie atât a obiectului juridic principal, cât și a obiectului juridic secundar. Cu alte cuvinte, dacă nu se aduce atingere valorilor (și relațiilor) sociale care formează obiectul juridic secundar al infracțiunilor prevăzute la art.191 CP RM, nu va fi întrunit nici conținutul acestor infracțiuni.

În aceste condiții, considerăm justă opinia aparți-

nând lui S.Brînza și V.Stati cu privire la obiectul juridic secundar al infracțiunilor prevăzute la art.191 CP RM: „Obiectul juridic secundar îl constituie relațiile sociale cu privire la executarea corectă a atribuțiilor de administrare în privința bunurilor încredințate. În ipoteza consemnată la lit.d) alin.(2) art.191 CP RM, în plan secundar, se aduce atingere și (subl. ne aparține) relațiilor sociale cu privire la desfășurarea normală a activității de serviciu” [47]. O poziție similară o exprimă L.Gîrla și I.Tabarcea [48].

Așadar, în ipoteza consemnată la lit.d) alin.(2) art.191 CP RM, obiectul juridic secundar nu are un caracter alternativ. Pentru aplicarea răspunderii în baza acestei norme, este indispensabil ca, în plan secundar, să se aducă atingere atât relațiilor sociale cu privire la executarea corectă a atribuțiilor de administrare în privința bunurilor încredințate, cât și relațiilor sociale cu privire la desfășurarea normală a activității de serviciu. În cazul în care nu se aduce atingere vreuneia din aceste două valori (și relații) sociale, va fi inaplicabilă prevederea de la lit.d) alin.(2) art.191 CP RM.

În ipoteza consemnată la lit.d) alin.(2) art.191 CP RM, relațiile sociale cu privire la executarea corectă a atribuțiilor de administrare în privința bunurilor încredințate, alături de relațiile sociale cu privire la desfășurarea normală a activității de serviciu reprezintă cele două valori (și relații) sociale cu caracter cumulativ. Astfel, atestăm o situație calitativ diferită în comparație cu cea consemnată, de exemplu, în cazul infracțiunilor prevăzute la art.188 CP RM: în cazul aplicării violenței periculoase pentru viața sau sănătatea persoanei agresate, obiectul juridic secundar al infracțiunii este format din relațiile sociale cu privire la sănătatea persoanei; în cazul amenințării cu aplicarea unei asemenea violențe, acest obiect este format din relațiile sociale cu privire la libertatea psihică a persoanei.

Remarcăm conotațiile diferite pe care le au cele două valori (și relații) sociale cu caracter cumulativ afectate în ipoteza consemnată la lit.d) alin.(2) art.191 CP RM: relațiile sociale cu privire la desfășurarea normală a activității de serviciu se referă la abuzul de putere sau abuzul de serviciu – faptă care este absorbită de infracțiunile prevăzute la art.191 CP RM. Nu același lucru se poate susține despre relațiile sociale cu privire la executarea corectă a atribuțiilor de administrare în privința bunurilor încredințate. Acestea constituie o parte a unui întreg, împreună cu relațiile sociale cu privire la posesia asupra bunurilor mobile, care reprezintă obiectul juridic principal al infracțiunilor prevăzute la art.191 CP RM. În acest sens, în linii generale, considerăm corectă descrierea obiectului juridic special în speța următoare: *E.S. a fost condamnat în baza alin.(2) art.195 CP RM, pentru însușirea în proporții deosebit de mari sub formă de delapidare a averii străine. La etapa de examinare a recursului,*

Colegiul penal al Curții Supreme de Justiție a menționat: acțiunile condamnatului, care se exprimă în scoaterea cotelor de participare din posesia sau detenția unei persoane și trecerea acestora în stăpânirea și dispoziția sa, au afectat relațiile sociale care se referă la normala și corecta administrare a bunurilor aparținând SA „N.M.” din or. Drochia, precum și la asigurarea desfășurării legale a serviciului autorității private [49].

Nu considerăm necesară diferențierea obiectului juridic secundar (în partea care ține de relațiile sociale cu privire la executarea corectă a atribuțiilor de administrare în privința bunurilor încredințate) pentru fiecare din cele cinci infracțiuni prevăzute la art.191 CP RM. Indiferent de particularitățile legate de mărimea daunelor cauzate sau de calitatea specială a subiectului infracțiunii, atribuțiile de administrare în privința bunurilor încredințate trebuie executate cu aceeași corectitudine. Considerăm suficientă individualizarea obiectului juridic principal pentru fiecare din cele cinci infracțiuni prevăzute la art.191 CP RM. Acest obiect exprimă îndeajuns natura identitară a infracțiunilor în cauză, condiționată de particularitățile legate de mărimea daunelor cauzate sau de calitatea specială a subiectului infracțiunii.

Așadar, în toate cazurile, fără excepție, obiectul juridic secundar al infracțiunilor prevăzute la art.191 CP RM îl formează relațiile sociale cu privire la executarea corectă a atribuțiilor de administrare în privința bunurilor încredințate; doar în ipoteza consemnată la lit.d) alin.(2) art.191 CP RM, obiectul juridic secundar al acestor infracțiuni îl constituie, suplimentar, relațiile sociale cu privire la desfășurarea normală a activității de serviciu.

În încheiere, formulăm următoarele **concluzii** referitoare la obiectul juridic al infracțiunilor prevăzute la art.191 CP RM:

1) nu proprietatea, ci patrimoniul constituie valoarea socială fundamentală apărată împotriva infracțiunilor prevăzute la art.191 CP RM, în particular, și infracțiunilor prevăzute în cap. VI din partea specială a Codului penal, în general;

2) obiectul juridic special este diferit pentru fiecare dintre infracțiunile prevăzute de partea specială a Codului penal. Această regulă rămâne valabilă chiar dacă două sau mai multe infracțiuni sunt prevăzute de același articol al legii penale. Drept urmare, obiectul juridic special trebuie stabilit pentru fiecare dintre infracțiunile prevăzute la art.191 CP RM;

3) obiectul juridic principal al infracțiunilor prevăzute la art.191 CP RM îl formează relațiile sociale cu privire la posesia asupra bunurilor mobile;

4) în cazul infracțiunilor prevăzute la art.191 CP RM, caracterul multiplu al obiectului juridic special implică prezența obligatorie atât a obiectului juridic principal, cât și a obiectului juridic secundar. Cu alte

cuvinte, dacă nu se aduce atingere valorilor (și relațiilor) sociale care formează obiectul juridic secundar al infracțiunilor prevăzute la art.191 CP RM, nu va fi întrunit nici conținutul acestor infracțiuni;

5) în ipoteza consemnată la lit.d) alin.(2) art.191 CP RM, obiectul juridic secundar nu are un caracter alternativ. Pentru aplicarea răspunderii în baza acestei norme, este indispensabil ca, în plan secundar, să se aducă atingere atât relațiilor sociale cu privire la executarea corectă a atribuțiilor de administrare în privința bunurilor încredințate, cât și relațiilor sociale cu privire la desfășurarea normală a activității de serviciu. În cazul în care nu se aduce atingere vreuneia din aceste două valori (și relații) sociale, va fi inaplicabilă prevederea de la lit.d) alin.(2) art.191 CP RM;

6) în toate cazurile, fără excepție, obiectul juridic secundar al infracțiunilor prevăzute la art.191 CP RM îl formează relațiile sociale cu privire la executarea corectă a atribuțiilor de administrare în privința bunurilor încredințate; doar în ipoteza consemnată la lit.d) alin.(2) art.191 CP RM, obiectul juridic secundar al acestor infracțiuni îl constituie, suplimentar, relațiile sociale cu privire la desfășurarea normală a activității de serviciu.

Rerefînțe:

1. Салахова Ж.В. Влияние объекта и предмета преступления на квалификацию преступлений против собственности. În: *Вестник Челябинского государственного университета*, 2007, № 9, с.82-89.
2. Вишнякова Н.В. Объект и предмет преступлений против собственности: Автореферат дисс. ... канд. юрид. наук. Омск, 2003, с.6.
3. Rîșniță A. Teoria obiectului juridic – între exigență și derizoriu. În: *Studia Universitatis „Babeș-Bolyai”*. Seria Iurisprudentială, 2014, nr.2, p.129-170.
4. Мальцев В.В. Понятие общего объекта преступления. В: *Уголовное право*, 2012, № 2, с.25-30.
5. Уголовный кодекс Российской Федерации. В: *Собрание законодательства Российской Федерации*, 1996, № 25.
6. Бойцов А.И. Преступления против собственности. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002, с.62.
7. Шкредов В.П. Экономика и право. Москва: Экономика, 1990, с.22.
8. Dongoroz V., Kahane S., Oancea I. et al. *Explicații teoretice ale Codului penal român: partea specială*. Vol. III. București: Editura Academiei, 1971, p.444.
9. Brînză S., Stati V. *Drept penal: Partea specială*. Vol.I. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011, p.574.
10. Botezatu I. *Răspunderea penală pentru escrocherie*. Chișinău: CEP USM, 2010, p.108-109.
11. Crijanovschi S. *Aspecte teoretice și practice ale infracțiunii de șantaj*. Chișinău: CEP USM, 2012, p.52-53.
12. Brînză S. *Obiectul infracțiunilor contra patrimoniului*: Teză de doctor habilitat în drept. Chișinău, 2005, p.90.
13. *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu. Partea Specială*, p.73. http://cj.md/uploads/CPRM_Parte_Speciala.pdf; Airapetean A., Ioniță D., Prodan S., Popov R. *Note de curs. Drept penal. Partea specială (Ciclul I)*. Chișinău, 2013, p.100. http://www.usem.md/uploads/files/Note_de_curs_drept_ciclul_1/041_-_054_-_Drept_penal_Parte_speciala_I_II.pdf
14. Зосим А., Мирон-Попа К. *Присвоение чужого имущества (комментарий к статье 191 УК Республики Молдова)*. В: *Закон и жизнь*, 2012, № 2, с.34-39.
15. Филаненко А.Ю. *Хищение чужого имущества: уголовно-правовой и криминологический аспекты*: Автореферат дисс. ... докт. юрид. наук. Москва, 2010, с.10.
16. Здравомыслов Б.В. *Должностные преступления. Понятие и квалификация*. Москва: Юридическая литература, 1975, с.10.
17. Brînză S., Botezatu I. *Analiza de drept penal a infracțiunilor prevăzute la art.186 „Furtul” din Codul penal*. În: *Studia Universitatis Moldaviae*. Seria „Științe sociale”, 2013, nr.3, p.142-153.
18. Mantovani F. *Diritto penale*. Padova: CEDAM, 1992, p.212-213.
19. Antolisei F. *Manuale di diritto penale: Parte generale*. Milano: Giuffrè, 2000, p.182.
20. Brînză S. *Obiectul infracțiunilor contra patrimoniului*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005, p.125, 129, 453; Grama M., Botnaru S., Șavga A., Grosu V. *Dreptul penal: Partea generală*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2012, p.182, 183.
21. Botezatu I. *Op.cit.*, p.115.
22. Годунов О.И. *Присвоение и растрата как формы хищения: уголовно-правовой и криминологический анализ*: Автореферат дисс. ... канд. юрид. наук. Нижний Новгород, 2005, с.7-8; Филаненко А.Ю. *Уголовная ответственность за хищение чужого имущества по уголовному законодательству Российской Федерации*. Челябинск: Фрегат, 2006, с.98; Касымова А.С. *Хищение чужого имущества с использованием служебного положения: уголовно-правовые и криминологические аспекты*: Автореферат дисс. ... канд. юрид. наук. Москва, 2007, с.8-9; Скрипников Д.Ю. *Присвоение и растрата как способы обращения и изъятия чужого имущества, вверенного виновному*: Автореферат дисс. ... канд. юрид. наук. Москва, 2008, с.18-19; Докшочков А.З. *Объект присвоения и растраты чужого имущества*. В: *Теория и практика общественного развития*, 2008, № 1, с.33-35;
23. Безверхов А.Г. *Служебные хищения чужого имущества*. http://sartracc.ru/i.php?oper=read_file&filename=Pub/bezverhov%2812-05-08%29.htm.
24. Познышев С.В. *Очерк основных начал науки уголовного права: Особенная часть*. Москва: Юридическое издательство Минюста, 1923, с.80; Жижиленко А.А. *Преступления против имущества и исключительных прав*. Ленинград: Рабочий Суд, 1928, с.46.
25. А. Ковальчук, В.В. Хилюта. *Вопросы квалификации присвоения и растраты в судебной практике*. В: *Судовы веснік*, 2013, № 1, с.71-77.

25. Борисов С.В., Хакимова Э.Р. *Уголовная ответственность за присвоение и растрату*: Москва: Международный юридический институт, 2010, с.82; Dongoroz V., Kahane S., Oancea I. et al. *Infracțiuni contra avutului obștesc*. București: Editura Academiei, 1963, p.222.
26. Dongoroz V., Kahane S., Oancea I. et al. *Explicații teoretice ale Codului penal român: Partea specială*. Vol. III. București: Editura Academiei Române, ALL Beck, 2003, p.479.
27. Cioclei V. *Drept penal: Partea specială. Infracțiuni contra patrimoniului*. București: C.H. Beck, 2011, p.99; Cioclei V. *Drept penal. Partea specială. Infracțiuni contra persoanei și infracțiuni contra patrimoniului*. București: C.H. Beck, 2013, p.279.
28. Antoniu G., Duvac C., Lămășanu D.I. et al. *Explicații preliminare ale noului Cod penal*. Vol.III. București: Universul Juridic, 2013, p.448.
29. *Monitorul Oficial al României*, 2009, nr.510.
30. Cioclei V. *Drept penal: Partea specială. Infracțiuni contra patrimoniului*, p.97, 111, 137; Cioclei V. *Drept penal. Partea specială. Infracțiuni contra persoanei și infracțiuni contra patrimoniului*, p.278, 288, 306; Antoniu G., Duvac C., Lămășanu D.I. et al. *Explicații preliminare ale noului Cod penal*. Vol.III, p.445, 518; Predescu O., Hărăștășanu A. *Drept penal. Partea specială*. București: Universul Juridic, 2012, p.192, 197, 2014; Pascu I., Dobrinou V., Hotca M.A. *Noul Cod penal comentat*. București: Universul Juridic, 2014, p.265, 286, 530; Dobrinou V., Neagu N. *Drept penal: Partea specială*. București: Universul Juridic, 2014, p.249, 270; Ivan Gh., Ivan M.-C. *Drept penal: Partea specială: conform noului Cod penal*. București: C.H. Beck, 2013, p.194, 200, 363; Păvăleanu V. *Drept penal special*. București: Universul Juridic, 2014, p.187, 200, 361.
31. Brînza S. *Obiectul infracțiunilor contra patrimoniului*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005, p.250.
32. *Buletinul Oficial*, 1968, nr.79-79bis.
33. *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova*, 2004, nr.8, p.5-11.
34. Brînza S. *Op cit.*, p.441.
35. Яни П.С. *Посягательства на собственность*. Москва: Российская правовая академия МЮ РФ, 1998, p.29.
36. A se vedea în acest sens: Brînza S., Stati V. *Drept penal: Partea specială*. Vol.II. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011, p.578; Poalelungi M., Dolea I, Vizdoagă T. et al. *Manualul judecătorului pentru cauze penale*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, p.668-670; Brînza S. *Noțiunea și semnele sustragerii: aspecte teoretice și practice*. În: *Studia Universitatis Moldaviae*. Seria „Științe sociale”, 2014, nr.8, p.46-63.
37. A se vedea în acest sens: Brînza S. *Infracțiuni contra proprietății*. Chișinău: USM, 1999, p.24.
38. Dongoroz V., Kahane S., Oancea I. et al. *Infracțiuni contra avutului obștesc*, p.117.
39. A se vedea: Brînza S., Ulianoschi X., Stati V. et al. *Drept penal: Partea specială*. Vol.II. Chișinău: Cartier, 2005, p.285; Brînza S., Stati V. *Drept penal: Partea specială*. Vol.II, p.658; Гырла Л.Г., Табарча Ю.М. *Уголовное право Республики Молдова: Часть особенная. Т.1*. Кишинэу: Cartdidact, 2010, p.347.
40. Годунов О.И. *Присвоение и растрата как формы хищения: уголовно-правовой и криминологический анализ*, с.7-8.
41. Касымова А.С. *Хищение чужого имущества с использованием служебного положения: уголовно-правовые и криминологические аспекты*, с.8-9.
42. Скрипников Д.Ю. *Присвоение и растрата как способы обращения и изъятия чужого имущества, вверенного виновному*, с.18-19.
43. Докшочков А.З. *Объект присвоения и растраты чужого имущества*, с.33-35.
44. Безверхов А.Г. *Служебные хищения чужого имущества*. http://sartracc.ru/i.php?oper=read_file&filename=Pub/bezverhov%2812-05-08%29.htm
45. Шеслер А.В. *Хищения: понятия и признаки*. В: *Вестник Томского государственного университета. Право*, 2012, № 4, с.70-80.
46. Кравцов И.А. *Противодействие хищениям чужого имущества с использованием служебного положения: уголовно-правовые и криминологические аспекты*: Дисс. ... канд. юрид. наук. Воронеж, 2013, с.38.
47. Brînza S., Stati V. *Drept penal: Partea specială*. Vol.II, p.658
48. Гырла Л.Г., Табарча Ю.М. *Уголовное право Республики Молдова: Часть особенная. Т.1*, с.347.
49. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 16.04.2008. Dosarul nr.1ra-625/08. www.csj.md

Rezentent:
Vitalie STATI,
doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

HOTĂRĂRILE CURȚII EUROPENE PENTRU DREPTURILE OMULUI CU PRIVIRE LA VIOLENȚA ÎN FAMILIE: CAZURILE CONTRA REPUBLICII MOLDOVA

Nicolae CORCEA,
doctorand (USM)

Scopul acestui articol științific este identificarea, analiza și soluționarea cazurilor de violență în familie în hotărârile Curții Europene pentru Drepturile Omului împotriva Republicii Moldova. Au fost supuse unei cercetări minuțioase nu doar practica judiciară europeană în materia violenței în familie, dar și operele științifice asupra acestui subiect ale savanților din străinătate. Grație investigației științifice întreprinse, a fost demonstrat că autoritățile nu apreciază gradul de pericolozitate real al actelor de violență în familie, iar comportamentul acestora nu constituie o simplă omisiune sau tergiversare în examinarea violenței în privința victimelor și, prin urmare, conduce la tolerarea repetată a violenței reflectând o atitudine discriminatorie față de victimă ca femeie.

Cuvinte-cheie: violența în familie; violența împotriva femeii; omisiunea autorităților; repetarea violenței în familie; neluarea măsurilor de protecție.

***

The purpose of this scientific article consists in the identification, analysis and solving of the cases of family violence in the decisions of European Court of Human Rights versus Republic of Moldova. In order to achieve this purpose the author has submitted a detailed research not only on the European judicial practice in the matter of family violence, but also on the scientific works of the foreign researchers. Thanks to this scientific research there has been demonstrated that the State authorities do not appreciate in a reasonable manner the real rank of dangerousness of the domestic violence, additionally their conduct doesn't constitute a simple omission or delay of examination of family violence cases. As a result, such misconduct leads to repeated tolerance of the violence which reflects a discriminatory attitude towards the female victims.

Keywords: family violence; violence against a woman; omission of the authorities; repetitiveness of the family violence; failure to apply measures of protection.

Din perspectiva socială, valorile tradiționale din societățile patriarhale sugerează că cele mai importante roluri pentru o femeie sunt cele de *soție și mamă*. Mai mult de atât, în societățile patriarhale (musulmane, de romi etc.) este considerat că femeile își îndeplinesc din plin rolul doar dacă sunt căsătorite. Nu întâmplător societatea plasează femeilor responsabilitatea pentru armonia familiei, aceasta implicând că atunci când căsnicia eșuează vina este a femeii. Aceasta sugerează că angajamentul în relație constituie un factor puternic în decizia ei de a tăcea, de a suferi mai departe și de a nu căuta ajutor o perioadă lungă. Există idei puternic înrădăcinate conform cărora căsătoria trebuie salvată cu aproape orice preț pentru unitatea familiei și dacă familia se destramă, vina este a soției. Aceste prejudecăți sunt întărite de prieteni, rude și reprezentanți ai serviciilor sociale și sunt poate cei mai importanți factori care împiedică femeile în apelarea la ajutor exterior sau în părăsirea relației violente.

De subliniat că femeia este vulnerabilă *a priori* din cauza particularităților sale bioconstituționale și psihocomportamentale. Prin tradiție, feminitatea desemnează o serie de trăsături de personalitate specifice femeii, precum: sensibilitate, activitate ordonată, preocupări pentru estetic, emotivitate, inteligență analitică, atitudini educaționale. Dar tot prin tradiție, imaginea femeii în raport cu cea a bărbatului (locul și rolul ei în sistemul activității familiale și sociale) a fost în

general defavorizată, bărbații, mai ales cei căsătoriți, având drepturi depline de aplicare a sancțiunilor axate pe agresiune fizică. Femeia a trebuit să suporte de-a lungul timpului variate forme de umilire, desconsiderare și chiar maltratare, toate acestea ca urmare a unor norme socioculturale acceptate și promovate de grupurile și macrogrupurile de apartenență. Formele de victimizare la care a fost supusă femeia au variat de la o cultură la alta, de la o etapă istorică la alta, de la forme de agresivitate redusă ca intensitate și mod de manifestare și până la forme violente, responsabile de producerea unor traume psihice și fizice.

Violența asupra femeilor și copiilor înseamnă o încălcare a drepturilor omului. De fapt, este una dintre formele cele mai frecvente de încălcare a drepturilor omului în lume. Cauza principală a injuriilor fizice și psihice asupra femeilor și copiilor o constituie violența comisă în sfera domestică – în *familie* și în *relațiile apropiate*. Violența asupra femeii se manifestă în toate domeniile: social, cultural, politic, economic și religios. Abuzul în sine este universal și are loc în țările dezvoltate, industrializate, cu aceeași frecvență ca în țările în curs de dezvoltare, iar în spațiul național se regăsește la toate nivelurile sociale (atât cele defavorizate, cât și cele de mijloc sau bine situate).

Femeile din Moldova suferă de toate formele de violență. Cu toate acestea, violența în familie constituie domeniu major de interes. Cum am subliniat, violența în familie este strâns legată de poziția sub-

ordonată a femeilor în societate în ansamblu. În timp ce date fiabile și înregistrări sistematice a cazurilor cu privire la natura și amploarea fenomenului lipsesc, se spune că violența în familie este pe larg răspândită.

În ciuda faptului că violența în familie a atins proporții alarmante, aceasta nu este percepută ca o problemă care justifică intervenția legală dacă nu duce la leziuni grave. Ca urmare, această crimă este tratată în tăcere și capătă o recunoaștere slabă în rândul funcționarilor, societății și înseși femeilor.

Există, de asemenea, o serie de concepții greșite răspândite cu privire la violența împotriva femeilor, care tratează problema ca niște cazuri izolate, cu privire la un anumit grup. Aceste concepții greșite sunt:

- violența împotriva femeilor este un fenomen care are loc în case sărace și destrămate;
- victimele violenței sunt femeile vulnerabile care au nevoie de protecție specială;
- bărbații violenți sunt devianți care abuzează de alcool și droguri sau au tulburări de personalitate;
- violența în familie include toți membrii familiei, inclusiv bărbații.

Studiile recente arată că între un sfert și o treime a femeilor din Europa sunt ținta violenței unor persoane din mediul lor social apropiat. Cu puține excepții, abuzatorii sunt bărbați: parteneri, soți, tați și frați [1].

În acest context, este de reținut că în Recomandarea sa Rec(2002)5 din 30 aprilie 2002 cu privire la ocrotirea femeilor împotriva violenței, Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a afirmat *inter alia*, că Statele membre ar trebui să introducă, dezvolte și/sau să îmbunătățească, unde este necesar, politicile naționale împotriva violenței bazate pe siguranță maximă și protecția victimelor, suport și asistență, ajustarea legislației penale și civile, ridicarea conștienței publice, instruirea pentru specialiștii care se confruntă cu violența împotriva femeilor și prevenirea acesteia [2]. Comitetul de Miniștri a recomandat, în particular, că Statele membre ar trebui să sancționeze serios violența împotriva femeilor, cum ar fi violența sexuală și violul, abuzul de vulnerabilitatea victimelor însărcinate, lipsite de apărare, bolnave, cu dizabilități sau în dependență, la fel ca și sancționarea abuzului ținând cont de poziția agresorului. Recomandarea prevede, de asemenea, că Statele membre ar trebui să asigure ca toate victimele violenței să beneficieze de posibilitatea de a iniția proceduri, să introducă prevederi care să asigure inițierea procedurilor penale din partea procurorului, să încurajeze procurorii să privească violența împotriva femeilor ca un factor agravant sau decisiv la adoptarea soluției de a porni ori nu urmărirea penală într-un interes public, să se asigure, unde este necesar, că măsurile sunt întreprinse eficient în vederea ocrotirii victimelor împotriva amenințărilor și eventualelor acțiuni de răzbunare și să întreprindă măsuri specifice pentru a asigura ocrotirea drepturilor copiilor pe parcursul procedurilor.

Cu privire la violența în familie, Comitetul de Miniștri a recomandat că Statele membre ar trebui să califice toate formele de violență în familie ca infracțiuni și să prevadă posibilitatea de a întreprinde măsuri în vederea, *inter alia*, de acordare a posibilității judecătorilor să adopte măsuri interimare în scopul ocrotirii victimelor, să interzică făptașului de a contacta, comunica cu/sau de a se apropia de victimă, să locuiască sau să intre în anumite locuri, să sancționeze toate încălcările măsurilor impuse făptașului și să stabilească o procedură obligatorie de acționare pentru poliție, serviciile medicale și sociale.

În Recomandarea sa Generală nr.28 cu privire la obligațiunile importante ale Statelor părți în temeiul art.2 din Convenția cu privire la eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor (CEDAW/C/2010/47/GC.2), Comitetul pentru eliminarea discriminării față de femei a constatat că „Statele părți au obligația să prevină, investigheze, să întenteze un proces și să pedepsească...acțiunile bazate pe violență de gen” [3].

Într-o altă ordine de idei, este de menționat faptul că violența este o experiență traumatică a căror răni nu se reduc nicidecum la leziuni fizice. Scopul comportamentului violent este să distrugă stima de sine a victimei și să spargă rezistența ei. Una dintre consecințele comportamentului violent este frica constantă a victimei de repetarea violenței. În multe cazuri, agresorul nu mai are nevoie de a comite acte de violență fizică: amenințările și amintirea violenței sunt suficiente ca femeia să facă ceea ce agresorul impune.

Cu toate că violența este o metodă universală de teroare, agresorul poate apela la aceasta mai rar, ca o ultimă soluție. Pentru a crea o stare constantă de frică, nu este nevoie de utilizarea frecventă a violenței. Amenințarea cu moartea sau cu o bătaie serioasă este mai des întâlnită față de folosirea constantă a violenței. Amenințările împotriva altor persoane pot fi tot așa de eficiente ca cele adresate în mod direct victimei. Femeile bătute au raportat frecvent faptul că agresorul lor le-a amenințat că le va omori copiii, părinții sau orice prieten care o va adăposti.

Indicele indispensabil al experienței neplăcute de traumă psihologică este pierderea capacității de a se apăra și izolarea de societate. Prin urmare, restabilirea persoanei care a suferit trauma psihologică constă în mobilizarea puterilor celui care a supraviețuit (victima situației traumatizante) și crearea unor contacte sociale noi. Pe parcursul creării acestor contacte sociale, cel care a supraviețuit trauma va redobânda facultățile psihologice care i-au fost afectate sau deformatate prin experiența traumatizantă. Printre aceste facultăți se înscriu: capacitatea de a avea încredere, autonomie, inițiativă, competență, identitate, intimitate. Autorul J.Herman subliniază că aceste capacități pot fi reformate în cadrul relațiilor sociale cu alte persoane [4].

În plus, savantul american J.Herman menționează

că trauma psihologică este contagioasă fiind cunoscută și sub denumirea „traumatizarea vicioasă”. Se susține că sindromurile traumatice constituie tulburări complexe care necesită un tratament complex și multilateral [5]. În opinia autorului, prima sarcină a recuperării psihice constă în asigurarea securității celui supraviețuit. Această sarcină este superioară altor sarcini pe care se fundamentează procesul de recuperare psihică. Până când nu va fi asigurat un nivel corespunzător de securitate, persoana traumatizată psihic nu se va putea vindeca. Uneori realizarea acestei sarcini durează săptămâni sau luni întregi. Securitatea celui care a supraviețuit trauma se începe de la asigurarea integrității corporale și a necesităților vitale (somm, alimentație etc.) la abținerea de la abuzul substanțelor interzise. Apoi, se asigură securitatea financiară și cea a anturajului în care trăiește persoana, numită de J.Herman „asigurarea securității ecosistemului persoanei” [6].

Adevărul e greu de acceptat, iată de ce majoritatea victimelor care au suferit traume psihologice reconstruiesc istoriile lor de agresiune. Negarea realității devine unicul instrument de autoapărare.

În opera sa științifică, autorul român A. Adorjani precizează că, de cele mai multe ori, femeile au contactat poliția prin apeluri de urgență după episoade de violență repetate și în mijlocul unui eveniment violent, acesta fiind perceput insuportabil, periculos, cu consecințe imprevizibile, sentimentele asociate apelării fiind de teamă, frică sau rușine. Așa cum observa autorul, femeile sună la poliție într-o situație de criză, în momentul în care „nu știu ce să facă” în ceea ce privește oprirea violenței. Relativ la decizia de raportare a violenței, aceasta este una mai deliberată, un moment „de cotitură” (*turning point*) în viața femeii [7]. În urma evenimentelor critice, femeile recunosc că situația „a scăpat de sub control”, consideră că au nevoie să gestioneze situația într-un mod diferit, se realizează o schimbare de perspectivă și devin active în privința schimbării și acceptării ajutorului. Femeile vor depune plângere împotriva agresorului când au informațiile necesare („când știu că pot”) și dorința de a-și schimba situația. În continuare, analizând momentele declanșatoare ale deciziei de a trece prin etapele intervenției legale, caracterizate prin afirmații de genul „știu că trebuie”, momente când femeile conștientizează faptul că dacă renunță la demersurile legale, această decizie va avea mai multe costuri decât beneficii. Acest moment declanșator a fost observat în cazurile în care raportarea violenței a dus la consecințe legale care s-au întors împotriva victimelor (de exemplu, s-a intentat proces împotriva lor de către partenerul agresiv sau au fost în situații când le-a fost teamă să nu piardă încredințarea copiilor lor) și femeile doresc să se facă dreptate [8].

În ceea ce privește poliția, autorul A. Adorjani subliniază că percepția generală a femeilor în situațiile

de violență domestică este aceea că răspunsul poliției este fragmentat, fiecare episod de violență fiind considerat un eveniment izolat, neținându-se cont de caracterul ciclic al acestuia. Chiar și în cazul în care poliția este apelată de mai multe ori, chiar dacă violența se agravează, răspunsurile poliției rămân identice, măsurile cele mai frecvent fiind amenda sau avertismentul. De obicei, aplicarea acestor măsuri nu duce la efectul scontat, fiind considerat inefficient din punctul de vedere al opririi violenței și al responsabilizării agresorului. Doar în câteva cazuri s-a constatat că măsurile în cauză au un efect de descurajare al violențelor ulterioare; acestea au fost cazurile în care femeile au apelat la poliție încă de la primele episoade de violență sau cazurile în care aceste măsuri au avut un efect asupra statutului social al agresorului. În majoritatea cazurilor însă, amenzile sunt plătite de către femei, și după intervenția polițiștilor acestea sunt predispuse la violențele ulterioare ale partenerului. Experiențele negative anterioare, în ceea ce privește neresponsabilizarea agresorului, vor duce la accentuarea neîncrederii în sistemul de justiție penală [9].

Tezele reputaților autori străini care au fost aduse *supra* sunt confirmate și de numeroase cauze în materia violenței în familie analizate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului, printre care se înscriu și unele cauze contra autorităților din Republica Moldova care nu au întreprins măsurile cuvenite pentru contracararea actelor violente din partea soților și asigurarea securității victimelor, după cum urmează:

📖 Cauza *Mudric versus Republicii Moldova*. Hotărârea CtEDO pe din 16 iulie 2013, definitivă 16 octombrie 2013 (Strasbourg). Cererea nr.74839/10 [10].

📖 Cauza *Eremia versus Republicii Moldova*. Hotărârea CtEDO din 28 mai 2013, definitivă 28 august 2013 (Strasbourg). Cererea nr. 3564/11 [11].

📖 Cauza *T.M. și C.M. versus Republicii Moldova*. Hotărârea CtEDO din 28 ianuarie 2014, definitivă 28 aprilie 2014 (Strasbourg). Cererea nr. 26608/11 [12].

Le vom prezenta consecutiv.

Cauza Mudric versus Republicii Moldova a fost inițiată prin cererea (nr.74839/10) depusă la 21 decembrie 2010 contra Republicii Moldova la Curtea Europeană a Drepturilor Omului potrivit art.34 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, de o cetățeană a Republicii Moldova, dna Lidia Mudric („reclamanta”). În particular, reclamanta a invocat că autoritățile nu și-au exercitat obligațiile sale pozitive în temeiul art.3, 14 și 17 din Convenție pentru a o proteja de violența domestică și pentru a pedepsi agresorul.

Fiind o persoană vulnerabilă, ținând cont de vârsta de 72 de ani, după 22 de ani de divorț reclamanta trebuia să suporte agresiune fizică și verbală. Ea s-a

plâns că Statul a omis să execute obligațiile sale pozitive în temeiul art.3 din Convenție în vederea ocrotirii ei de violență domestică și să prevină repetarea violenței. Unica măsură efectivă de a o proteja de violența domestică viitoare a fost întreprinsă abia la 24 ianuarie 2011, mai mult de 1 an după prima sa plângere depusă. Prin urmare, reacția autorităților nu a fost promptă, în pofida situației urgente și nu i-a fost oferită protecție imediată pentru riscul violenței viitoare.

Natura violenței domestice este astfel că ea este deseori nesesizată; chiar atunci când infracțiunea era sesizată, victima putea fi intimidată de agresorul său și a fost mai puțin hotărâtă de a continua acuzarea. Omisiunea de a ține cont de aceasta și obligarea victimei de a iniția sau continua proceduri penale în vederea executării ordonanțelor de protecție a subminat eficacitatea legislației adoptată pentru ocrotirea victimelor. Reclamanta a afirmat că, astfel, Statul respondent l-a încurajat pe A.M. să continue maltratarea în condiții de impunitate, în timp ce autoritățile s-au bazat pe boala lui psihică ca o justificare pentru neexecutarea diferitelor măsuri de protecție adoptate în favoarea reclamantei [13].

Legislația Moldovei prevede sancțiuni specifice pentru comiterea actelor de violență împotriva membrilor (foști) unei familii. Mai mult, legea prevede măsuri de protecție pentru victimele violenței domestice, la fel ca și sancțiuni împotriva acelor persoane care refuză să se conformeze cu hotărârile instanței de judecată. Curtea conchide că autoritățile au adoptat un cadru legal care le permite să întreprindă măsuri împotriva persoanelor acuzate de violență în familie.

Este clar din diferite documente din dosar că autoritățile cunoșteau despre perioada îndelungată a problemelor de sănătate psihică. Într-adevăr, el era supravegheat de un medic psihiatru și era considerat periculos pentru societate. De asemenea, se cunoștea că el avea, în particular, sentimente negative puternice față de fosta sa soție, reclamanta, suspectând-o că vrea să-l otrăvească. În timp ce aceste circumstanțe nu atestă automat un pericol iminent pentru reclamantă, riscul asupra sănătății sale fizice a devenit foarte evident atunci când A.M. a pătruns cu forța în casa ei și a bătut-o, o circumstanță pe care autoritățile o cunoșteau. Astfel, este necesar să se determine dacă acțiunile întreprinse în vederea ocrotirii reclamantei au fost suficiente pentru a fi compatibile cu obligațiile pozitive în temeiul art.3. Curtea menționează că reclamanta era o femeie singură, cu vârsta de 72 de ani la acel moment. De fapt, ea era deosebit de vulnerabilă față de agresiunile lui A.M., care a manifestat un comportament violent o perioadă îndelungată față de ea. El a intrat în casa ei fără permisiune și a rămas mai mult de 1 an, astfel el a avut posibilitatea s-o maltrateze în orice timp, iar reclamanta a fost nevoită să caute adăpost la vecini.

Curtea consideră că acel risc asupra sănătății fizice și psihice a reclamantei a fost iminent și suficient de serios pentru a solicita autorităților să acționeze prompt. Autoritățile naționale ar fi putut să-l acuze pe A.M. de 3 diferite infracțiuni încă din decembrie 2009: vătămare corporală și amenințarea cu astfel de vătămare, ținând cont de faptul că A.M. nu mai era membru de familie al reclamantei și că astfel art.20¹ din Codul penal nu era aplicabil, violarea de domiciliu (și omisiunea de a se conforma cu decizia instanței de judecată. Aceasta ar fi permis instanțelor judecătorești să întreprindă o acțiune fermă, fie prin sancțiuni sau, cum în cele din urmă s-a întâmplat, prin constatarea oficială că A.M. suferea de o boală psihică și prin obligarea de a urma un tratament psihiatric obligatoriu [14].

Cu toate acestea, putem observa că acțiunile lor au fost ineficiente, care i-au permis lui A.M. să locuiască în casa reclamantei pentru mai mult de 1 an după ce a depus plângerea. În timp ce autoritățile totuși au pornit urmărirea penală, au durat aproximativ 6 luni pentru a iniția procedurile referitoare la violarea de domiciliu și 8 luni pentru a iniția proceduri referitoare la omisiunea de a se conforma cu ordonanța de protecție emisă în favoarea reclamantei.

Curtea conchide că modalitatea în care autoritățile au tratat cauza, în special perioada îndelungată și inexplicabilă întru executarea ordonanțelor de protecție ale instanței de judecată și supunerea lui A.M. la tratamentul medical obligatoriu, a condus la omisiunea de a se conforma cu obligațiile pozitive în temeiul art.3 din Convenție. Prin urmare, a existat o violare a acestei prevederi în prezenta cauză [15].

Din materialele cauzei, putem observa că reclamanta s-a plâns, de asemenea, în temeiul art.14 din Convenție coroborat cu art.3 și 8, că autoritățile au omis să aplice legislația națională adoptată pentru a oferi protecție contra violenței domestice, urmare a ideilor preconceptuate referitoare la rolul femeilor în familie. Art.14 prevede următoarele:

„Exercitarea drepturilor și libertăților recunoscute de prezenta convenție trebuie să fie asigurată fără nici o deosebire bazată, în special, pe sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere sau orice altă situație” [16].

Reclamanta a invocat că autoritățile au omis să acționeze adecvat în vederea prevenirii violenței domestice, protejării de la efectele ei, investigării plângerilor și pedepsirii făptașului. Ele, astfel, au promovat violența ulterioară din partea lui A.M., care s-a simțit imun la orice acțiune a Statului. Violența a fost bazată pe gen și a condus la discriminare contrar art.14 din Convenție. Reclamanta a fost supusă violenței din partea lui A.M. de mai multe ori și autoritățile au știut despre aceasta. S-a observat că lui A.M. i s-a permis

să locuiască în casa reclamantei mai mult de 1 an, că 3 ordonanțe de protecție trebuiau să fie emise de instanța de judecată și care nu au fost executate pe parcursul întregii aceste perioade. Mai mult, pe parcursul acelei perioade, A.M. a opus rezistență organului de poliție local și asistenților sociali locali, refuzând să confirme în scris că a fost înștiințat să nu agreseze reclamanta și să nu repete acțiunile sale violente față de ea. În pofida câtorva prevederi legale care permit autorităților să pornească proceduri penale în privința lui A.M. și astfel să-l supună la un examen psihiatric în vederea hotărârii cu privire la tratamentul psihiatric obligatoriu, a durat aproximativ 1 an ca autoritățile să facă acest lucru.

Prin urmare, combinarea factorilor de mai sus a demonstrat evident că **acțiunile autorităților nu au constituit o simplă omisiune sau tergiversare în examinarea violenței în privința reclamantei, însă au condus la tolerarea repetată a violenței și au reflectat o atitudine discriminatorie față de ea ca femeie.** Autoritățile nu au apreciat seriozitatea și extinderea problemei violenței domestice și efectul discriminatoriu asupra femeilor.

În **Cauza Eremia versus Republicii Moldova** reclamantele, Lilia Eremia, Doina Eremia și Mariana Eremia, sunt născute în 1973, 1995 și 1997, și locuiesc în Vălcineț. Prima reclamantă este căsătorită cu un ofițer de poliție (A). A doua și a treia reclamantă sunt fiicele lor. Potrivit reclamantelor, A. deseori venea acasă în stare de ebrietate, și agresa prima reclamantă, uneori în prezența fiicelor sale. În luna iulie 2010 prima reclamantă a depus o cerere de divorț, după care, A. a devenit mai violent, lovind și insultând pe prima reclamantă și pe fiicele sale. Pe 18 septembrie 2010 A. a fost sancționat administrativ de către instanța de judecată. Pe 30 septembrie 2010 A. a fost avertizat de către Ministerul Afacerilor Interne să-și înceteze comportamentul său violent [17].

De nenumărate ori la data de 5 noiembrie 2010, 12 noiembrie 2010, 29 noiembrie 2010, 09 decembrie 2010, 10 decembrie 2010 reclamantele au fost supuse violenței din partea agresorului. Abia pe la data de 14 decembrie 2010 A. a fost avertizat de către Comisariatul de poliție din Călărași să-și înceteze comportamentul violent, fiind confirmat în scris faptul aducerii la cunoștința lui A. a încheierii judecătorești emisă pe data de 9 decembrie 2010. La fel, poliția locală a confirmat că A. a părăsit casa în care locuia cu familia sa, și a trecut cu traiul într-o clădire care se află în proprietatea autorității publice locale. Totodată, la data de 16 decembrie 2010, A. observând-o pe prima reclamantă în stradă a urmărit-o, a insultat-o și încercând să o oprească. La fel A. a continuat să procedeze în același mod într-un magazin în care reclamanta a încercat să se refugieze. La data de 19 decembrie 2010 A. a intrat în casa în care locuia familia lui, încălcând restricțiile impuse prin încheierea

judecătorească respectivă. El a lovit-o și a insultat-o pe prima reclamantă. La data de 23 decembrie 2010, prima reclamantă s-a plâns la poliție privind incidentele apărute pe 16 și 19 decembrie. Majoritatea plângerilor depuse la diferite autorități competente au fost transmise procuraturii Călărași.

La data de 10 ianuarie 2011, reclamantele au fost invitate la Comisariatul de poliție să depună declarații întru susținerea plângerilor lor împotriva lui A. În ceea ce privește prima reclamantă, ea a fost nevoită să-și retragă plângerea, deoarece antecedentele penale și pierderea locului de muncă a soțului său s-ar fi reflectat negativ asupra educației fiicelor lor și asupra perspectivelor carierei. O altă întâlnire, de această dată împreună cu A., a fost stabilită pe 11 ianuarie 2011. Pe parcursul acestei întâlniri prima reclamantă și-a exprimat dorința de a divorța și ea a susținut că nu a dorit să-i cauzeze probleme soțului său.

La data de 13 ianuarie 2011, A. a mers la casa familiei lui, violând restricțiile impuse prin încheierea judecătorească respectivă. De asemenea, el a lovit-o și a insultat-o pe prima reclamantă, simulând strangularea ei, și amenințând-o ca o va omorî pe ea și pe mătușa ei dacă prima reclamantă va continua să depună plângeri împotriva lui. La data de 14 ianuarie 2011, medicul a depistat leziuni pe gâtul reclamantei. La data de 17 ianuarie 2011, a fost pornită urmărirea penală împotriva lui A. [18].

În fața Curții reclamantele s-au plâns, în temeiul art.3 al Convenției, de faptul că autoritățile au fost inactive în vederea protejării împotriva violenței domestice și atragerii la răspundere a făptuitorului. De asemenea, s-au plâns, în temeiul art.14 al Convenției combinat cu art.8 și art.3, că autoritățile au eșuat să aplice legislația națională, menită să protejeze victimele violenței domestice, datorită unor idei preconcepuate referitor la rolul femeii în familie. În final, ele s-au plâns, în temeiul art.17 al Convenției, că din cauza refuzului de a aplica legislația națională întru protejarea reclamantelor împotriva violenței domestice, autoritățile distrug deliberat drepturile garantate de Convenție.

Curtea a constatat, în unanimitate, **violarea articolului 3 din Convenție**, în privința primului reclamant, prin omisiunea de a-și onora obligațiile pozitive corespunzătoare. Ea a notat că la 09 decembrie 2010 instanțele naționale au decis că situația a fost suficient de serioasă pentru a elibera o ordonanță de protecție în privința Lilliei Eremia. De asemenea, ea a constatat că frica de viitoarele agresiuni au fost suficient de grave pentru a-i cauza suferință și anxietate atingând plafonul tratamentului inuman în sensul art.3.

Curtea a notat existența în legislația națională a sancțiunilor penale pentru comiterea actelor de violență împotriva membrilor propriei familii. Mai mult decât atât, legislația prevede măsuri de protecție pentru victimele violenței domestice, de asemenea, sancțiuni pentru persoanele care nu se conformează

ză deciziilor judecătorești. În continuare, Curtea a considerat că autoritățile au fost conștiente de comportamentul violent al lui A., care a devenit încă mai evident după adoptarea ordonanței din 09 decembrie 2010. În particular, în pofida prevederilor explicite ale ordonanței, la 19 decembrie 2010 A. s-a întors în locuința reclamantelor. Deși Guvernul a susținut că aceasta s-a întâmplat grație acordului primului reclamant, nu au fost prezentate probe în acest sens. În orice caz, este evident că primul reclamant s-a plâns imediat autorităților despre încălcarea ordonanței, prin agresarea acesteia și intrarea în locuință fără acordul acesteia [19].

Deși autoritățile nu au reacționat suficient de rapid, Curtea a notat că ele nu au rămas în totalitate pasive din moment ce A. a fost amendat și a primit un avertisment formal. Totuși, nici una din măsuri nu a fost eficientă și, în pofida repetatelor încălcări ale ordonanței din partea lui A., el a continuat să-și exercite funcția de ofițer de poliție, fără a fi luată vreo măsură pentru a asigura siguranța reclamantelor. Lipsa acțiunilor decisive din partea autorităților a fost mult mai frustrantă, având în vedere că A. a fost ofițer de poliție, cerințele profesionale ale căruia includeau protecția drepturilor altora, prevenirea criminalității și protecția ordinii de drept.

În final, Curtea a constatat că neclar faptul că procurorul a considerat că A. nu prezintă pericol pentru societate și de ce a suspendat condiționat investigațiile împotriva acestuia, deși instanțele judecătorești au prelungit ordonanța de protecție pe motiv că acesta a reprezentat un risc substanțial pentru soția sa. În consecință, suspendarea a avut ca efect exonerarea de la răspundere penală a lui A., și nu prevenirea de la comiterea altor acte de violență.

Curtea a constatat, în unanimitate, **violarea articolului 8 din Convenție**, în privința celui de al doilea și al treilea reclamant, autoritățile neconformându-se obligațiilor sale pozitive. Ea a notat că, în primul rând, după cum a fost recunoscut de către instanțele naționale, copiii au fost afectați psihologic grație violenței repetate asupra mamei sale în locuința acestora, constituind astfel o ingerință în drepturile garantate de art.8.

În al doilea rând, autoritățile au fost conștiente de ingerință, dar nu au luat toate măsurile rezonabile pentru a le proteja. Ordonanța din 09 decembrie 2010 i-a interzis lui A. nu doar să contacteze, să insulte sau să o maltrateze pe Lilia Eremia, dar și copiii acesteia. Dna Eremia a cerut ca copiii săi să fie recunoscuți oficial ca victimele violenței domestice, din perspectiva urmării penale împotriva lui A. În final, reclamantii s-au plâns că, pe durata unei vizite în locuința respectivă, A. nu doar a agresat-o pe soția sa, dar și a abuzat verbal pe una din fiice.

Corespunzător, autoritățile au fost conștiente de încălcarea de către A. a ordonanței de protecție și, de

asemenea, și de comportamentul acestuia în privința reclamantei și a efectelor asupra copiilor. Totuși, acțiunile au fost minore sau au lipsit pentru a preveni acest comportament. Din contra, în pofida unor atacuri grave în 2011 A. a fost eliberat de orice răspundere penală.

În speță, dna Eremia a fost supusă în mod repetat violenței din partea soțului, deși autoritățile au fost conștiente de situația respectivă. Totuși, ele au refuzat să decidă asupra divorțului în mod urgent. Ea a pretins că a fost presată de poliție să retragă plângerile sale.

În continuare, autoritățile sociale au recunoscut că nu s-au conformat ordonanței până în 15 martie 2011 din cauza unei erori. De asemenea, se pretinde că ele au insultat-o pe dna Eremia, sugerându-i împăcare, și spunându-i că ea nu este prima femeie și nu ultima care este bătută de soț. În final, deși a recunoscut că a bătut soția sa, A. de fapt a fost exonerat de orice răspundere.

În Cauza T.M. și C.M. versus Republicii Moldova reclamantele, dna T.M. și C.M., mamă și fiică, sunt născute în 1982 și 2002 respectiv și locuiesc la Chișinău. Cazul vizează acuzațiile potrivit cărora autoritățile naționale nu au reușit să protejeze reclamantele de actele de violență domestică, prin faptul că nu au emis ordonanțe de protecție împotriva lui M.M., care este soțul actual al dnei T.M. și, respectiv, tatăl lui C.M.

Dna T.M. s-a căsătorit cu dl M.M. în anul 2001, și au divorțat în februarie 2001, în urma comportamentului agresiv și violent al soțului. Cu toate acestea, dna T.M. a continuat să locuiască în același apartament cu concubinul său. Începând cu iunie 2010, dna T.M. a depus mai multe plângeri la autoritățile locale, conform cărora dl M.M. a comis numeroase acte de violență domestică, inclusiv lovituri fizice și alte abuzuri domestice. Aceasta a solicitat o ordonanță de protecție în aprilie 2011, însă a primit o ordonanță neefectivă abia în septembrie 2011 [20].

Conform art.3 (interzicerea tratamentului inuman și degradant), reclamantele acuză autoritățile moldovene de ignorare a cazurilor de violență domestică la care ele au fost supuse și neemiterea unei ordonanțe de protecție. De asemenea, s-a invocat și art.14 (interzicerea discriminării) combinat cu art.3, conform cărora autoritățile nu au protejat reclamantele, bazându-se pe discriminarea de gen, care reflectă ideile stereotipizate despre rolul femeii în societate.

În prezenta cauză, reclamantele au prezentat probe medicale care demonstrează că ambele au fost maltratate. Un alt incident similar în privința primei reclamante a fost confirmat printr-un raport de examinare medico-legală întocmit la 21 martie 2011. A existat cel puțin încă un incident confirmat care implica abuzul verbal. Mai mult, Curtea nu poate să nu ia în considerație frica primei reclamante pentru agresiunile ulterioare, ținând cont de comportamentul agresiv anterior al lui M.M. și faptul că trebuia să

locuiască în același apartament cu el. Dovada stării de frică poate fi constatată din refugiul pe care reclamanta îl căuta în afara casei sale. În mod similar, cea de-a doua reclamantă a avut de suferit atât agresiune directă, cât și abuz verbal, precum și fiind martor la agresiunea față de mama sa, a fost supusă suferinței care depășește pragul minim al aplicării art.3 din Convenție, ținând cont în particular de vârsta sa fragedă (ea avea 8 ani la acel moment) și constatările raportului de evaluare psihologică [21].

Curtea consideră că autoritățile cunoșteau despre comportamentul violent al lui M.M., care a devenit și mai evident atunci când instanțele judecătorești naționale au eliberat ordonanța de protecție din 11 aprilie 2011. În pofida lipsei unei plângeri oficiale cu privire la violența în familie, este clar din rapoartele de examinare medico-legale și amenzi aplicate că colaboratorii de poliție au știut despre alegațiile reclamantelor că M.M. le-a agresat. În astfel de situație, colaboratorii de poliție erau obligați să investigheze din oficiu necesitatea de a acționa în vederea prevenirii violenței în familie, ținând cont cât de vulnerabile sunt, de obicei, victimele violenței în familie. Cu toate acestea, autoritățile, aparent, au fost incapabile să ofere vreun fel de protecție în lipsa unei cereri oficiale din partea reclamantelor, chiar dacă cunoșteau despre acțiunile de maltratare fizică, inclusiv în privința unui copil de 8 ani.

Problema constă în faptul că relativ puține victime ale violenței domestice cunosc Legea Republicii Moldova nr.45 din 01.03.2007, cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie [22], și implicit despre ordonanțele de protecție.

După ce a fost agresată a doua oară la 21 martie 2011 și a solicitat eliberarea unei ordonanțe de protecție, prima reclamantă a fost nevoită să aștepte 10 zile pentru ca instanța de judecată să examineze cererea, în pofida termenului de 24 de ore stabilit de lege. Când ordonanța a fost eliberată în cele din urmă, aceasta nu a fost expediată imediat reclamantelor, nici Comisariatului de poliție pentru executare, expunând astfel reclamantele la un risc ulterior de maltratare. Mai mult, în pofida tuturor probelor din dosar, atât instanțele judecătorești, cât și procuratura au refuzat să ofere protecție eficientă până la 29 septembrie 2011. Rezultă că reclamantelor nu li s-a acordat protecție efectivă decât după 1 an de la relatarea primului incident care a implicat vătămarea corporală, și jumătate de an după depunerea cererii privind eliberarea unei ordonanțe de protecție.

Având în vedere modul în care autoritățile au examinat cauza, în special cunoașterea de către autorități a riscului violenței ulterioare din partea lui M.M. și omisiunea lor de a întreprinde măsuri eficiente în privința sa timp de câteva luni, Curtea constată că Statul a omis să respecte obligațiile sale pozitive în temeiul art.3 din Convenție. Prin urmare, a existat o încălcare a acestei prevederi.

Curtea atrage atenția asupra constatărilor sale că omisiunea Statului de a proteja femeile împotriva violenței în familie încalcă drepturile lor la protecție egală în fața legii și că această omisiune nu este necesară să fie intenționată. În prezenta cauză, Curtea menționează că prima reclamantă a fost supusă violenței din partea soțului său de mai multe ori și că autoritățile cunoșteau despre aceste agresiuni. Între timp, prima reclamantă a fost impusă să-și caute un alt adăpost. De asemenea, pasivitatea autorităților în prezenta cauză rezultă din omisiunea lor de a oferi măsuri de protecție până la depunerea cererii privind eliberarea ordonanței de protecție, sau să pornească urmărirea penală împotriva lui M.M. până la depunerea unei plângeri.

S-a demonstrat că acțiunile autorităților nu au fost doar o simplă omisiune sau tergiversare în combaterea violenței asupra reclamantei, dar a condus la tolerarea repetată a violenței și a reflectat o atitudine discriminatorie față de prima reclamantă ca femeie.

În urma analizei hotărârilor *supra*, s-au impus ca absolut necesare următoarele concluzii:

– Violența domestică are un impact disproporționat și diferit asupra femeilor. Dacă ar fi fost abordată efectiv, o astfel de violență ar fi impus o reacție particulară, care includea tratarea unei astfel de violențe ca o formă de discriminare bazată pe gen. Omisiunea de a realiza această violență ar duce la omisiunea de a recunoaște importanța problemei și impactul său asupra demnității femeilor.

– Imixtiunea de către autorități în viața privată și viața de familie poate deveni necesară în vederea ocrotirii sănătății și drepturilor unei persoane, sau să prevină acțiunile ilegale în anumite circumstanțe, iar Statele trebuie să mențină și să aplice în practică un cadru legal corespunzător, care să acorde protecție împotriva acțiunilor de violență din partea persoanelor private.

– Pentru a cădea sub incidența art.3 relele tratamente aplicate victimelor violenței în familie trebuie să atingă *un nivel minim de severitate*. Aprecierea acestui minim este relativă și depinde de toate circumstanțele cauzei, cum ar fi: natura și contextul tratamentelor; durata acestora; efectele sale fizice și psihice și, în anumite cazuri, sexul, vârsta și starea de sănătate a victimei.

– Autoritățile nu apreciază cu desăvârșire seriozitatea și extinderea problemei violenței în familie în Moldova și efectul său discriminatoriu asupra femeilor. Omisiunea Statului de a proteja femeile împotriva violenței domestice încalcă dreptul lor la protecție egală conform legislației și că omisiunea nu trebuie să fie intenționată.

– Cauzele de violență în familie analizate *supra* au demonstrat cu certitudine că comportamentul autorităților nu constituie o simplă omisiune sau tergiversare în examinarea violenței în privința victimei-

lor, însă conduce la tolerarea repetată a violenței și reflectă o atitudine discriminatorie față de victimă ca femeie.

– Obligațiile pozitive potrivit art.3 includ, *pe de o parte*, elaborarea unor prevederi legale în scopul de a preveni și pedepsi relele tratamente de către persoanele particulare, și, *pe de altă parte*, când sunt conștiente de un pericol iminent al relor tratamente din partea unei persoane identificate, sau dacă relele tratamente deja au avut loc, să aplice prevederile corespunzătoare în practică, astfel oferind protecție victimelor și pedepsind persoanele responsabile.

– S-a constatat că, în majoritatea cauzelor, violența în familie nu a constat dintr-un singur incident, dar a luat forma unei agresiuni repetate. Un anumit procent de violență împotriva femeilor nu a fost raportat, fie din cauza că victimele considerau că vor putea singure rezolva chestiunea, fie din cauza fricii și rușinii.

– Ținând cont de multiplele tipuri de violență domestică, nu numai care rezultă în vătămări corporale, dar și în abuz psihologic și economic, opinia procurorului că nu poate fi pornită o urmărire penală decât dacă victimei i s-au cauzat leziuni de un anumit grad de severitate, de asemenea, ridică întrebări referitoare la eficiența măsurilor de protecție. O astfel de împrejurare atestă omisiunea de a realiza sau de a explica autorităților responsabile pentru executare specificul naturii violenței în familie, care nu constă întotdeauna în vătămări corporale.

– Suplimentar, în toate cazurile analizate, autoritățile au avut nevoie de mult timp pentru a lua în considerație cererile reclamantelor privind eliberarea unei ordonanțe de protecție, iar apoi omiteau să o expedieze pentru executare și, prin urmare, să o execute. Ulterior, nici într-un caz colaboratorii de poliție nu au întreprins nicio acțiune fermă întru evacuarea agresorului din locuința comună, după care instanța de judecată a suspendat executarea ordonanței de protecție, în pofida situației urgente, o încheiere caracterizată de autorități ca fiind contrară legii.

– Ținând cont, în particular, de vulnerabilitatea victimelor violenței în familie, care de obicei omit să comunice incidentele, în obligația autorităților intră verificarea dacă situația necesită o reacție fermă din partea Statului și cel puțin să informeze prima reclamantă despre existența măsurilor de protecție.

Referințe:

1. Lupșe (Zgłobiu) C. *Atitudinea agresorilor privind violența domestică și maltratarea copilului în contextul societății românești actuale*: Rezumatul tezei de doctorat. Cluj-Napoca: Universitatea „Babeș-Bolyai”, 2012, p.5.
2. Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence (Adopted by the Committee of Ministers on 30 April 2002 at

the 794th meeting of the Ministers' Deputies) <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=280915> (accesat: 30.12.2014).

3. General recommendation of committee on the Elimination of Discrimination against Women, Forty-seventh session, 4-22 October 2010, No.28 on the Core Obligations of States Parties under Article 2 of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW/C/2010/47/GC.2). http://www.wunrn.com/reference/pdf/cedaw_3.pdf (accesat: 12.01.2015).

4. Herman J.L. *Recovery from Psychological Trauma*. In: *Psychiatry and Clinical Neuroscience*, 1998, Issue 52 (suppl.), p.145. (ISSN 1323-1316)

5. *Ibidem*, p.146.

6. *Ibidem*, p.147.

7. Adorjani J. *Percepția femeilor victime ale violenței domestice asupra sistemului de justiție penală: Rezumat al tezei de doctorat*. Cluj-Napoca: Universitatea „Babeș-Bolyai”, 2012, p.17.

8. *Ibidem*, p.17.

9. *Ibidem*, p.18-19.

10. Cauza Mudric *versus* Republicii Moldova. Cererea nr.74839/10. Hotărârea CtEDO din 16 iulie 2013, definitivă 16 octombrie 2013 (Strasbourg). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr.268-275.

11. Cauza Eremia *versus* Republicii Moldova. Cererea nr. 3564/11. Hotărârea CtEDO din 28 mai 2013, definitivă 28 august 2013 (Strasbourg). http://www.promolex.md/upload/docs/ERE-MIAv.MOLDOVARomanianTranslationbytheMinistryofJustice-oftheRepublicofMoldova_1391001533ro_.pdf (24.12.2014)

12. Cauza T.M. și C.M. *versus* Republicii Moldova. Hotărârea CtEDO din 28 ianuarie 2014, definitivă 28 aprilie 2014 (Strasbourg). Cererea nr. 26608/11. <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-140240> (19.01.2015).

13. Cauza Mudric *versus* Republicii Moldova. Cererea nr.74839/10. Hotărârea CtEDO din 16 iulie 2013, definitivă 16 octombrie 2013 (Strasbourg). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr.268-275.

14. *Ibidem*.

15. *Ibidem*.

16. *Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale* (Roma, 04.11.1950), precum și protocoale adiționale la această Convenție. Ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova, nr.1298-XIII din 24.07.1997. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.54-55/502 din 21.08.1997. Varianta electronică: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf (accesat: 29.12.2014).

17. Cauza Eremia *versus* Republicii Moldova. Cererea nr. 3564/11. Hotărârea CtEDO din 28 mai 2013, definitivă 28 august 2013 (Strasbourg). http://www.promolex.md/upload/docs/ERE-MIAv.MOLDOVARomanianTranslationbytheMinistryofJustice-oftheRepublicofMoldova_1391001533ro_.pdf (24.12.2014).

18. *Ibidem*.

19. *Ibidem*.

20. Cauza T.M. și C.M. *versus* Republicii Moldova. Hotărârea CtEDO din 28 ianuarie 2014, definitivă 28 aprilie 2014 (Strasbourg). Cererea nr.26608/11. <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-140240> (19.01.2015).

21. *Ibidem*.

22. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr.55-56.

Recenzent:
Lilia GÎRLA,
doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

CONCEPTE GENERALE PRIVIND FLEXIBILITATEA RAPORTURILOR JURIDICE DE MUNCĂ

Adrian LUNGU,

magistru în drept, lector universitar (USM)

Odată cu apariția în Republica Moldova a proprietății private, s-au format noi relații de muncă, care au determinat o nouă evaluare a acestora, prin elaborarea unor noi politici în domeniul relațiilor de muncă, fiind totodată necesare noi reglementări în legislație. Unele fenomene de pe piața muncii până în prezent nu sunt suficient percepute, cercetate și reglementate. Din această categorie fac parte, în special, relațiile de muncă flexibile.

Conceptul de „flexibilitate” a relațiilor de muncă reprezintă proprietatea de a reacționa și de a se adapta la noile circumstanțe existente, el referindu-se la ambii subiecți ai raportului de muncă.

Exigențele, atât față de angajator, cât și față de salariat, de a manifesta mai multă flexibilitate și mai multă adaptabilitate în fața schimbărilor de ordin economic și a restructurării întreprinderilor reies din faptul că companiile se confruntă zilnic, pe de o parte, cu provocarea de a realiza un echilibru între necesitățile organizației (ex.: sporirea productivității muncii, termenele scurte de livrare, satisfacția clienților, inovarea etc.), iar pe de altă parte, necesitățile și interesele salariaților (ex.: majorarea salariului, un mai bun echilibru între viața profesională și viața personală, dezvoltarea carierei profesionale, îmbunătățirea condițiilor de muncă etc.).

Cuvinte-cheie: flexibilitate; raport juridic de muncă; angajare; concediere; timp de lucru.

* * *

With the occurrence of private property in the Republic of Moldova there were formed new working relationships that have determined a new assessment of them by developing new policies in the field of working relations, being also required new regulations in legislation. Till now some phenomena of the labor market are not sufficiently charged, investigated and regulated. In this category are included especially flexible working relations.

The concept of “flexibility” of working relations represents the ability to react and to adapt to new existing circumstances, referring to both subjects of the employment relationship.

Requirements, both to the employer, as well as to the employee, to show more flexibility and more adaptability in the face of economic changes and the restructuring of firms ensue from the fact that daily companies face, on the one hand the challenge of making a balance between the needs of the organization (e.g. increasing labor productivity, short delivery, customer satisfaction, innovation etc.) and on the other hand, the needs and interests of employees (e.g. salary increase, a better balance between work and personal life, personal career development, improved working conditions etc.).

Keywords: flexibility; legal working relationship; employment; dismissal; working time.

Două decenii de independență au însemnat pentru Republica Moldova producerea unor schimbări esențiale în domeniile social, economic, politic, care s-au răsfrânt inclusiv asupra relațiilor de muncă.

Odată cu apariția în Republica Moldova a proprietății private, s-au format noi relații de muncă, care au determinat o nouă evaluare a acestora, prin elaborarea de noi politici în domeniul relațiilor de muncă, fiind, totodată, necesare noi reglementări în legislație. Unele fenomene de pe piața muncii până în prezent nu sunt suficient percepute, cercetate și reglementate. Din această categorie fac parte, în special, relațiile de muncă flexibile.

Conceptul de „flexibilitate a raporturilor juridice de muncă” reprezintă proprietatea de a reacționa și de a se adapta la noile circumstanțe existente, el referindu-se la ambii subiecți ai raportului de muncă (*angajator și salariat*).

Exigențele, atât față de angajator, cât și față de salariat – de a manifesta mai multă flexibilitate și mai multă adaptabilitate în fața schimbărilor de ordin economic și a restructurării întreprinderilor reies din faptul că companiile se confruntă zilnic, pe de o parte, cu provocarea de a realiza un echilibru între necesitățile organizației (ex.: sporirea productivității muncii, termenele scurte de livrare, satisfacția clienților, inovarea etc.), iar pe

cealaltă parte, de necesitățile și interesele salariaților (ex.: majorarea salariului, un mai bun echilibru între viața profesională și viața personală, dezvoltarea carierei profesionale, îmbunătățirea condițiilor de muncă etc.).

În doctrina de specialitate se disting patru categorii de flexibilitate în raporturile de muncă:

- a) flexibilitatea externă;
- b) flexibilitatea internă;
- c) flexibilitatea funcțională;
- d) flexibilitatea salarială.

Flexibilitatea externă, sau flexibilitatea angajatorilor și concedierilor, cum mai este denumită, se referă la ajustarea continuă a fluxului de salariați de pe piața muncii, ea fiind, practic, externă pentru întreprindere. Ajustarea acestui flux de salariați de pe piața muncii are loc atât pe baza mecanismelor de piață, cât mai ales pe baza reglementărilor de ordin legislativ sau de maniera contractelor colective, și se realizează în mod special prin: angajări în baza contractelor individuale de muncă pe durată determinată, prin agent de muncă temporară, prin condiții flexibile la angajare ori prin restricții rezonabile la concediere.

Munca pe durată determinată, reglementată de Codul muncii al RM din 28 martie 2003, reprezintă o excepție de la regula de bază a angajării pe durată ne-

determinată. Astfel, în conformitate cu prevederile art. 55 din CM RM, „contractul individual de muncă poate fi încheiat pe durată determinată, numai în vederea executării unor lucrări cu caracter temporar, în următoarele cazuri:

a) pentru perioada îndeplinirii obligațiilor de muncă ale salariatului, al cărui contract individual de muncă este suspendat (cu excepția cazurilor de aflare a acestuia în grevă) sau pe perioada în care el se află în concediu de odihnă anual, concediu neplătit, concediu medical, concediu de maternitate sau concediu parțial plătit pentru îngrijirea copilului, concediu suplimentar neplătit pentru îngrijirea copilului în vârstă de la 3 la 6 ani, concedii suplimentare pentru salariații care s-au înmatriculat în instituțiile de învățământ superior sau mediu de specialitate, concediilor de odihnă anuale prelungite pentru cadrele didactice din învățământ, concediu de lungă durată al cadrelor didactice și al cadrelor din organizațiile din sfera științei și inovării;

b) pentru perioada îndeplinirii unor lucrări temporare cu o durată de până la 2 luni, precum și în cazul unor lucrări sezoniere care, în virtutea condițiilor climatice, se pot desfășura numai într-o perioadă anumită a anului;

c) cu persoanele detașate la lucru peste hotarele Republicii Moldova;

d) pentru perioada stagierii și instruirii profesionale a salariatului la o altă unitate;

e) cu persoane care își fac studiile la instituțiile de învățământ la cursurile de zi;

f) cu persoanele pensionate, conform legislației în vigoare, pentru limită de vârstă ori vechime în muncă (sau care au obținut dreptul la pensie pentru limită de vârstă ori vechime în muncă) și nu sunt încadrate în câmpul muncii – pe o perioadă de până la doi ani, care, la expirare, poate fi prelungită de părți în condițiile legii;

g) cu colaboratorii științifici din instituțiile de cercetare-dezvoltare, cu cadrele didactice și rectorii instituțiilor de învățământ superior, precum și cu directorii colegiilor, în baza rezultatelor concursului desfășurat în conformitate cu legislația în vigoare;

h) la alegerea, pe o perioadă determinată a salariilor, în funcții electivă în autoritățile publice centrale și locale, precum și în organele sindicale, patronale, ale altor organizații necomerciale și ale societăților comerciale;

i) cu conducătorii unităților, adjuncții lor și contabilii-șefi ai unităților;

j) pentru perioada îndeplinirii de către șomerii a lucrărilor publice remunerate, în modul stabilit de Guvern;

k) pentru perioada îndeplinirii unei lucrări;

l) cu lucrătorii de creație din artă și cultură;

m) cu salariații asociațiilor religioase;

n) în alte cazuri prevăzute de legislația în vigoare.

Totodată, munca pe durată determinată este reglementată și prin Directiva nr.1990/70/CE adoptată de Consiliul European la 28 iunie 1999, a cărei a doptare a fost impusă de realitățile de pe piața muncii, din considerente de flexibilitate a relațiilor de muncă, dar mai ales pentru a se asigura nediscriminarea în muncă, în-

trucât, în mod evident, acestea reprezintă o categorie de raporturi de muncă situate sub spectrul precarității [1].

Referindu-ne la legislația Republicii Moldova ce reglementează contractul individual de muncă pe durată determinată, menționăm că aceasta este destul de rigidă în actuala formulare a Codului muncii al Republicii Moldova, rigiditate ce se manifestă prin următoarele:

– necesitatea de extindere a cazurilor în care se pot încheia contracte individuale de muncă pe durată determinată de timp (ex.: pentru perioada implementării unui proiect investițional sau program de asistență tehnică și financiară; pentru efectuarea unor lucrări legate de majorarea volumului de producție sau de servicii prestate, caracterul temporar al cărora (până la un an) poate fi argumentat de angajator);

– reglementarea succesivității contractelor individuale de muncă pe durată determinată, inclusiv prin stabilirea unei durate maxime a acesteia;

– precizarea condițiilor în care un contract individual de muncă pe durată determinată poate fi prelungit, precum și stabilirea unui număr maxim de prelungiri, în cadrul unei anumite perioade de timp;

– stabilirea condițiilor în care un astfel de contract individual de muncă atipic să fie considerat atipic față de cel anterior.

Cea de-a doua modalitate a flexibilității externe a relațiilor de muncă o reprezintă munca prin agent de muncă temporară.

Munca prin agent de muncă temporară reprezintă o formă unică, „triunghiulară” de ocupare a forței de muncă, care implică un raport temporar de muncă între un intermediar – o agenție angajatoare și un lucrător, prin care acesta este pus la dispoziție și sub controlul unei întreprinderi care îi utilizează acestuia serviciile – societatea utilizatoare.

Forma respectivă de angajare reprezintă una din modalitățile prin care angajatorul poate conferi un caracter flexibil relațiilor de muncă, manifestat prin eficientizarea cheltuielilor salariale, oferind, totodată, acces pe piața muncii la un loc de muncă mai sigur unor categorii mai vulnerabile de salariați, cum ar fi studenții, persoanele cu dizabilități, șomerii ș.a.

Ponderea acestei categorii de relații de muncă este în continuă creștere, reprezentând o formă importantă de ocupare a forței de muncă în majoritatea statelor membre ale Uniunii Europene, însă reglementarea muncii prin agent de muncă temporară la nivelul țărilor europene este deocamdată destul de neuniformă.

Pe plan internațional, OIM a adoptat Convenția nr. 181/1997 privind agențiile de ocupare private (ratificată de Republica Moldova), precum și Recomandarea 187/1997 referitoare la agențiile private de ocupare a forței de muncă, iar în acest context a fost adoptată Directiva nr. 2008/104/CE a Parlamentului European și a Consiliului European din 19 noiembrie 2008 privind munca prin agent de muncă temporară, al cărui obiectiv este de a asigura protecția lucrătorilor temporari și de a îmbunătăți cadrul de reglementare și calitatea muncii prin agent de muncă temporară, având în vedere necesitatea de a fi create noi locuri de muncă și de a fi dezvoltate formele de muncă flexibile.

Menționăm că munca prin agent de muncă tempo-

rară este o varietate a muncii pe perioadă determinantă. Această formă atipică de angajare în muncă implică, prin urmare, o relație triunghiulară între salariatul temporar, agentul de muncă temporară și utilizator [2]. În urma identificării subiecților implicați în respectiva relație, se poate constata că utilizatorul – este un terț – beneficiarul muncii prestate de acel salariat temporar, iar prin acesta, munca prin agent de muncă temporară se aseamănă cu detașarea, însă se deosebește fundamental de acesta prin faptul că salariatul temporar este angajatul agentului de muncă temporară și este salarizat de el.

Cât privește Republica Moldova, putem menționa că legislația în vigoare nu reglementează munca prin agent temporar.

Desfășurarea muncii are un caracter de continuitate, în cadrul unui număr minim de ore pe zi, într-o perioadă determinată. Fără elementul de subordonare nu ar fi cu puțință unitatea de acțiune a colectivului și eficiența activității sale [3].

Munca trebuie să fie remunerată, salariul reprezentând contraprestația cuvenită angajatului. Așadar, o muncă gratuită nu poate constitui obiectul unui raport juridic de muncă. În scopul modernizării relațiilor de muncă, s-a lansat în practică și noțiunea de „flexisecuritate a muncii”, care este o abordare globală și privilegiază flexibilitatea lucrătorilor, care trebuie să se poată adapta la evoluțiile pieței muncii și la tranzițiile profesionale.

De asemenea, aceasta trebuie să favorizeze flexibilitatea întreprinderilor și organizarea muncii, pentru a putea răspunde nevoilor angajatorilor și pentru a îmbunătăți concilierea vieții profesionale cu cea familială. Însă acest lucru nu se termină doar aici, mai având funcția de securitate a lucrătorilor, care trebuie să poată avansa în carierele lor profesionale, să-și dezvolte competențele și să fie susținuți de sistemele de asigurări sociale în timpul perioadelor de inactivitate. Acestea facilitează, în special, integrarea grupurilor cele mai defavorizate pe piața muncii, cum sunt tinerii, femeile, lucrătorii în vârstă și șomerii de lungă durată.

Pentru a înțelege conceptul de *flexisecuritate* trebuie de luat în considerație, în primul rând, principiile pe care se bazează flexisecuritatea muncii. Acestea sunt următoarele:

- flexibilitatea și securitatea contractelor de muncă, cu respectarea dreptului muncii, a contractelor colective și a principiilor moderne de organizare a muncii;
- instituirea unor strategii de învățare pe tot parcursul vieții, pentru a sprijini adaptarea continuă a lucrătorilor pe piața muncii, în special a celor mai vulnerabili;
- eficiența politicilor active în domeniul pieței forței de muncă, pentru a ajuta lucrătorii să își găsească un nou loc de muncă după o perioadă de inactivitate;
- modernizarea sistemelor de asigurări sociale, prin acordarea de ajutoare financiare care să încurajeze ocuparea forței de muncă și să faciliteze mobilitatea pe piața muncii.

Partenerii sociali trebuie să participe în mod activ la punerea în aplicare a strategiilor de flexisecuritate, pentru a garanta buna aplicare a acestor principii. Acest lucru nu este suficient pentru a monitoriza și proteja ra-

porturile juridice de muncă, ci este necesară o întrunire a tuturor statelor.

Sub aspect comparativ, menționăm că statele membre ale UE își adaptează strategiile de flexisecuritate la particularitățile pieței muncii. Totuși, Comisia UE le recomandă să respecte o serie de principii:

- să aprofundeze punerea în aplicare a Strategiei de la Lisabona, pentru a îmbunătăți ocuparea forței de muncă și coeziunea socială în UE;
- să caute un echilibru între drepturile și responsabilitățile angajatorilor, lucrătorilor, persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă și ale autorităților publice;
- să adapteze principiul flexisecurității la situația fiecărui stat membru;
- să sprijine și să protejeze lucrătorii aflați în perioade de tranziție sau de inactivitate pentru a-i integra pe piața muncii și pentru a-i îndruma spre contracte de muncă stabile;
- să dezvolte flexisecuritatea internă a întreprinderilor și flexisecuritatea externă de la o întreprindere la alta, pentru a sprijini evoluțiile profesionale;
- să promoveze egalitatea de șanse între femei și bărbați și egalitatea de șanse pentru toți;
- să favorizeze colaborarea între partenerii sociali, autoritățile publice și celelalte părți implicate;
- să repartizeze în mod echitabil costurile bugetare și beneficiile politicilor de flexisecuritate, îndeosebi între întreprinderi, indivizi și bugetele publice.

Realizarea priorităților Strategiei de la Lisabona pentru perioada 2007-2013 are ca scop: creșterea atractivității UE pentru ocuparea forței de muncă și pentru investiții, încurajarea inovării, spiritului antreprenorial și creșterii economiei bazate pe cunoaștere, precum și crearea mai multor locuri de muncă și de mai bună calitate. Politică de coeziune reformată a determinat descentralizarea responsabilităților în favoarea partenerilor locali și regionali, punerea în comun a cunoștințelor și resurselor lor și elaborarea de strategii adaptate la nivelurile local și regional. Trebuie să se continue eforturile pentru realizarea obiectivelor de la Lisabona, ținând seama, totodată, de diversitatea contextelor și dificultăților fiecărei țări. Astfel, statele membre trebuie să acorde finanțări pentru acțiuni care duc la îndeplinirea acestor obiective și pentru reformele structurale prevăzute de programele naționale de reformă [4].

Considerăm că tendințele Republicii Moldova de aderare la UE obligă la modernizarea legislației muncii Republicii Moldova, care trebuie să cuprindă posibilitatea legală de flexibilizare a contractelor individuale de muncă. Iar flexibilizarea care trebuie să aibă o mare posibilitate de manevră în ceea ce ține de posibilitatea de a introduce clauze nonstandard în conținutul contractelor individuale de muncă.

Este evident că și RM este afectată de intensificarea concurenței în cadrul globalizării pieței, de creșterea cu viteza ultrasunetului a proceselor tehnologice, modificarea produsului intern brut în sensul creșterii componenței sectorului serviciilor.

Aceste lucruri duc, inevitabil, la flexibilitatea raporturilor juridice de muncă și la organizarea întreprinderilor, care să le permită posibilitatea de a reacționa prompt la modificarea cerințelor pieței. Aceste momen-

te atrag după sine și diversificarea raporturilor juridice de muncă, generând o multitudine de raporturi necunoscută anterior.

În acest sens, putem defini raportul juridic de muncă flexibil drept raportul de muncă, generat de regulile de către un contract individual de muncă, care este diferit de raportul juridic generat de către un contract individual de muncă tipic pe durata nedeterminată și cu timp de lucru normal și complet. În opinia Ralucăi Dimitriu, apar în calitate de instrumente de flexibilizare a raporturilor de muncă contractul de muncă pe durată determinată, contractul de muncă temporar, contractul de muncă cu timp parțial, contractul de muncă la domiciliu.

Flexibilitatea numerică internă (timpului de lucru) nu este ceva nou. În multe țări, astfel de aranjamente ca lucrul în ture, turele de noapte și lucrul duminică au existat de mult timp, deși aceste practici erau limitate la anumite activități și sectoare, așa cum sunt hotelurile și restaurantele, serviciile de asistență medicală și unele industrii de confecții.

În ziua de azi, diferența constă în disponibilitatea flexibilității timpului de lucru pentru diverse grupuri de angajați, activități, multitudinea de forme pe care au luat-o și care variază de la analizarea timpului de lucru, la ore prelungite de închidere a magazinelor și serviciile publice, săptămâni de lucru mai scurte și prevederi mai flexibile pentru concedii [5].

Denumită și flexibilitatea timpului de lucru, această formă atipică de angajare în muncă poate îmbunătăți performanța companiilor prin sporirea adaptabilității, a inovării și productivității [6], prin optimizarea internă a numărului personalului pe diferite sectoare și activități, precum și prin adoptarea de soluții flexibile privind utilizarea și organizarea timpului de lucru. Aceste obiective pot fi atinse prin folosirea extinsă a angajărilor pe bază de contracte de muncă cu timp parțial, prin elasticizarea timpului de lucru și a programului de muncă, a condițiilor pentru efectuarea orelor suplimentare, precum și prin diferențierea accentuată a concediilor de odihnă.

În cadrul unor companii, regulamentele interne stabilesc până și politicile de utilizare a programului flexibil pentru angajați [7].

De regulă, scopul politicii de program flexibil este să stabilească modul de abordare al angajatorului în dezvoltarea și implementarea orelor individuale de lucru, pentru a sprijini salariații săi angajați în baza contractelor individuale de muncă în concilierea vieții profesionale cu cea de familie, responsabilități de îngrijire a altor persoane și a vieții personale din afara locului de muncă.

Flexibilitatea funcțională (organizațională), se referă la măsuri preconizate a fi adoptate la nivelul unităților și presupune incorporarea flexibilității în structura proceselor de lucru, a organizării muncii și a locurilor de muncă, incluzând flexibilitate și în ceea ce privește mobilitatea salariaților, un exemplu în acest sens reprezentându-l detașarea frecventă a personalului. Procesele de producție bazate pe lucrul în echipă includ măsuri ca dobândirea de competențe multiple și rotația sarcinilor, ceea ce presupune un proces continuu de învățare pe toată durata vieții profesionale, în timp ce lucrul în echipă extins include echipe cu conducere proprie și

parteneriatele, presupunând dobândirea și distribuirea cunoștințelor, învățarea evolutivă, inovarea la locul de muncă și dezvoltarea produselor. Pe lângă un cadru legal flexibil, asociat cu contracte colective de muncă permissive în ceea ce privește flexibilitatea funcțională, formarea profesională reprezintă o condiție esențială pentru ca salariații să poată trece de la un loc de muncă la altul în cadrul unității, în funcție de nevoile acestora sau ale lor [8].

Flexibilitatea salarială se referă la stabilirea salariilor în mod diferențiat, pe baza unor criterii ce țin cont în special de nivelul de calificare și de experiență, precum și, în special, de performanțele și de responsabilitățile individuale ale fiecăruia dintre salariați, modalitățile concrete de stabilire a salariului putând fi „pe cale convențională [9] ori prin lege”, așa cum este prevăzut în art.1 din *Convenția nr. 95 din anul 1949 asupra salariului a Organizației Internaționale a Muncii*.

Prin urmare, angajatorii pot negocia cu salariații, în limite destul de largi, salariile ce sunt stabilite prin contracte individuale de muncă, însă există limite legale de la care nu pot deroga, una dintre acestea reprezentând-o salariul minim brut pe țară, în timp ce în zona raporturilor de muncă din domeniul bugetar, salariile sunt stabilite pe bază de grile de salarizare cuprinse în acte normative specifice, flexibilitatea salarială în acest domeniu fiind destul de limitată.

Într-o finalitate, menționăm că flexibilitatea raporturilor juridice de muncă reprezintă o consecință firească a reglementărilor cu caracter dispozitiv a legislației muncii, orientate spre îndeplinirea cerințelor pieței muncii în urma negocierilor individuale și/sau colective.

Referințe:

1. Popescu A. *Dreptul internațional și european al muncii*. Ed. a 2-a. București: C.H. Beck, 2008, p.401-402.
2. Țiclea A. (coordonator). *Codul muncii comentat și adnotat, cu legislație, doctrină și jurisprudență*. Vol. I, ed. a II-a revăzută și adăugită. București: Universul Juridic, 2010, p.475-476.
3. Dimitriu R. *Aspecte de flexibilitate a raporturilor de muncă* http://www.guv.ro/obiective/200701/strategie_post_aderare2a.pdf, p.16, accesat la 22.06.2014.
4. Strategia de la Lisabona, pentru creștere și locuri de muncă, prin intermediul politicii de coeziune a UE, 2007-2013.
5. Inspekția condițiilor de muncă, Curriculum elaborat de ITC-ILO cu privire la crearea sistemelor moderne și eficiente de inspekție a muncii, p. 12. http://mmps.gov.md/file/ilo/MODULUL%206_ro.pdf, accesat la 22.06.2014.
6. http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef09191_ro.htm, Ghid de bune practici privind politicile de flexibilitate internă în cadrul companiilor – rezumat, accesat la 22.06.2014.
7. Regulamentul Intern al ÎCS „Avon Cosmetic (Moldova) SRL.
8. Revista Română de Dreptul Muncii 5/2011; Busu G. *Reglementări naționale privind flexisecuritatea în raporturile de muncă*, p.41- 42.
9. Regulamentul cu privire la performanțele angajaților S.A. „Moldtelecom”. Anexa nr.5 a Contractului colectiv de Muncă al S.A. „Moldtelecom” pentru anii 2013-2016.

Recenzent:

Nicolae SADOVEI,

doctor habilitat în drept, conferențiar universitar

ФУНКЦІЇ ЯК ЗОВНІШНІЙ ПРОЯВ ВЛАСТИВОСТЕЙ ДОГОВОРУ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ

Н.Д. ГЕТЬМАНЦЕВА,

кандидат юридичних наук, доцент

(Чернівецькій національній університет імені Юрія Федьковича)

У статті досліджується договір через аналіз його функцій у механізмі правового регулювання трудових відносин. Стверджується, що договір як юридична категорія має певну систему функцій, за допомогою яких досягається його відповідний ефект. Робиться висновок, що функція договору є зовнішнім проявом властивостей договору, що проявляються в узгодженому впливі суб'єктів на суспільні відносини, зміст якого може визначатися угодою сторін.

Ключові слова: трудовий договір; функції; функції договору; норма права; правовідношення; мета.

* * *

On the basis of advanced achievements of legal science there is investigated the place of the contracts in the labour law through the analysis of their functions in the mechanism of legal regulation of the labour relations.

Keywords: employment contract; function; function of the contract; rule of law; the right attitude; the goal.

Актуальність проблеми, що розглядається обумовлена передусім становленням, реформуванням правового регулювання праці в нових умовах. Історично склалося так, що проблема функцій договору стала пріоритетною проблемою цивільного права, а тому і будь-які спроби удосконалити, адаптувати функції договору до ринкових умов якби вже передбачають цивільно-правовий підхід до реформування будь-якої галузевої науки (трудоного, адміністративного права). Разом з тим функції договору – це загальногалузева проблема, проявляючи свої характерні риси, функції договору дозволяють врахувати галузеву специфіку, в тому числі і трудового права.

Цінність будь-яких явищ в суспільстві визначається характером і наслідками його впливу на соціально-економічні відносини, що існують. Суспільна цінність договору в рамках реалізації права знаходить свій якісний вираз в його функціях, оскільки саме в них закладені абстрактні можливості, засоби впливу договору на суспільні відносини. Саме критерієм ефективності договору є його здатність здійснювати вплив на державну політику у всіх сферах життя суспільства. Отже теоретичне дослідження соціальної цінності договору передбачає перш за все вивчення його функцій, оскільки від цього багато в чому залежить перспектива використання договору у всіх сферах життя суспільства. З'ясування функцій договору необхідно з точки зору вирішення практичних задач гармонійного розвитку громадянського суспільства.

Ступінь розробки проблеми. В роботах учених-юристів стосовно до такої категорії як функція перевага віддається праву в цілому [16, с.11-12; 17, с.16-18] або його галузям [6, с.65]. Що стосується функцій договору в окремих галузях права, то такі проблеми розглядалися в цивільному [7, с.83], адміністративному [1, с.17-18], господарському праві [4, с.83-84; 15, с.83]. Дослідження ж функцій договору в трудовому праві в більшості

випадків закінчувались аналізом функцій трудового договору і колективного договору.

Мета статті. Основна мета дослідження полягає в тому, щоб на основі новітніх досягнень правової науки уявити місце і роль договорів у трудовому праві через аналіз їх функцій в механізмі правового регулювання трудових відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слово функція походить від латинського *functio* – здійснення, виконання. В філософії функції визначаються як зовнішні прояви властивостей будь-якого об'єкта в даній системі відносин [20, с.448]. З точки зору теорії права під функціями розуміють головні напрямки правового впливу на суспільні відносини [8, с.186]. Загалом, в юридичній літературі це слово нерідко вживається в самих різних значеннях: роль, завдання, призначення договору.

Таке становище, - як зазначає Н.М. Пархоменко [12, с.9] потребує з'ясування, оскільки без визначених з точки зору змістовного навантаження понять, термінів неможливо вести теоретичне дослідження у будь-якій галузі науки. В зв'язку з цим, звертає на себе увагу те, що терміни функції, роль, значення вживаються як юридичні синоніми. Так, А.Г. Биков пише, що основна роль, яка належить договору, полягає в тому, що він є перш за все юридичною формою організації господарських зв'язків. Вказану функцію договір виконує саме тому, що його вплив на суб'єктів відбувається не безпосередньо, а через опосередковану правову форму, такою формою є договір [3, с.34]. У багатьох працях, присвячених договорам мова йде про його значення і функції. Складається враження, що ці поняття не самостійні, а є складовими частинами більш широкого поняття роль договору, і ним поглинаються. Таким чином, поняття договору є багатозначним і може наповнюватися різним змістом.

Але є очевидним, що роль, значення і завдання є цілісно єдиним поняттям, яке може бути охоплене такою категорією як функція.

Завдання договору – це вказівка на кінцеву, або

існуючу на певному етапі мету договору, досягнення якої повинно вирішуватися ним самостійно, або здійсненню якої він повинен сприяти. Але, було б невірним розглядати цю категорію як прояв основних цілей використання договірної форми і самого договору. Безумовно при визначенні функцій договору слід починати з того, що існує зв'язок між функціями договору з одного боку, і метою договору – з іншого. Функцію договору неможливо уявити без мети. Питання про функції неможливо замінити питанням про мету використання договору, оскільки характеристика функцій договору повинна бути заснована на тому, що це не що інше як властивість, можливість суб'єктів договору досягнути цієї мети. Формування мети є початковим етапом правотворюючого процесу, який не може розпочатися без того, що відповідні суспільні відносини набули б форми юридичного мотиву, правової мети [3, с.34].

Об'єктивні потреби зовнішнього середовища отримують суб'єктивне відбиття в меті (завданнях) діяльності осіб, тобто в їх уявленні про ті результати на досягнення яких спрямована їх діяльність і які знаходять практичне втілення у функціях [4, с.83-84]. Якщо розглядати договір як систему певних елементів, то завдання виступає в якості специфічного елемента змісту кожної функції договору. Специфіка полягає в тому, що формулювання завдань повинно передувати в часі практичному здійсненню відповідної функції. З іншого боку, мета виступає визначальним елементом у формуванні змісту кожної функції. Мета договору містить в ідеальній формі результат, якого можливо досягти з його допомогою. Вона характеризується як підсумок реалізації суб'єкта обраних ним засобів.

У функціях договору проявляється його здатність досягнення суб'єктами власної мети. Ефективність функції договору пов'язується з досягненням тих цілей, які стоять перед договором.

Поняття „завдання договору” тотожне поняттю „призначення договору” у вузькому розумінні. Завдання договору – це зовнішній (визначальний) по відношенню до функцій договору фактор, у відповідності з яким здійснюється його реалізація.

Термін „роль договору” говорить скоріше про роль договору у житті суспільства, держави взагалі, або на певному етапі їх розвитку. Відповідаючи на питання, яка ж роль договору на тому чи іншому етапі розвитку суспільства, або при вирішенні тих чи інших завдань, необхідно з'ясувати функції, що здійснюються договором і які характеризують його соціальне призначення. Роль договору більш загальне по відношенню до функцій поняття.

Його вивчення означає виявлення практичної цінності договору сьогодні і в майбутньому. Так, наприклад, суспільно-політичний розвиток підтвердив вірність положення про роль міжнародного до-

говору у розвитку стосунків між державами в цілому світі. Таким чином, вірне твердження про те, що роль договору визначається характером і значимістю суспільних відносин, які він регулює [1, с.20-21]. Отже, функції, тобто можливості або властивості договору, визначають його роль в суспільстві.

Розглядаючи поняття ролі і функцій договору з філософської точки зору, а саме стверджуючи, що внутрішнє існує через зовнішнє, можна зробити висновок, що зовнішній прояв функцій договору є його роль, яка розуміється не як абстрактна можливість, а як здатність, що перевірена практикою. Тут роль договору встановлюється у відповідності з тим, яке по результативності місце він займає в системі правових та інших засобів підвищення ефективності механізму регулювання суспільних відносин. Таким чином тут знаходиться неспівпадання, різниця понять, що розглядаються.

У площині функцій договору лежить питання його значення. Для розуміння значення договору важливо положення про те, що економічні і політичні потреби суспільства є підставою виникнення і розвитку договірної права. Необхідність такого регулювання лежить в умовах суспільного відтворення. Тут необхідно окреслити коло питань і деяких вихідних позицій при дослідженні проблем значення договору, з точки зору його об'єктивної необхідності. Зараз є загально визнаним, що договір є найбільш доцільною формою опосередкування суспільно-економічних відносин. Суспільна значимість договору полягає в тому, що це – найбільш оптимальна правова форма реалізації всіх конституційних прав і свобод громадян, що в свою чергу є основою громадянського суспільства.

Викладене вище дозволяє стверджувати, що значення договору тісно пов'язане з його функціями, але ці поняття не тотожні. Значення договору полягає в тому, що він є правовою формою організації суспільно-економічних відносин. Однією з функцій договору є така - як підстава виникнення зобов'язань між суб'єктами. Відомо, що будь-який договір як юридичний факт служить підставою виникнення зобов'язань. З моменту укладення договору виникають відповідно права і обов'язки. З цим завжди пов'язувалось значення договору. Можливо, про функції договору слід говорити як про правовідношення, а не юридичний факт. Але ж, тільки похідні від договору правовідношення є дієвими, договір з його певним змістом впливає на правовідносини. Останні на відміну від договору динамічні, а не статистичні. Тому, тільки договір вказує на те, яким чином повинні відбуватися дії суб'єктів-сторін в часі і напрямку. Договір, що породив зобов'язання, створивши або задіявши норму права, є категорією сталою до того часу, поки не виникає необхідність у доведенні факту договірних відносин між суб'єктами [18, с.139-140].

Отже, поняття „функція” включає в себе розуміння про закономірності прояви суті речей або про діяльність спрямовану на виконання певних завдань. Функції в самому загальному розумінні – це специфічний прояв властивостей тієї чи іншої категорії та їх значення у способі його існування [5, с.124]. При розумінні функцій договору як особливої правової категорії, змістом якої є його соціальне призначення або основні напрямки дії, поняття роль, завдання, значення договору ототожнюються, тісно переплітаються, але разом з тим не співпадають. Кожна з них має своє значення і виконує свою методологічну роль при визначенні поняття „функції договору”.

Виходячи із вказаних теоретичних посилань можна виділити наступні функції, котрі договір виконує на різних стадіях реалізації механізму правового регулювання в трудовому праві:

1. Створення норми права. На цій стадії договір в трудовому праві виконує нормотворчу функцію. До договорів, що здійснюють вказану функцію в трудовому праві відносяться: угоди, що укладаються на державному, галузевому, регіональному рівні; локальні нормативні акти (колективні договори). Вказані договори не викликають конкретних правовідносин, вони лише створюють можливість для регламентації певним чином у майбутньому трудових та інших відносин. У вказаному розумінні їх можна назвати нормативними юридичними актами.

У свій час І.С. Самощенко правильно підкреслював, що правотворча роль є не єдиною функцією нормативного акту. Не менш важливою є і функція форми права [14, с.23].

У зв'язку з подальшим переходом від державного до договірної регулювання трудових відносин, розвитком соціального партнерства – а звідси наданням подальшої самостійності суб'єктам трудових відносин у встановленні умов праці, значення нормотворчої функції договору буде посилюватися.

2. Договір виконує функцію засобу правового регулювання. За допомогою цієї функції абстрактні нормативні приписи перетворюються в конкретне правовідношення. Договір в даному випадку виконує роль юридичного факту, з котрим норма пов'язує виникнення, зміну або припинення правових наслідків [2, с.163]. Вказану функцію договір виконує після його укладення, іншими словами вступу його в юридичну силу. Аналогічну функцію договір виконує і в інших галузях права, але особливістю її в трудовому праві є те, що трудове правовідношення виникає із трудового договору. В одних випадках такий договір є простим юридичним фактом, в інших – виступає як необхідна частина юридичних складів.

3. Договори в трудовому праві виконують функцію індивідуалізації поведінки конкретних суб'єктів шляхом персоніфікації юридичних норм, що мають загальний, абстрактний характер. Як підкреслював С.С. Алексеев договір являє собою правовідношення, яке свідчить про те, що перед нами – цілком визначені особи, котрі в юридичному розумінні щось можуть і щось повинні [2, с.27].

Загальна теорія правовідношення в радянському і пострадянському періоді отримала достатньо глибоке дослідження. Разом з тим з деяких питань прослідковуються різноманітні підходи до теоретичного осмислення даної проблеми.

На думку О.С. Іоффе, Р.О. Халфіної правовідношення є результатом суспільних відносин, врегульованих нормою права [9, с.178, 182-186; 21, с.35-36]. На думку Ю.К. Толстого правовідношення є засобом правового регулювання [19, с.18-23]. Таке розуміння правовідношення відповідає двом явищам правової дійсності. Коли правовідношення характеризується як засіб правового регулювання, то воно розглядається з точки зору механізму правового регулювання. Воно в абстрактній формі визначає модель, майбутні ознаки правовідношення. В такому випадку знімається різниця між дією норми загального характеру як абстрактного веління та реалізацією норми в конкретних відносинах. Характер зв'язку правової норми і правовідношення найбільш повно визначається як реалізація норми. Правовідношення є результатом дії правової норми [22, с.114-120]. Це дає підстави стверджувати, що правовідношення є не формою права, а формою здійснення права; воно є засобом регулювання суспільних відносин, а не їх регулятором; правовідношення включає в себе уповноважену і обов'язкову поведінку і не залишає її за своїми межами. Норма права може бути реалізована тільки через правовідношення. Такий підхід в теорії права є загально визнаним.

Особливістю функцій договору на даній стадії правового регулювання є можливість договірної способу забезпечення зв'язків в процесі праці. Це проявляється в системі колективних переговорів, можливістю посилення відповідальності роботодавця за договором за невиконання зобов'язань в трудовому правовідношенні.

4. Функцію акта реалізації права договір виконує на заключній стадії правового регулювання. Цим договір перетворює приписи норм в правомірну поведінку. З фактичної точки зору договір є реальною поведінкою суб'єктів права. Така форма реалізації права називається використанням, оскільки зміст уповноважуючих норм у цьому випадку відповідає волі їх адресатів, а сам результат здійснення прав приносить бажані наслідки [10, с.557-558]. З формальної точки зору договір – це

документ, де угода сторін знайшла своє підтвердження. В зв'язку з новими підходами до визначення поняття права та його структури, стверджується думка про те, що будь-який акт реалізації і застосування права, в тому числі і договір, можна віднести до джерел права [11, с.210].

Аргументується вказана позиція тим, що вказані акти створюють правила поведінки, що мають обов'язковий характер, тому має місце правова норма, незалежно від того, скількох суб'єктів вона стосується.

Вказану позицію в свій час підтримував Л.І. Петражицький, котрий стверджував, що протиставлення (договору, угод джерелом права) слід усунути із теорії права, приєднавши їх до нормативних фактів позитивного права [13, с.598]. В такому випадку стирається відмінність між такими дефініціями як норма права, акт реалізації норми права, акт застосування норми права, - оскільки норма права відрізняється тим, що вона містить правило поведінки, що є обов'язковим для невизначеного числа випадків, для невизначеного кола суб'єктів. Як правильно зазначається в юридичній літературі, абстрактний характер правових норм демонструє глибину і соціальну цінність нормативного способу керівництва суспільством, і саме в можливості охоплена загальним і обов'язковим правилом поведінки закладена регулятивна функція права [2, с.34]. Тому не за всіма правовими актами, зокрема договорами, можна визнати роль джерела права, а лише за тими, які є нормативними.

Підводячи певний підсумок питанню про функції договору можна зробити наступні **висновки**.

Функція договору є зовнішнім проявом властивостей договору, що проявляються в узгодженому впливі суб'єктів на суспільні відносини, зміст якого може визначатися угодою сторін.

Теоретичне відокремлення окремих понять: роль, значення, завдання і функції договору обумовлене методологічним, теоретичним та практичним значенням кожного з них. Договір як юридична категорія має певну систему функцій, за допомогою яких досягається його відповідний ефект. Окремо взята функція є одним з елементів системи. Неможливо говорити про функції договору і ототожнювати їх з одним із вищезазначених понять, оскільки: будь-яка функція не є виразом або проявом чого-небудь, це сама діяльність, а не форма виразу цієї діяльності.

Отже, функції договору є поняттям, що втілює в собі найбільш типові властивості конкретних напрямків дії окремих видів договорів.

Категорія функції договору не може ототожнюватися з метою його виконання, адже мета будь-якого договору – це бажані для його сторін виникнення, зміна чи припинення правових відносин, змістом яких є права та обов'язки.

Список літератури:

1. Аверьянов В.Б. *Функции и организационная структура органа государственного управления*. К.: Наук. думка, 1979.
2. Алексеев С.С. *Общая теория права*. Т.2. Москва, 1982.
3. Быков А.Г. *План и хозяйственный договор*. Москва: МГУ, 1975.
4. Вердников А.Г. *Функции хозяйственного договора*. Т.2. Москва: ВЮЗИ, 1971.
5. Вердников А.Г., Кабалкин А.Ю. *Гражданско-правовые формы товарно-денежных отношений*. Москва, 1970.
6. Гаврилюк Р.О. *Дискусійні питання функцій податку*. В: *Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць*. Вип. 172. Правознавство. Чернівці: Рута, 2003, с.65.
7. *Гражданско-правовой договор и его функции: Межвузовский сборник трудов*. Свердловск, 1980, с.83.
8. *Загальна теорія держави і права* / За ред. проф. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. Харків: Право, 2002.
9. Иоффе О.С., Шаргородский М.Д. *Вопросы теории права*. Москва, 1961.
10. *Курс российского трудового права: В 3-х томах*. Т.1. *Общая часть* / Под ред. Е.Б. Хохлова. Санкт-Петербург, 1996.
11. *Общая теория права и государства: Учебник* / Под ред. В.В. Лазарева. Москва, 1998.
12. Пархоменко И.М. Автореф. дис. ... канд. юр. наук. Київ, 1998.
13. Петражицкий Л.И. *Теория права и государства*. Москва, 1910.
14. Самощенко И.С. *Основные черты нормативных актов социалистического государства*. В: *Советское государство и право*, 1968, №4.
15. Семеев В.А. *Функции хозяйственного договора*. И.: ИГУ, 1979.
16. Скакун О.Ф. *Теория держави і права*. Харків: Консум, 2001.
17. *Теория держави і права* / За ред. В.В. Копейчикова. Київ: Юрінком Інтер, 2003.
18. Ткач А.П. *Функции договора в механизме управления народным хозяйством*. В: *Вопросы государства и права развитого социалистического общества*. Харків, 1975.
19. Толстой Ю.К. *К теории правоотношения*. Ленинград, 1959.
20. *Философский словарь* / Под ред. М.М. Розенталя. Москва, 1972, с.448.
21. Халфина Р.О. *Общие учения о правоотношении*. Москва, 1974.
22. Явич Л.С. *Право и общественные отношения*. Москва, 1971.